

Wydawnictwo Bezdroża

Oświęcim

i ziemia oświęcimska

Praca zbiorowa pod redakcją Aurelii Hołubowskiej

Zespół redakcyjny: Magdalena Prochowska, Elżbieta Skalińska-Dindorf, Leszek Żak, pracownicy Wydziału Rozwoju i Promocji Miasta Urzędu Miasta Oświęcim.

Konsultacja merytoryczna: Oświęcimskie Centrum Kultury, Miejski Punkt Informacji Turystycznej, Dwory Unia Sportowa Spółka Akcyjna, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, Centrum Żydowskie, Głos Ziemi Oświęcimskiej, Starostwo Powiatowe w Oświęcimiu

Redaktor prowadzący: Łukasz Galusek

Korekta: Monika Stachura

Zdjęcia na okładkach:

Okl. I – Oświęcim, gród nad Solą, fot. Józef Bebak

Okl. IV – Stawy Przeciszowskie, fot. Józef Bebak

Zdjęcia: fotografie współczesne: Józef Bebak, Krzysztof J. Pucek oraz zasoby Starostwa Powiatowego w Oświęcimiu, Urzędu Gminy Brzeszcze, Urzędu Gminy Kęty, Urzędu Miejskiego w Zatorze, S.S.A. „Dwory”; fotografie archiwalne pochodzą ze zbiorów Tadeusza Firczyka

Rysunki: Marian Majkut

Redakcja map: Aurelia Hołubowska

Wykonanie map: Anna Styrska

Mapa archiwalna pochodzi z zasobów Powiatowego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Oświęcimiu.

Projekt okładki serii: Kuba Sowiński (Next)

Koncepcja graficzna: Łukasz Galusek, Dominika Zaręba

Przygotowanie rysunków do druku: Józef Bebak

Skład: Paweł Kosmański

Druk: Drukarnia SKLENIARZ, Kraków

Publikacja powstała na zlecenie Urzędu Miasta Oświęcim.

Autorzy i wydawca przewodnika dołożyli wszelkich starań, by jego treść była jak najbardziej zgodna z rzeczywistością. Nie mogą jednak wziąć odpowiedzialności za jakiegokolwiek skutki wynikłe z wykorzystania zawartych w nim informacji. Będziemy wdzięczni naszym Czytelnikom za informacje dotyczące błędów i nieaktualnych informacji. Wszelkie uwagi są dla nas cenne, gdyż dzięki nim możemy poprawić kolejne wydania. Prosimy kontaktować się z nami używając poniższego adresu.

Wydawnictwo Bezdroża

ul. Pychowicka 7, 30-364 Kraków

tel.: (0-12) 269 29 61, 267 77 10, faks: (0-12) 267 77 11

e-mail: biuro@bezdroza.com.pl, <http://www.bezdroza.com.pl>

Sprzedaż dla księgarni i hurtowni wyłącznie poprzez Biuro Handlowe „Amistad”

tel.: (0-12) 267 77 10, faks: (0-12) 267 77 11, e-mail: biuro@amistad.pl

Wydanie I, Kraków 2004

ISBN 83-89676-18-4

Copyright © by Wydawnictwo Bezdroża, 2004

PolskaTurystyczna.pl

Przewodnik powstał w ramach Programu *PolskaTurystyczna.pl*, w ramach którego świadczymy usługi wydawniczo-kartograficzno-multimedialne w zakresie promocji i rozwoju turystyki. Partnerami Programu są: Firma Amistad (prezentacje multimedialne, strony www), Wydawnictwo Bezdroża (przewodniki), Wydawnictwo Kartograficzne Compass (plany i mapy), COTG PITK (wytaczanie szlaków, znakowanie, tablice), GiSProject (wdrażanie projektów systemów informacji geograficznej GIS). Zapraszamy na portal www.polskaturystyczna.pl
Informacje dodatkowe: biuro@polskaturystyczna.pl, tel.: (0-12) 269 29 61
Koordynator Programu: Marcel Kwaśniak

SPIS TREŚCI

Zaproszenie do Oświęcimia	6
O przewodniku	6
Rozdział I Dojazd i informacja turystyczna	9
Dojazd	9
Atrakcje turystyczne	9
Informacja turystyczna	10
Rozdział II Część krajoznawcza	11
Charakterystyka geograficzna	11
Kalendarium historii miasta	11
Układ urbanistyczny	23
Faza przedlokacyjna	24
Miasto Oświęcim	24
Pod polskim berłem	25
Okres rozbiorów	26
Wiek XX	28
Oświęcim współczesny	30
Miejsce współczesnego miasta w regionie i kraju	31
Kultura	31
Sport i rekreacja	36
Gospodarka	38
Współpraca międzynarodowa	39
Ochrona środowiska	41
Wielcy oświęcimianie	42
Ważniejsze postacie związane z Oświęcimiem	42
Honorowi obywatele Oświęcimia	44
Działania pokojowe miasta Oświęcim	45
Tytuły i przedsięwzięcia	46
Forum Dziecięcych Inicjatyw Pokojowych	47
Oświęcimskie legendy	50
Rozdział III Informacje praktyczne	59
Noclegi	59
Hotele	59
Inne	59
Wyżywienie	60
Fast food	60
Jadłodajnie	60
Pizzerie	60
Restauracje	60

Kawiarnie	60
Cukiernie	60
Piwiarnie	61
Komunikacja miejska	61
Postoje taksówek	62
Samochód	62
Kultura, sztuka i rozrywka	62
Muzea i galerie	62
Ośrodki kultury i biblioteki	63
Kina	63
Kluby	64
Relaks i aktywny wypoczynek	64
Obiekty sportowe	64
Biura turystyczne	64
Opieka medyczna	65
Urzędy i instytucje publiczne	66
Poczta, telekomunikacja, Internet	67
Banki, bankomaty, kantory	67
Pamiątki, upominki	68
Rozdział IV Trasy piesze i rowerowe po mieście	69
Trasa 1. Zabytki Starego Miasta	69
Trasa 2. Z Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau do Starego Miasta ..	86
Trasa 3. Oświęcim powojenny	89
Trasa 4. Dolina rzeki Soły	96
Trasa 5. Wokół Oświęcimia	99
Trasa 6. Zielony szlak rowerowy Greenways	105
Rozdział V Ziemia oświęcimska	111
Powiat oświęcimski	111
Brzeszcze – miasto i gmina	113
Miejsca, które warto zobaczyć	113
Chelmek – miasto i gmina	114
Miejsca, które warto zobaczyć	114
Kęty – miasto i gmina	115
Miejsca, które warto zobaczyć	115
Osiek – gmina	116
Miejsca, które warto zobaczyć	117
Polanka Wielka – gmina	118
Miejsca, które warto zobaczyć	118
Przeciszów – gmina	119
Miejsca, które warto zobaczyć	119
Zator – gmina	120

Miejsca, które warto zobaczyć	122
Oświęcim – gmina (wiejska)	124
Miejsca, które warto zobaczyć	125
Trasa 7. Szlak budownictwa drewnianego ziemi oświęcimskiej	125
Ważniejsza wykorzystana literatura	135
Spis ramek białych	137
Spis ramek szarych	137
Indeks obiektów architektonicznych występujących w rozdziałach IV i V ..	138
Indeks nazw geograficznych występujących w rozdziale V	139

SPIS MAP

Oświęcim – trasy opisane w przewodniku (skrzydełko przedniej okładki)	
Trasa 1	70
Trasa 2	87
Trasa 3	90
Trasa 4	96
Trasa 5	100
Trasa 6	106
Przebieg szlaku Kraków – Morawy – Wiedeń Greenways	106
Powiat oświęcimski	112
Trasa 7	127
Oświęcim i okolice (skrzydełko tylnej okładki)	
Stare Miasto (skrzydełko tylnej okładki)	

Zaproszenie do Oświęcimia

Oświęcim to urocze i bardzo zielone miasto leżące w Kotlinie Oświęcimskiej. Bogata historia dawnej stolicy Księstwa Oświęcimskiego splata się tu ze współczesnością prężnego ośrodka kulturalnego i gospodarczego.

Warto odwiedzić to miejsce nie tylko ze względu na znajdujące się tu Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, upamiętniające zbrodnię hitlerowskiego obozu. Miasto oferuje o wiele więcej. O jego charakterze i klimacie decydują zachowane zabytki i ślady przeszłości sięgające XIII stulecia. Warto zobaczyć oświęcimski zamek, tajemnicze kościoły, piękne kamieniczki czy zaułki owiane legendą. Miłośnicy historii na każdym niemal kroku będą napotykać jej ślady, a zainteresowani współlistnieniem kultury polskiej i żydowskiej zapoznają się z dziejami sąsiedztwa Polaków i Żydów w Oświęcimiu. Na gości czekają też piękne Planty nad Sołą zapraszające do spacerów i odpoczynku, liczne obiekty sportowe i bogate zaplecze turystyczne. Dzisiejszy Oświęcim to miasto ludzi przyjaznych i otwartych na nowe pomysły, a także ośrodek licznych inicjatyw pokojowych, kulturalnych i gospodarczych. Zapraszamy więc do wędrowki po oświęcimskich drogach i bezdrożach...

O przewodniku

Celem przewodnika *Oświęcim i ziemia oświęcimska* jest zaprezentowanie bogatej historii i ciekawej współczesności miasta kojarzonego głównie z obozem koncentracyjnym Auschwitz-Birkenau. Książka, którą mają Państwo w rękę, ma pokazać miejsca godne zobaczenia, opowiedzieć o tym, co już nie istnieje, i zaprowadzić tam, gdzie można odpocząć. Przede wszystkim jednak – tak jak i inne pozycje z serii „Polska Turystyczna” – ma pomóc w odnalezieniu i poznaniu ciekawych zakątków Polski.

Przewodnik składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy z nich zawiera **informacje praktyczne** dotyczące dojazdu, atrakcji szczególnie godnych polecenia i informacji turystycznej.

Kolejny rozdział to **część krajoznawcza** przewodnika. Znaleźć tu można charakterystykę geograficzną miasta oraz solidnie przygotowane informacje o historii grodu nad Sołą i jego rozwoju urbanistycznym. Niepoślednie miejsce zajmuje opis współczesnego Oświęcimia: jego kultury, gospodarki, inicjatyw ekologicznych, działań pokojowych czy kontaktów międzynarodowych. Ciekawostką dla wielu czytelników będzie prawdopodobnie zbiór legend oświęcimskich, które można przeczytać nawet najmłodszym amatorom wojaży po kraju.

Rozdział trzeci zawiera **informacje praktyczne** dotyczące noclegów i różnego rodzaju punktów gastronomicznych. Znajdują się tu również wiadomości o ofercie kulturalnej i możliwościach aktywnego wypoczynku, a także przydat-

ne dla każdego turysty dane teleadresowe: aptek, szpitali, urzędów pocztowych, kawiarenek internetowych, banków, kantorów, sklepików z pamiątkami itp.

Trzonem przewodnika są **propozycje tras zwiedzania** miasta zawarte w rozdziale czwartym. Znajdą tu coś dla siebie zarówno miłośnicy pieszych wędrowek, jak i zwolennicy wypraw rowerowych.

Historyczny i współczesny Oświęcim można poznać, wybierając szlaki piesze, uzupełniające się wzajemnie. Trasa pierwsza *Zabytki Starego Miasta* poprowadzi, jak sama nazwa wskazuje, przez uliczki najstarszej części miasta, pokazując ślady barwnej historii dawnej stolicy książęcej. Druga trasa *Z Muzeum Auschwitz-Birkenau do Starego Miasta* dotyczy miejsc związanych z historią nieco nowszą i łączy położone na południowo-zachodnim krańcu miasta muzeum z centrum Oświęcimia. Najnowszą część nadsioleckiego grodu zobaczyć można, wybierając trasę trzecią: *Oświęcim powojenny*. Ci, którzy mają ochotę na przechadzkę w otoczeniu zieleni, powinni skusić się na spacer ścieżką dydaktyczną *Dolina rzeki Soły*.

Dla amatorów rowerowego szaleństwa przygotowano dwie trasy. Jedna, zataczając pętlę *Wokół Oświęcimia*, pozwala podziwiać tak przyrodę, jak i cenne zabytki architektoniczne. Druga zaś jest częścią *szlaku rowerowego Kraków – Morawy – Wiedeń Greenways*, który łączy zabytkowe miasta i tereny wyróżniające się walorami krajobrazowymi, przyrodniczymi czy architektonicznymi. Jednocześnie jest to fragment międzynarodowej trasy rowerowej Eurovelo – 4.

Rozdział kolejny prezentuje **ziemię oświęcimską**, jej walory turystyczne i krajobrazowe. Zawiera on krótkie opisy gmin wchodzących w skład powiatu oświęcimskiego i znajdujących się tam ciekawych miejsc.

Przez okolice Oświęcimia wiedzie ostatnia z proponowanych tras: *Szlakiem architektury drewnianej*. Łączy ona miejsca, w których znajdują się zabytkowe budynki drewniane, głównie sakralne.

Treść książki uzupełniają ramki z ciekawostkami związanymi z Oświęcimiem i ziemią oświęcimską oraz grafiki i archiwalne zdjęcia. Całości dopełniają mapki z zaznaczonym przebiegiem tras ułatwiające korzystanie z przewodnika.

Objaśnienie symboli stosowanych na mapach

	Informacja turystyczna		Lodowisko
	Dworzec kolejowy		Hotel, pensjonat
	Dworzec autobusowy		Muzeum
	Parking		Kościół katolicki
	Parking autokarowy		Klasztor katolicki
	Postój taksówek		Synagoga
	Obiekt użyteczności publicznej		Obiekt zabytkowy
	Restauracja		Ruiny
	Kawiarnia, cukiernia		Zamek
	Klub		Pomnik
	Bank		Cmentarz
	Bankomat		Kirkut
	Poczta		Miejsca pamiątkowe
	Kawiarenka internetowa		Stanowisko obserwacyjne
	Apteka		Przedsiębiorstwo
	Szpital, pogotowie		Miejscowość
	Policja		Jezioro
	Kino		Rzeka
	Galeria		Droga
	Biblioteka		Kolej
	Pływalnia		Trasy opisane w przewodniku
	Stadion		Numer drogi

ROZDZIAŁ I

DOJAZD I INFORMACJA TURYSTYCZNA

1

Dojazd | Atrakcje turystyczne

DOJAZD

Oświęcim leży na skrzyżowaniu tranzytowych ciągów komunikacyjnych o znaczeniu krajowym i wojewódzkim, co znacznie ułatwia dotarcie do miasta. Blisko jest stąd do Krakowa (ok. 70 km), Wadowic (ok. 40 km), Katowic (ok. 35 km) czy Bielska-Białej (ok. 35 km), a także w góry – Beskidy.

Do miasta dojechać można od strony Katowic: drogą E 75 w kierunku Tychów, a dalej drogą nr 44 do Oświęcimia; z Bielska-Białej: trasą nr 1, na wysokości Pszczyny skręt w drogę nr 933 przez Brzeszcze do Oświęcimia; z Kęt: drogą nr 948; z Wadowic: drogą nr 28 do Zatora, następnie nr 44 do Oświęcimia; z Wadowic można też dojechać do Oświęcimia przez Kęty; Wadowice – Kęty: trasą nr 52 przez Andrychów.

Prywatni przewoźnicy utrzymują połączenia **busami** z Krakowem, Chełmkami, Głębolicami, Kętami, Piotrowicami, Tychami, Palczowicami-Zatorem i Zatorem.

Oświęcimskie dworce

Dworzec autobusowy znajduje się przy ul. Chemików 1 (tel.: 0-33 842 25 61).

Dworzec PKP znajduje się przy ul. Powstańców Śląskich 22 (tel.: 0-33 843 00 25).

Od wielu lat Oświęcim jest także ważnym węzłem kolejowym z dostępem do połączeń InterCity i EuroCity. Ma stosunkowo dobre połączenia krajowe, a także międzynarodowe z Wiedniem, Pragą i Bratysławą.

Ponadto w stosunkowo niewielkiej odległości od Oświęcimia znajdują się dwa największe porty lotnicze w Polsce południowej: **Kraków Balice** (ok. 55 km) i **Katowice Pyrzowice** (ok. 70 km).

ATRAKCJE TURYSTYCZNE

Oświęcim to niezwykle urocze i zielone miasto. Zachowane zabytki i ślady przeszłości sięgające XII – XIII w. nadają mu specyficzny charakter i klimat.

Z licznych burz dziejowych ocalały piękne **kamieniczki** na Starym Mieście wraz ze **średniowiecznym układem urbanistycznym**, **zamek oświęcimski** z gotycką wieżą z przełomu XIII i XIV w. oraz poddominikański **kościół Św. Krzyża** przyjęty przez Selezjan, **kaplica św. Jacka**, **kościół pw. Matki Bożej Bolesnej**, parafialny **kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny** z XIV w.

Będąc w Oświęcimiu, warto też zobaczyć **synagogę Chewra Lomdei Misznajot** i odwiedzić **Centrum Żydowskie**. Niedaleko, w zamku, znajdują się **Zbiory Historyczno-Etno-**

graficzne związane z blisko 800-letnią historią Oświęcimia i okolic. Nie można też zapomnieć o **Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau**, odwiedzanym przez blisko pół miliona turystów rocznie.

Miłośnicy przyrody koniecznie powinni wybrać się na spacer po pięknych **Plantach nad Solą**, gdzie zachował się **las łęgowy** oraz rzadkie gatunki fauny i flory.

INFORMACJA TURYSTYCZNA

Biuro Miejskiego Punktu Informacji Turystycznej znajduje się na terenie Centrum Obsługi Turystów w pobliżu Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau i jest czynne w następujących godzinach przez 7 dni w tygodniu:

- styczeń, luty, marzec, listopad, grudzień 8.00 – 16.00,

Miejski Punkt Informacji Turystycznej

ul. Leszczyńskiej 12
32-600 Oświęcim 5
tel.: (0-33) 843 00 91, faks: (0-33) 843 24 81
e-mail: mpit@um.oswiecim.pl
www.mpit-oswiecim.neostrada.pl

- kwiecień, październik 8.00 – 17.00,
- maj, czerwiec, lipiec, sierpień, wrzesień 8.00 – 18.00.

Pracownicy MPIT udzielają kompleksowych informacji turystom odwiedzającym miasto. Placówka ta zajmuje się także rozpowszechnianiem folderów, map, informatorów itp. dotyczących Oświęcimia, prowadzi rejestr bazy gastronomicznej i noclegowej miasta. Tu także można zdobyć informacje o komunikacji w Oświęcimiu i dojeździe do niego (połączenia międzymiastowe i międzynarodowe).

ROZDZIAŁ II

CZĘŚĆ KRAJOZNAWCZA

CHARAKTERYSTYKA GEOGRAFICZNA

Oświęcim to największe miasto Kotliny Oświęcimskiej – jego powierzchnia obejmuje 30,3 km², a liczba mieszkańców wynosi ponad 40 tys. osób.

Dawna stolica Księstwa Oświęcimskiego leży po obu stronach rzeki Soły przy jej ujściu do Wisły, w centrum kotliny znajdującej się pomiędzy Wyżyną Śląską a Pogórzem Karpacim. Na terenach zalewowych Wisły występują lasy łęgowe, samo miasto jest jednak pozbawione kompleksów leśnych. Charakterystyczny jest wilgotny mikroklimat Oświęcimia i jego najbliższych okolic z często zalegającymi tu mgłami.

W pobliżu ujścia Soły do Wisły usytuowane są 3 duże zbiorniki wodne o nazwie Kruki, często określane jako jeziora.

Rzeka Soła dzieli obszar miasta na dwie części: większą – prawobrzeżną, do której należą dzielnice: Stare Miasto, Osiedle Chemików, Kruki, Dwory, Monowice i Stare Stawy; oraz mniejszą – lewobrzeżną z osiedlami: Błonie, Zasole I i Zasole II.

Od XIII w. biegł tędy szlak solny z żup wielickich, trasą tą podróżowano także na południe – do Czech i na zachód – na Śląsk. W połowie

XIX w. Oświęcim stał się ważnym węzłem kolejowym na trasie Kraków – Wiedeń, a w pobliżu miasta do dziś krzyżują się główne drogi ze Śląska do Zakopanego i z Krakowa przez Chrzanów do Pszczyny. Sąsiedztwo Krakowa, Katowic, Bielska-Białej powoduje, że Oświęcim jest dobrą bazą wypadową do tych ośrodków i w okolicy samego Oświęcimia (Wadowice, Pszczyna, Wygiełzów, Pieskowa Skała, Jura Krakowsko-Częstochowska, Beskidy).

KALENDARIUM HISTORII MIASTA

XI w. – najstarsze ślady ciągłego osadnictwa znalezione na wzgórzu zamkowym w Oświęcimiu pochodzą z XI w., ale istnieją zabytki ceramiki i monety rzymskie znalezione na terenie obecnej ul. I. Krasickiego, które świadczą o istnieniu tu szlaku handlowego już w czasach rzymskich.

1177 – 79 r. – książę krakowski Kazimierz Sprawiedliwy nadaje kasztelanii oświęcimską Mieszkowi I Płatonogiemu jako dar dla jego syna Kazimierza. Ziemia ta weszła wówczas w skład Księstwa Opolskiego.

1211 – 30 r. – Kazimierz I, książę opolski i raciborski, prawdopodobnie prowadzi prace przy obwarowaniu grodu na wzgórzu zamkowym

Ziemia oświęcimska

Pod koniec XII w. książę krakowski Kazimierz Sprawiedliwy nadał kasztelanii oświęcimską, należącą do dzielnicy senioralnej, Mieszkowi I Płatonogiemu jako dar dla jego syna Kazimierza – w wyniku czego ziemie te weszły w skład Księstwa Opolskiego. Następnie na skutek podziału Księstwa Opolskiego w 1281 r. Oświęcim znalazł się w granicach Księstwa Cieszyńskiego, które w latach 1312 – 17 zostało podzielone; wtedy też powstało nowe, niezależne Księstwo Oświęcimskie ze stolicą w Oświęcimiu. W 1327 r. książę oświęcimski Jan I Scholastyk złożył hołd lenny Janowi Luksemburczykowi – królowi czeskiemu, przez co uzależnił Księstwo Oświęcimskie na ponad sto lat od Korony Czeskiej. W 1454 r. książę oświęcimski Jan IV złożył hołd poddańczy królowi polskiemu Kazimierzowi Jagiellończykowi, a trzy lata później sprzedał mu swe księstwo. Pełne wcielenie tych ziem do Korony Polskiej nastąpiło dopiero w 1564 r. na mocy aktu inkorporacyjnego wydanego przez króla Zygmunta II Augusta.

W 1772 r. w wyniku I rozbioru Polski ziemie Księstwa Oświęcimskiego znalazły się w granicach zaboru austriackiego jako część Galicji. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. utworzono oświęcimski powiat polityczny, który od 1919 r. wchodził w skład województwa krakowskiego.

w Oświęcimiu. Jemu również przypisuje się wprowadzenie obwodu obronnego osady targowej.

1217 r. – najstarsza wzmianka o kasztelanie z Oświęcimia, który miał na imię Phalislau.

1241 r. – gród został doszczętnie zniszczony przez ciągnące na Śląsk oddziały Tatarów pod dowództwem Baidara. Władzę w Oświęcimiu sprawował wówczas książę opolski Miesz-

ko II Otyły. W ramach odbudowy grodu rozpoczęto budowę murowanej – początkowo z kamienia, a później z cegły – „wieży ostatniej obrony” na wzgórzu zamkowym.

1246 r. – władzę obejmuje książę Władysław, syn Kazimierza I, który prawdopodobnie przeprowadził lokację Oświęcimia ok. 1272 r. – na prawie dolnośląskiego Lwówka, które było jedną z polskich odmian prawa magdeburskiego.

Książęta opolscy – władcy ziemi oświęcimskiej

Mieszko I Płatonogi – książę opolski i pan na Raciborzu. W 1177/1179 r. książę krakowski Kazimierz Sprawiedliwy nadał mu kasztelanii oświęcimską. Zmarł w 1211 r.

Kazimierz I – syn Mieszka I Płatonogiego i Ludmiły, książę opolski. Po 1211 r. prowadził prace przy obwarowaniu grodu w Oświęcimiu. Zmarł w 1229 lub w 1230 r.

Mieszko II Otyły – syn Kazimierza I i Wioli, książę opolski. Za jego panowania Oświęcim został zniszczony przez Tatarów w 1241 r. Książę zmarł w 1246 r.

Władysław I – syn Kazimierza I i Wioli, książę opolski, określany często „panem oświęcimskim”. Prawdopodobnie przeprowadził lokację Oświęcimia na prawie lwóweckim, ok. 1272 r. Zmarł w 1281 lub 1282 r.

1290 r. – syn Władysława, Mieszko, zostaje władcą Księstwa Cieszyńskiego i tytułuje się „książę cieszyński i pan na Oświęcimiu”.

3.09.1291 r. – książę cieszyński Mieszko I potwierdza prawa miejskie oraz ustanawia dla Oświęcimia prawo handlu i składu soli wielickiej i ołowiu, przywilej pobierania mostowego na rzece Sole i na Wiśle oraz podnosi sąd ławniczy do rangi bezapelacyjnego na terenie całej kasztelanii. Co roku dzień ten obchodzony jest jako Święto Miasta.

1292 r. – Mieszko I, książę cieszyński, wraz z innymi książętami śląskimi, składa hołd lenny królowi czeskiemu Wacławowi.

1317 r. – z podziału Księstwa Cieszyńskiego powstaje niezależne Księstwo Oświęcimskie, w którym władzę obejmuje Władysław, syn Mieszka I cieszyńskiego. Książę Władysław rezyduje w zamku oświęcimskim. Prawdopodobnie wraz z żoną Eufrozyną uposażył dominikanów w Oświęcimiu.

1325 – 27 r. – wzmiankowany jest w księgach watykańskich *Nicolaus Plebanus mediaetatis ecclesiae de Osvencim* i równocześnie *Leonardus plebanus mediaetatis eiusdem ecclesiae...*; obie wzmianki dotyczą prawdopodobnie kościoła parafialnego – obecnie pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny – stojącego na miejscu świątyni spalonej przez Tatarów. Podwójna funkcja plebana związana jest być może z funk-

cjonowaniem drugiego kościoła pw. św. Mikołaja.

1327 r. – książę oświęcimski Jan I Scholastyk złożył hołd lenny królowi czeskiemu Janowi Luksemburczykowi.

1328 r. – wymieniony *Stephanus vlodarius* jako wójt oświęcimski.

1368 r. – w statucie solnym króla Kazimierza Wielkiego został zagwarantowany tranzyt soli z żup wielickich przez Oświęcim.

1405 r. – książę oświęcimski Jan III uposażył konwent dominikański, nadając mu grunt na rozbudowę klasztoru, a także trzy grzywny rocznego czynszu z miasta.

1410 r. – Księstwo Oświęcimskie dziedziczy książę Kazimierz.

1445 r. – nastąpił podział Księstwa Oświęcimskiego między trzech synów księcia oświęcimskiego Kazimierza: Wacława, Przemysława i Jana. Powstały wówczas księstwa: oświęcimskie, zatorskie i toszeckie. Księciem oświęcimskim został Jan IV (Janusz).

1453 r. – książę oświęcimski Jan IV zobowiązał się, że złoży hołd lenny królowi polskiemu Kazimierzowi Jagiellończykowi i odda mu Oświęcim wraz z całym terenem księstwa.

1454 r. – na przełomie stycznia i lutego zatrzymała się w oświęcimskim zamku Elżbieta Rakuszancka – przyszła żona Kazimierza Jagiellończyka.

1454 r. – książę Jan IV, wraz z przedstawicielami szlachty i mieszczan Oświęcimia i Kęt, złożył hołd lenny

Książęta oświęcimscy

Mieszko I – syn Władysława I, książę opolski i pan na Oświęcimiu. Po podziale Księstwa Opolkiego „książę cieszyński i pan na Oświęcimiu”. W 1291 r. potwierdza lokację Oświęcimia i nadaje mu nowe przywileje. Zmarł prawdopodobnie między 1313 a 1317 r.

Władysław – syn Mieszka I, urodził się między 1275 a 1280 r., książę oświęcimski. Jego żoną była Eufrozyna, córka Bolesława II, księcia płockiego. Pierwszy z książąt piastowskich rezydujący w zamku oświęcimskim. Prawdopodobnie jego ojciec sprowadził do Oświęcimia zakon dominikanów, a książę Władysław uposażył dla nich kościół i klasztor oraz ukończył ich budowę. Zmarł między 1321 a 1324 r.

Jan I Scholastyk – syn Władysława i Eufrozyny, urodził się między 1308 a 1310 r., książę oświęcimski. W 1327 r. złożył hołd lenny królowi czeskiemu. Zmarł w 1372 r.

Jan II – syn Jana I Scholastyka, urodził się przed 1350 r., książę oświęcimski. Jego żoną była Jadwiga, córka Ludwika I, księcia brzeskiego. Zmarł w 1376 r. Po jego śmierci władzę w księstwie sprawował Przemysław Noszak, książę cieszyński, ponieważ syn księcia oświęcimskiego był jeszcze dzieckiem.

Jan III – syn Jana II i Jadwigi, urodził się między 1366 a 1376 r., książę oświęcimski. Jego żoną była Jadwiga, córka Olgierda, księcia litewskiego – siostra Władysława Jagiełły. Rozbudował klasztor Dominikanów w Oświęcimiu. Zmarł bezpotomnie w 1405 r.

Przemysław I Noszak – syn Kazimierza, księcia cieszyńskiego, i Eufemii, urodzony między 1332 a 1336 r., książę cieszyński i oświęcimski. Zmarł w 1410 r.

Przemysław – syn Przemysława I Noszaka i Elżbiety, urodził się pomiędzy 1362 a 1370 r., książę oświęcimski. Zmarł śmiercią tragiczną w 1406 r.

Kazimierz – syn Przemysława, urodził się ok. 1396 r., książę oświęcimski. Do czasu uzyskania przez niego pełnoletności, władzę w Księstwie Oświęcimskim sprawował w jego imieniu stryj Bolesław (Bolko), książę cieszyński. Jego pierwszą żoną była Anna, córka księcia żagańskiego Henryka „Wróbla”, drugą – Małgorzata, córka Jana II, księcia raciborskiego. Książę ten często przebywał na dworze królewskim w Krakowie. Mimo zależności od Czech Kazimierz nosił polski strój, który to zwyczaj przejęli jego dworzanie i mieszczaństwo oświęcimskie. Prawdopodobnie został ranny w bitwie z husytami stoczonej pod Rybnikiem w 1433 r. Zmarł w 1433 lub w 1434 r.

Wacław – syn Kazimierza i Anny, urodził się między 1415 a 1418 r. W latach 1434 – 45 książę oświęcimski, sprawował władzę w księstwie razem z braćmi: Przemysławem i Janem, od 1445 r. książę zatorski. W wyniku podziału Księstwa Oświęcimskiego między trzech synów księcia Kazimierza w 1445 r., Wacław otrzymał Księstwo Zatorskie, Przemysław – toszeckie, a Jan – oświęcimskie. Książę Wacław zmarł w 1465 r.

Jan IV (Janusz) – syn Kazimierza i Anny, urodzony między 1426 a 1430 r., książę oświęcimski od 1445 r. Książę najechał na ziemie Rzeczypospolitej, tolerował na swoich ziemiach napadających na kupców tzw. raubritterów, został obłożony klątwą za rabowanie dóbr klasztorów mogińskiego i tyńskiego. W 1454 r., pragnąc przywrócić pokój w swoim księstwie, złożył hołd poddańczy królowi polskiemu. Trzy lata później sprzedał księstwo królowi Jagiellończykowi, jednak do 1461 r. ponawiał próby zbrojnego odbicia swoich dawnych włości. W latach 1465 – 82 panował na połowie Głiwic, a w 1495 r. na Ujeździe i Toszku. Do końca życia w dokumentach określany, poza innymi tytułami, jako „książę na Oświęcimiu”. Jego pierwszą żoną była Katarzyna, drugą – Barbara, córka Mikołaja, księcia karniowskiego. Ostatni książę Oświęcimia zmarł między 1495 a 1497 r.

królowi polskiemu Kazimierzowi Jagiellończykowi.

1457 r. – książę Jan IV sprzedał Księstwo Oświęcimskie królowi polskiemu Kazimierzowi Jagiellończykowi – przez osobę króla księstwo zostało połączone z Koroną. Trwają prace przy naprawie fortyfikacji miasta i zamku – zakończone w 1464 r.

1470 r. – w pożarze miasta spłonął m.in. kościół parafialny. Zniszczenia były ogromne, skoro po odbudowie kościół był ponownie erygowany w 1472 r.

27 – 29.07.1471 r. – gościł w oświęcimskim zamku król Kazimierz Jagiellończyk wraz z żoną Elżbietą, trzema biskupami polskimi i siedmioma książętami śląskimi. Orszak ten odprowadzał jadącego do Pragi syna królewskiej pary – królewicza Władysława, którego prawa do korony czeskiej uznał czeski sejm. Przez trzy dni pobytu w Oświęcimiu towarzyszyło im 7 tys. jazdy i 2 tys. piechoty.

1. poł. XVI w. – początki żydowskiego osadnictwa w Oświęcimiu.

1503 r. – wielki pożar Oświęcimia. Zniszczona została znaczna część miasta i zamek. Ocalała tylko gotycka wieża obronna na wzgórzu zamkowym. Król Aleksander Jagiellończyk uwolnił miasto od podatków na 15 lat.

1504 r. – król Aleksander nakazał odbudowę zamku wraz z fortyfikacjami i systemem baszt oraz naprawę murów miejskich. Prace trwały do 1534 r.

1510 r. – w odbudowanym już zamku gościł poseł papieski, tzw. „legat po-

ślany”, który przebywał w Polsce ze specjalną misją.

11 – 12.04.1518 r. – zatrzymała się w oświęcimskim zamku Bona Sforza d’Aragona, która z licznym orszakiem panów świeckich i duchowieństwa jechała z Bari do Krakowa na spotkanie z poślubionym *per procura* Zygmuntem I i swoją koronację.

1519 r. – pożar, w którym spłonęło 2/3 zabudowy miasta i klasztor dominikański. Król uwolnił Oświęcim od podatków na 14 lat i wydał przywilej na 3 jarmarki w roku.

1527 – 29 r. – trwała przebudowa zniszczonego pożarem kościoła parafialnego.

1537 r. – w spisie ludności miasta odnotowano: *na zamku oświęcimskim 40, na przedmieściu pod zamkiem 22, na Długiej ulicy 11, gospodarze, którzy bydła nie mają – 13, wolni co bydła nie mają – 9, komornicy – 64.*

1543 r. – pod koniec kwietnia zatrzymała się w oświęcimskim zamku przyszła żona Zygmunta II Augusta – Elżbieta Habsburżanka. Witaił ją tutaj orszak żon polskich dostojników państwowych z Krakowa.

1549 r. – inwentarz dóbr i dochodów starostwa oświęcimskiego wymienia: *folwark zamkowy przed miastem oraz folwarki w Dworach, Brzezince, Łękach i Babicach, trzy młyny dzierżawione przez mieszczan, ogród wójtowski, łaźnia, rzemieślnicy: 9 szewców, 14 piekarzy, 12 rzeźników, 1 łaźnienik, 1 kowal, żydzi w mieście mieszkający.*

28.07.1563 r. – król Polski Zygmunt August nadaje mieszczanom oświęcimskim przywilej, w którym zabrania osiedlania się nowych Żydów w mieście. Nakazuje również, aby domy w rynku, będące w posiadaniu Żydów, zostały przez nich sprzedane.

1564 r. – lustracja królewska wymienia 5 Żydów mieszkających w Oświęcimiu.

1564 r. – pełne wcielenie księstw oświęcimskiego i zatorskiego do Korony na mocy aktu inkorporacyjnego wydane go przez króla Zygmunta II Augusta.

1572 r. – Andrzej Patrycy Nidecki zapisuje w testamencie dla Oświęcimia 500 florenów na cele obronne.

1574 r. – prawdopodobnie w nocy z 18 na 19 czerwca król Henryk Walezy, uciekając z Polski do Francji, przejeżdżał przez Oświęcim.

1581 r. – wg rejestru z tego roku miasto posiadało: 6 łanów gruntu i 500 domów. Wśród mieszkańców: 16 piekarzy, 6 tkaczy, 8 kuśnierzy, 7 kowali, 1 powroźnik, 11 krawców, 1 postrzygacz, 1 złotnik, 1 kramarka żydówka, 2 przekupniów, 32 prasolów, 10 rzeźników, 4 słodowników, 10 szewców, 2 hultajów, 1 duda, 49 komorników.

1583 r. – w mieście uruchomiono wodociąg.

1588 r. – mieszczanin oświęcimski Jan Piotraszewski przekazuje swoje nieruchomości pod budowę synagogi i cmentarza żydowskiego.

1604 r. – wystawienie nowego budynku szpitala – przytułku dla ubogich przy kościele św. Mikołaja.

1636 r. – król Polski Władysław IV Waza nadaje w Krakowie Gminie Żydowskiej w Oświęcimiu przywilej zapewniający im prawo zamieszkiwania, posiadania domów i posesji oraz prawo korzystania z synagogi i cmentarza.

1655 r. – 30 października oddziały szwedzkie pod dowództwem gen. Wurtza opanowały Oświęcim. W grudniu Szwedzi zostali z miasta wyparci przez oddziały złożone z górali żywieckich i okolicznych chłopów pod dowództwem Jana Grzegorza Torysińskiego, ale po dwóch miesiącach – na początku lutego 1656 r. – ponownie zdobyli miasto, w odwecie za grudniową porażkę niszcząc je i pałac. Z 500 domów przetrwało 40 – w tym 20 niezamieszkanymi, z 200 rzemieślników pozostało zaledwie 6, skład solny przestał funkcjonować, a zamek i kościół św. Mikołaja były w stanie ruiny.

1658 r. – mieszkańcy Oświęcimia wystosowali do króla petycję o pomoc.

1660 r. – wg lustracji z tego roku: domów jest tylko 20, rzemieślników 6, a było przedtym osady 500, rzemieślników 200.

1665 r. – lustracja zamku z tego roku stwierdza stan ruiny z powodu działań wojennych i wylewu Soły.

1676 r. – w rejestrze pogłównego zanotowano w Oświęcimiu zaledwie 114 mieszkańców: zamkowa jurysdykcja – 39, Długa ulica – 19, Chrzanowska ulica – 22, podzámce i wójtostwo – 42, pan podstarości z żoną – 2.

1709 r. – w Oświęcimiu wybuchła zaraza (zmarło 349 osób).

1711 r. – pożar zniszczył zabudowę w rynku i synagogę.

1749 r. – rozebrany został drewniany kościół św. Mikołaja, pozostający od wojen szwedzkich w stanie ruiny. Szpital-przytułek należący do niego przeniesiono w rejon kościoła parafialnego.

1765 r. – dokonano lustracji zamku, a pozostawiony opis świadczy o fatalnym stanie technicznym budynków i murów obronnych: *wchodząc do zamku jest most z dylów, z tego brama z wrotami podwójnymi (...). Za temi drzwiami ciągnie się mur z oboch stron ku dziedzińcowi, porysowany (...), na dziedzińcu archiwum ksiąg grodzkich, drzwi do niego żelazne z zamkiem (...) okno w ołowiu z kratą żelazną (...). Dalej kuchnia (...), spiżarnia z zamknięciem, (...) stamtąd schody drewniane ciągnące się na drugą kondygnację gdzie ganek drewniany (...). Po prawej stronie pokój, w którym okno taflowe, piec kaflowy (...). Dalej sala (...), w tej sali mur porysowany. Potym kaplica spustoszała. Dalej izdebka (...). Wieża w narożniku murowana...* W tym czasie w Oświęcimiu mieszkało 133 Żydów.

1768 – 72 r. – zamek oświęcimski był siedzibą konfederatów barskich.

1772 r. – w wyniku I rozbioru Polski Oświęcim znalazł się w granicach zaboru austriackiego jako część Galicji.

1782 r. – kasacja klasztoru Dominikanów. Na mocy dekretu cesarza Józefa II został zniesiony zakon dominikanów w Oświęcimiu. Kilku zakonników pozostało tu na tzw. dożywocie – ostatni z nich zmarł w 1816 r.

1784 r. – zamknięto dla pochówków cmentarz przy kościele parafialnym, a poza miastem założono nowy.

1786 r. – reorganizacja władz miasta: zamiast rady i sądu ławniczego wprowadzono magistrat z burmistrzem i trzema ławnikami.

1793 r. – cesarz Franciszek II potwierdza wszystkie przywileje posiadane przez Oświęcim, rozszerzając zezwolenie na jarmarki do 12 ośmiodniowych rocznie, oraz zmienia herb miasta na następujący: *w niebieskim polu dwa białe półorły o wspólnym ogonie, na piersiach orłów biały mur forteczny o trzech basztach a na głowach korony.*

XVIII/XIX w. – został założony w Oświęcimiu kirkut – cmentarz wyznania mojżeszowego – którego znaczna część zachowana jest do dzisiaj.

1804 r. – rozpoczyna działalność Fabryka Wódek i Likierów Jakuba Haberbelda.

1805, 1813 r. – dwie katastrofalne w skutkach powodzie. Przesunięcie koryta Soły spowodowało, że część zachodnia wzgórza zamkowego, wraz z zabudową i murem obronnym, runęła do rzeki. W zrujnowanym zamku urządzono skład soli. Władze austriackie przeznaczyły zamek do rozbioru, jednak na licytacji kupił go, wraz z należącymi do niego dobrami ziemskimi, Kajetan Russocki.

1.11.1818 r. – rozpoczęła swoją działalność w mieście poczta konna.

1819 r. – ks. Idzi Russocki, proboszcz oświęcimski, kupił od rządu austriackiego zrujnowany zespół klasztoru poddominikańskiego dla swojego bratanka, Kajetana Russockiego, który urządził w ruinach składy słomy i siana dla koni pocztowych.

1820 r. – księstwa oświęcimskie i zatorskie zostają wyłączone z Galicji i przyłączone do Związku Niemieckiego, który był we władaniu cesarza Austrii. Do Galicji ziemie te powróciły w 1850 r. Miasto z przedmieściem i podzamczem zajmowało wówczas 567 morgów, a ludność liczyła 2792 osoby – w tym 1447 Żydów.

1834 r. – budowa dwunastoprzęsłowego mostu klockowego na Sole po północno-zachodniej stronie wzgórza zamkowego – w miejscu obecnej kładki dla pieszych.

1854 r. – wprowadzono nowy podział Galicji, w wyniku którego Oświęcim stał się siedzibą powiatu politycznego.

1856 r. – ukończono budowę północnego odcinka kolei żelaznej na trasie Dziedzice – Oświęcim – Trzebinia.

23.08.1863 r. – wielki pożar, który strawił większą część miasta, w tym: ratusz, dwie synagogi, siedzibę reprezentacji powiatowej, urząd podatkowy, szpital – przytułek dla ubogich, i wieżę kościoła parafialnego, w której stopyły się dzwony.

1864 r. – ukończono budowę mostu na Wiśle w Zabrzegu i oddano do użytku odcinek kolei Oświęcim – Mysłowice.

27.06.1866 r. – bitwa austriacko-pruska pod Oświęcimiem. W zamku mieściło się austriackie dowództwo wojskowe i pozycje artylerii. Na oświęcimskim cmentarzu znajdują się groby poległych w tej bitwie żołnierzy pruskich i austriackich – głównie Polaków.

1867 r. – wprowadzenie języka polskiego do ksiąg miejskich.

1868 r. – w skorowidzu miejscowości Galicji podano, że Oświęcim liczył w tym czasie 3077 mieszkańców.

1872 r. – ruiny poddominikańskie zostały sprzedane żydowskiemu kupcowi Landauowi, który w zabudowaniach urządził stajnie, składy i sklepik.

1872 – 75 r. – na rynku, w południowej jego części, wybudowano ratusz. Nowa siedziba władz miejskich w 1876 r. została ozdobiona zegarem umieszczonym nad wejściem.

1874 r. – powołano w Oświęcimiu Ochotniczą Straż Pożarną.

1877 r. – zakończone zostały trwające kilkanaście lat prace przy odbudowie zniszczonego pożarem w 1863 r. kościoła parafialnego.

1881 r. – kolejny wielki pożar miasta. Palił się kościół parafialny, zostały zniszczone wikařówka, plebania, szkoła i szpital.

1884 r. – oddano do użytku odcinek kolei na trasie z Oświęcimia do Krakowa Podgóřa.

1890 r. – miasto liczy 902,72 ha powierzchni, 5054 mieszkańców – w tym 2508 katolików obrządku rzymskokatolickiego, 2 grekokatolików, 9 ewangelików i 2535 izraelitów.

1894 r. – z inicjatywy proboszcza oświęcimskiego – ks. Andrzeja Knyca, wykupiono z rąk żydowskich kupców ruiny poddominikańskie: najpierw kaplicę św. Jacka, a następnie resztę ruin.

1895 r. – rozpoczęto budowę klasztoru i kościoła pw. Matki Bożej Bolesnej

dla sióstr serafitek na Nowym Rynku – obecny pl. Tadeusza Kościuszki.

1898 r. – ruiny poddominikańskie przejmują sprowadzeni do Oświęcimia przez ks. Andrzeja Knyca księźa salezjanie. Odbudowują kaplicę św. Jacka i kościół pw. Świętego Krzyźa – od tej pory kościół pw. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych. Pozostałości budynków mieszkalnych gotyckiego klasztoru rozebrano, wznosząc na ich miejscu okazałe budynki szkoły i klasztoru salezjańskiego. Przeorientowanie kościoła i jego przebudowa wg projektu inż. Ceradiniego wywołały protest wieńskich konserwatorów z powodu zatarcia gotyckiego charakteru i proporcji budowli. W efekcie tego sporu prace budowlane przerwano.

1900 r. – liczba mieszkańców Oświęcimia wynosiła 5414 osób, w tym 3063 Żydów.

1904 r. – zrujnowany zamek kupił urzędnik kolejowy Karol Kaszny. Przeprowadził remont zamku i wieży, która w tym czasie została nakryta czterospadowym dachem. Karol Kaszny w zamku urządził winiarnię, piwiarnię i hotel Zamek.

1904 r. – Zofia Biesiadecka zakłada pierwsze biuro podróży na ziemiach polskich, z którego głównie korzystali zarobkowi emigranci.

1910 r. – utworzono starostwo oświęcimskie, którego biura umieszczono w odremontowanym zamku, wydzierzawionym od Karola Kasznego.

1912 r. – zawiązano w Oświęcimiu pierwszą stałą drużynę polową orga-

nizacji Sokół oraz pierwszą drużynę skautową „Żółtą Jedyńkę”.

1914 r. – liczba mieszkańców Oświęcimia wynosiła 10 126 osób, w tym 5358 Żydów.

1915 r. – powstało w Oświęcimiu gimnazjum.

7.02.1915 r. – z okazji obchodów rocznicy powstania styczniowego 1863 r. gościł w oświęcimskim hotelu Herz w Rynku Głównym Józef Piłsudski, ówczesny brygadier, wraz z korpusem oficerskim I Brygady Legionów Polskich. Z terenu ziemi oświęcimskiej ok. 700 osób walczyło w szeregach Legionów Polskich o odzyskanie niepodległości.

21.02.1915 r. – przeniesiono z Krakowa do Oświęcimia niektóre oddziały Naczelnego Komitetu Narodowego, w tym: Ekspozyturę Departamentu Wojskowego, Ewidencję, Administrację „Wiadomości Polskich” oraz Departament Organizacyjny.

31.10.1918 r. – przestał istnieć rząd państwa austriackiego, a władzę na terenie Galicji objęła Polska Komisja Likwidacyjna w Krakowie.

3.11.1918 r. – Polska Komisja Likwidacyjna w Krakowie powołała Powiatowy Komitet Likwidacyjny z siedzibą w Oświęcimiu – załazek cywilnych władz terenowych odradzającej się Polski.

5.11.1918 r. – kpt. Cezary Haller został komendantem powiatu oświęcimskiego.

2.08.1919 r. – powołany został Komitet Niesienia Pomocy Góřnoślazkom, mający na celu niesienie pomocy

Plan katastralny Oświęcimia z 1845 r.

(zasoby Powiatowego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Oświęcimiu)

materalnej i dawanie schronienia powstańcom śląskim. Po upadku pierwszego powstania śląskiego w oświęcimskiej osadzie barakowej znalazło tymczasowe schronienie 1100 osób.

30.12.1920 r. – utworzono Powiatowy Komitet Plebiscytowy w Oświęcimiu.

26.10.1924 r. – oddano do użytku nowy żelbetonowy most na Sole. Od 1989 r. most ten nosi nazwę *Piastowski*.

1.03.1930 r. – ukazał się pierwszy numer gazety lokalnej „Głos Ziemi Oświęcimskiej”.

1930 r. – powstał Hufiec Harcerzy w Oświęcimiu.

1932 r. – zmarł urodzony w Oświęcimiu w 1882 r. Tadeusz Makowski – znakomity polski malarz.

3 – 4.09.1939 r. – wycofujące się z Oświęcimia i okolic wojsko polskie wysadziło most na rzece Sole.

W nocy z 3 na 4.09.1939 r. – rozegrała się bitwa pod Rajskim. Wycofujące się spod Pszczyzny wojsko polskie uderzyło na sztab 5. Dywizji Pancerniej Wehrmachtu, mieszczący się w neogotyckim pałacyku w Rajsku pod Oświęcimiem. W walce poległo 83 żołnierzy polskich i 7 mieszkańców Rajska.

1939 r. – pod koniec września Niemcy podpalili wielką synagogę przy ul. Berka Joselewicza, pozostałość synagogi rozebrano w 1941 r.

10.1939 r. – teren miasta i okolic został włączony do Rzeszy Niemieckiej.

11.1939 r. – działająca od września pod nadzorem niemieckim katolicka część Rady Miejskiej została rozwiązana.

1940 – 41 r. – wysiedlono część ludności z okolicznych wsi, aby uniemożliwić kontakty z więźniami wciąż rozbudowywanego obozu koncentracyjnego Auschwitz. Teren został przeznaczony pod ciągle rozbudowywany KL Auschwitz oraz zasiedlany przez osadników niemieckich i volksdeutsche. Wysiedlono ok. 10 000 osób z siedmiu okolicznych wsi i miasta Oświęcimia.

14.06.1940 r. – do obozu koncentracyjnego, utworzonego na terenie byłych koszar Wojska Polskiego na przedmieściach Oświęcimia, Zasolu, przybył pierwszy transport 728 Polaków z więzienia w Tarnowie.

1941 r. – w związku z prostowaniem głównej ulicy przelotowej przez miasto – Krakauerstrasse (obecnie ul. Dąbrowskiego) – wyburzono zabytkowy mur okalający zamknięty dla pochówków cmentarz przy kościele parafialnym. Przy tej ulicy zlikwidowano również część cmentarza żydowskiego.

18.02.1941 r. – zarządzenie wysiedlenia wszystkich Żydów z terenu Oświęcimia.

marzec – kwiecień 1941 – akcja wysiedlania Żydów oświęcimskich do gett w Chranowie, Będzinie i Sosnowcu.

1941 – 42 r. – powstał obóz KL Auschwitz II-Birkenau w Brzezince – największy obóz masowej zagłady.

1941 – 45 r. – budowa zakładów I.G. Farben w Dworach k. Oświęcimia.

Styczeń 1945 r. – ewakuacja więźniów obozu KL Auschwitz w pieszych kolumnach (tzw. „marsze śmierci”).

Likwidacja obozu. Wyszczono krematoria i komory gazowe.

27.01.1945 r. – wojska radzieckie 60. Armii I Frontu Ukraińskiego wkroczyły do Oświęcimia: oswobodziły miasto i obóz koncentracyjny.

1945 r. – rozpoczęły działalność cztery zakłady pracy w Oświęcimiu. Na terenie byłych zakładów I.G. Farben utworzono polskie zakłady chemiczne w Oświęcimiu.

2.07.1947 r. – utworzono na terenie byłego obozu KL Auschwitz-Birkenau – Państwowe Muzeum w Oświęcimiu, od 1999 r. – Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu.

1948 r. – powstała Miejska Biblioteka Publiczna.

1951 r. – utworzono powiat oświęcimski.

1959 r. – powstało Powiatowe Archiwum Państwowe w Oświęcimiu.

1962 r. – rozpoczął swoją działalność Zakładowy Dom Kultury Zakładów Chemicznych „Oświęcim” – obecnie Oświęcimskie Centrum Kultury.

1975 r. – przestał istnieć powiat oświęcimski. W związku z reformą administracyjną Oświęcim wszedł w skład nowo utworzonego województwa bielskiego.

7.06.1979 r. – wizyta papieża na terenie byłego hitlerowskiego obozu Auschwitz-Birkenau. Papież odwiedził następujące miejsca: Ścianę Straceń i celę o. Maksymiliana Kolbego w obozie macierzystym oraz Międzynarodowy Pomnik Ofiar Obozu Auschwitz na terenie byłego KL Auschwitz II Birkenau.

1979 r. – Państwowe Muzeum w Oświęcimiu zostało wpisane na Listę światowego dziedzictwa UNESCO.

1985 r. – Oświęcim odznaczony został Orderem Krzyża Grunwaldu II klasy za pomoc udzielaną przez mieszkańców więźniom KL Auschwitz-Birkenau.

1986 r. – w Oświęcimiu powstał Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży.

31.05.1988 r. – oddano do eksploatacji nowy most na Sole – nazwany Jagiellońskim.

1992 r. – rozpoczęło działalność Centrum Dialogu i Modlitwy.

1993 r. – w ramach działalności Oświęcimskiego Centrum Kultury utworzono w zamku Zbiory Historyczno-Etnograficzne, które zostały uroczystie otwarte 3 maja 1994 r.

1998 r. – Sekretarz Generalny Narodów Zjednoczonych przyznał miastu Oświęcim tytuł Orędownika Pokoju.

1999 r. – Oświęcim znów jest stolicą powiatu wchodzącego w skład województwa małopolskiego ze stolicą w Krakowie.

2000 r. – Otwarcie Centrum Żydowskiego i Synagogi Chewra Lomdei Misznajot w Oświęcimiu.

UKŁAD URBANISTYCZNY

Układ urbanistyczny Oświęcimia pochodzi z przełomu XIV i XV w. i jest wpisany do rejestru zabytków. W decyzji konserwatorskiej napisano, że *ma plan szachownicowy, zamknięty jest wrzecionowatym owalem dawnych obwarowań z widocznym zagęsz-*

czeniu uliczek w rejonie wlotów do starego miasta, ale należy do niego też zespół zabudowy starego miasta z przełomu XIX i XX wieku z głównymi dominantami: zamek, kościół i klasztor.

Rozwój urbanistyczny Oświęcimia był procesem wielofazowym i, podobnie jak rozwój osadnictwa na tym terenie, można go określić jako proces ciągły od XI w. do czasów współczesnych.

Faza przedlokacyjna

Pierwsza faza rozwoju miasta, tzw. faza przedlokacyjna, rozpoczęła się prawdopodobnie ok. XI w. Istniejąca już w tym czasie kasztelania oświęcimska obejmowała terytorium po obu stronach Wisły po rzekę Skawę na wschodzie. Na stromym i dość wysokim wzgórzu nad Sołą funkcjonował zapewne od dłuższego czasu drewniany gród kasztelański, otoczony obronnym wałem o konstrukcji drewniano-ziemnej.

U stóp wzgórza, po jego północnej stronie, znajdowało się podgrodzie. Poza obrębem grodu i podgrodzia wyznaczony był plac targowy, który dał początek osadzie targowej. Osada ta miała wydłużony kształt owalny z placem wewnętrznym. Jest to rejon dzisiejszego Małego Rynku i ul. Piastowskiej, gdzie do dziś w układzie działek budowlanych można zauważyć dawne rozplanowanie. Pierwszy kościół parafialny w Oświęcimiu funkcjonował w tym czasie na terenie osady targowej lub obok niej. Jedynie gruntowne badania archeologiczne

nie mogą pomóc ustalić, czy znajdował się on na miejscu dzisiejszego kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, czy też w rejonie nie istniejącego już kościoła św. Mikołaja – przy obecnej ul. Mikołajskiej. Osada targowa prawdopodobnie nie była otoczona obwodem obronnym. Koniec przedlokacyjnej fazy rozwoju urbanistycznego Oświęcimia przypada na rok 1241, kiedy to dotychczasowa zabudowa została zniszczona przez oddziały Tatarów ciągnące na Śląsk.

Miasto Oświęcim

Lokacja miasta nastąpiła w 2. poł. XIII w., prawdopodobnie ok. 1272 r. 3 września 1291 r. potwierdził te prawa książę cieszyński Mieszko I, rozszerzając je o ważne dla tego ośrodka przywileje gospodarcze. W 1. poł. XIV w. Oświęcim został otoczony obwodem obronnym, a nieco później wytyczono nowy główny plac targowy o powierzchni czterech węgysk. Pierzeje kwadratowego rynku wyznaczały bloki zabudowy o szerokości jednego sznura flamandzkiego. W rozplanowaniu Rynku Głównego do czasów współczesnych niewiele się zmieniło. Plac dawnej osady targowej nadal funkcjonował – ale już tylko jako rynek pomocniczy. Nie wiadomo, gdzie w obrębie rynku znajdowały się jatki czy ratusz. Wszystkie budynki przy rynku były w tym czasie drewniane. Składy soli i ołowiu usytuowane zostały prawdopodobnie w północnej części miasta.

Teren zabudowy miejskiej na południu sięgał do wybudowanego na przełomie XIII i XIV w. klasztoru Dominikanów – obecny kościół księży Salezjanów. Dominikanie zgodnie z ówczesnymi zasadami, jako zakon żebraczy, budowali swoje klasztory poza obrębem miasta. Nieco później granice obwarowań miejskich zostały przesunięte na południe – być może ze względu na konieczność związania z miastem zabudowy w rejonie dawnej osady targowej. Otoczenie obwodem obronnym nastąpiło wtedy, gdy Oświęcim był już stolicą samodzielnego księstwa. Poza wzmiankowanym obwodem znalazł się kościół św. Mikołaja z przylegającym do niego cmentarzem. Być może w tym czasie świątynia ta zaczęła pełnić funkcję kościoła szpitalnego. Do miasta prowadziły tylko dwie bramy umieszczone na osi północ – południe. Brama południowa znajdowała się w rejonie dzisiejszego skrzyżowania ulic Zaborskiej z Jagiello, natomiast brama północna – w rejonie skrzyżowania ulic Górnickiego z Klucznikowską. Obwarowania miasta, przypuszczalnie o konstrukcji drewniano-ziemnej, nie zachowały się, ale na planie dzisiejszego Starego Miasta można dostrzec zarys ich przebiegu w kształcie obecnych ulic: Sienkiewicza, Zaborskiej, Berka Joselewicza i Górnickiego. W tym czasie zabudowa całego Oświęcimia – poza klasztorem i kościołem Dominikanów, kościołem parafialnym i wieżą na wzgórzu zamkowym – była zapewne nadal drewniana.

Pod polskim berłem

U schyłku średniowiecza, w 1457 r., Księstwo Oświęcimskie zostało sprzedane królowi polskiemu.

Według dostępnych źródeł osadnictwo żydowskie można datować na 1. poł. XVI w. Jego rozwój został ograniczony przywilejem królewskim, wydanym na prośbę mieszczan oświęcimskich przez króla Polski Zygmunta Augusta w dniu 28 VII 1563 r., który zabraniał osiedlania się nowoprzybyłych Żydów w mieście. Nakazywał on również, aby mieszkający w mieście Żydzi posiadane przez siebie domy w rynku sprzedali i mają oni zamieszkać w mieście za łaską naszą w miejscu godnym do zamieszkania i tam złączeni spędzać życie. Końcowy fragment cytatu może oznaczać początek formowania się w mieście osobnej dzielnicy żydowskiej (przy obecnej ul. Berka Joselewicza).

Wiek XVI był korzystny dla rozwoju miasta mimo tragicznego pożaru w 1503 r., który strawił zamek, kościół parafialny i dominikański oraz znaczną część miasta. Król Aleksander Jagiellończyk nakazał pilną odbudowę zamku wraz z fortyfikacjami i systemem baszt oraz naprawę murów miejskich. Odbudowano w tym czasie również prawie całkowicie zniszczone kościół parafialny i kościół Dominikanów. Prawdopodobnie w czasie reperacji murów miejskich przebito w nich trzecią bramę miejską na wschodzie – w rejonie dzisiejszego skrzyżowania ulic Sienkiewicza z Dąbrowskiego. Również w XVI w. wzniesiono w rynku nowy ratusz, który spłonął trzy stulecia później.

Ziemia oświęcimska w przekazach

Do miast Księstwa Oświęcimskiego

*Oświęcim grodem sławny, Zator – sejmikami,
A Kęty świętym Janem, także i targami,
Wadowice szczytą się mądrym Wadowitą,
Żywiec Państwem szerokim, wieżę zna-
mienitą.*

Na herby tych miast

*Oświęcim ma herb wieżę z orły skrzydlatemi,
Zator ostre trzy miecze stojące na ziemi,
Kęty pół orła z trzema jajami na stronie,
a Wadowice basztę i orła w koronie,
Żywiec zaś żubrzy głowę, orła między rogi.
Takie książęta tych miast dały kle(j)not drogi.*

Andrzej Komoniecki, *Dziejopis Żywiecki*

W połowie XVII w. najazd Szwedów zakończył okres stopniowego rozwoju miasta, które przez następne dwa stulecia nie mogło się podźwignąć ze zniszczeń po tej wojnie. W ramach odbudowy po „potopie szwedzkim” pod koniec XVII w. przeniesiono wjazd na wzgórze zamkowe ze strony północnej na południowo-wschodnią – tak pozostało do dziś. Zamek w tym czasie nadal nie był związany z fortyfikacjami miasta – istniał odrębny obwód obronny dawnego grodu opasujący tylko wzgórze zamkowe.

Okres rozbiorów

W 1772 r. ziemia oświęcimska na mocy traktatu rozbiorowego została zajęta przez Austrię. Wytyczono wówczas nowe granice Oświęcimia, które przetrwały niezmienione do 1939 r., uregulowano wszystkie drogi wylotowe z miasta, zamknięto dla pochów-

ków cmentarz przy kościele parafialnym – lokalizując nowy poza miastem. Zniesiono również w tym czasie klasztor dominikański, a jego opuszczone budynki mieszkalne i kościół stopniowo zaczęły popadać w ruinę. Jeszcze w XIX w. połowa zabudowy miasta była nadal drewniana.

Dwie powodzie: w 1805 i w 1813 r., kiedy to Soła zmieniła koryto, przesuając się pod samo wzgórze zamkowe, spowodowały jego obsunięcie i zniszczenie zabudowy po zachodniej stronie dziedzińca. Prawie całkowicie zrujnowany zamek władze austriackie przeznaczyły do rozbiórki – na szczęście decyzji władz nie wykonano, a ruiny zamku sprzedano na licytacji. W 2. poł. XIX w. Oświęcim dwukrotnie był zniszczony przez pożar: w 1863 r. spłonęło 2/3 zabudowy miejskiej, w tym XVI-wieczny ratusz, drewniana wieża kościoła parafialnego, dwie synagogi i szpital – przytułek dla ubogich przy kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. W pożarze w 1881 r. płonął kościół parafialny, uległy zniszczeniu: plebania, wikarówka, szkoła i szpital. W tym okresie Żydzi mieszkali już bez żadnych ograniczeń na terenie całego miasta. Przy ul. Berka Jeselewicza, zamieszkaną przez Żydów znajdowała się Wielka Synagoga, która po pożarze miasta w 1863 r. została odbudowana w stylu neoromańskim z elementami stylu neogotyckiego i mauretańskiego, budynek gminy żydowskiej (kahalu), szereg mniejszych domów mo-

dlitwy i szkół religijnych. Pod skarpą na brzegu Soły, oprócz domów mieszkalnych, zlokalizowane były łaźnia rytualna, szpital żydowski oraz strażnica ogniowa. Obecna ul. Berka Jeselewicza – dawna ul. Żydowska – w 1914 r. została połączona schodami z terenem pod skarpą.

Od połowy XIX w. na terenie miasta zaczął się rozwijać przemysł i handel. Miało to związek z utworzeniem w Oświęcimiu węzła kolejowego łączącego Kraków, Wiedeń i Katowice. W tym okresie powstały parowozownia i warsztaty kolejowe, a następnie: Walcownia Cynku, Fabryka Tektury Dachowej Produktów Chemicznych i Asfaltu, Fabryka Papy i Asfaltu, Fabryka Papy Dachowej, Fabryka Przetworów Chemicznych „Union”. Na terenie Brzezinki powołano Pierwsze Galicyjskie Towarzystwo Akcyjne Fabrykacji Śrub, Nitów i Muterek – po jego likwidacji na tym terenie utworzono Fabrykę Maszyn Rolniczych, Odlewnię Żelaza i Me-

tali „Potęga – Oświęcim”. Fabryka ta została zlikwidowana na przełomie 1926 i 1927 r., a na jej miejscu powstał nowy zakład – Zjednoczone Fabryki Maszyn i Samochodów S.A. „Oświęcim” – własność czesko-morawskiego koncernu, stąd potoczna nazwa *Praga*. Istniały także na terenie miasta dwie Fabryki Konserw Rybnych „Ostryga” i „Atlantyk”. Najstarszym zakładem produkcyjnym była założona w 1804 r. Fabryka Wódek i Likierów Jakuba Haberafelda. Działały także: garbarnia, Fabryka Płyt Rogowych, Agrochemia oraz Fabryka Szluczników Nawozów i innych Przetworów Chemicznych. Wzrost liczby ludności napływowej, osiedlającej się na terenie miasta, spowodował konieczność rozbudowy przedmieść, a droga od stacji kolejowej do centrum miasta nabierała coraz większego znaczenia. W 1912 r. rozpoczęto budowę dróg dojazdowych do planowanego nowego mostu na Sole, usytuowanego po stronie południowej zamku – dotychczasowy

Most drewniany na Sole, rozebrany w 1924 r. (karta pocztowa z 1920 r.)

Pochodzenie nazwy miasta

Współczesna nazwa miasta *Oświęcim* to polska nazwa miejscowości o 800-letnim rodowodzie. Nazwa ta w kolejności określała: osadę, gród kasztelański, miasto o pełnych prawach miejskich, stolicę odrębnego księstwa, siedzibę starostów królewskich oraz władz powiatowych.

Sama pisownia wyrazu *Oświęcim* świadczy, że nazwa ta jest w rdzeniu i strukturze słowiańska. Współcześni językoznawcy, wychodząc z założenia, że stare grody, ważne ośrodki strategiczne i administracyjne powstałe w czasach przedhistorycznych mają swoją nazwę dzierżawczą, umieszczają *Oświęcim* wśród miast o nazwach dzierżawczych, oznaczających własność osobistą: *Oświęcim* – gród *Oświęcima*.

W zachowanych materiałach źródłowych, w zależności jednak od okresu ich powstania i kancelarii wystawcy (1179 – 1772), nazwa *Oświęcim* występuje w różnej pisowni, gdyż w różnych językach – polskim, czeskim, niemieckim czy łacińskim – pisane były określone dokumenty. Najczęściej spotykana pisownia to: *Ospenchin* (1217), *Osvencin* (1280), *Hospencin* (1283), *Osswitem* (1290), *Uspencin* (1297), *Oswentim* (1302), *Wswencim* (1304), *Auswintzen* (1312), *Oswiecm* (1314), *Oswencin* (1327), *Auswiczin* (1372), *Awswiczin* (1372), *Uswiczin* (1400).

Niemieckiej nazwie *Oświęcimia* – *Auschwitz*, prawdopodobnie dała początek nazwa lub nazwy, jakie według swego narzecza nadawali temu miastu niemieckojęzyczni osadnicy ziemi oświęcimskiej, względnie kupcy ciągnący w kierunku Krakowa przez *Oświęcim*.

Nazwę *Auschwitz* już od XV w. znaleźć można w różnego rodzaju słownikach geograficznych, względnie geograficzno-historycznych, mapach i atlasach oraz w opracowaniach historycznych wydawanych w krajach niemieckojęzycznych. Nazwa ta występuje również w tytułach wszystkich cesarzy austriackich, od Marii Teresy począwszy. Natomiast w dokumentach i wydawnictwach dwujęzycznych: niemiecko-polskich, ukazujących się w okresie galicyjskim (1772 – 1918), w tekście niemieckim *Oświęcim* to *Auschwitz*, ale w tłumaczeniu polskim – zawsze *Oświęcim*.

Źródło: Elżbieta Skalińska-Dindorf, *Kronika Oświęcimia*

drewniany most na tej rzece znajdował się po stronie północnej wzgórza zamkowego, w miejscu, gdzie obecnie zbudowano kładkę dla pieszych. Nowy most został oddany do użytku w 1924 r. – jest to obecny most Piastowski.

Wiek XX

Na rozwój przestrzenny miasta na początku XX w. największy wpływ miało przybycie do *Oświęcimia* Zgromadzenia Księża Salezjanów i Zgromadzenia Sióstr Serafitek. Zaplanowany z rozma-

chem nowy budynek szkoły i klasztoru salezjańskiego, wzniesiony na miejscu ruin średniowiecznego klasztoru dominikańskiego, odbudowany z ruin kościół Świętego Krzyża – obecnie pw. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych – obok wieży i zamku były wtedy najbardziej imponującymi budowlami *Oświęcimia*. Z kolei nowy kościół pw. Matki Bożej Bolesnej i klasztor ss. Serafitek zamknęły wschodnią pierzeję Nowego Rynku – czyli obecnego pl. Tadeusza Kościuszki.

Oświęcimski rynek w 1. poł. XX w.

Po 1916 r. zaczęto budować na Zasolu tzw. osadę barakową nazywaną też Nowym Miastem lub Oświęcimiem III. Były to 22 budynki murowane i 90 drewnianych baraków, przeznaczone na stację kontrolną biura pośrednictwa pracy dla emigrantów stałych i sezonowych. W 1919 r. znaleźli tu schronienie uchodźcy ze Śląska Cieszyńskiego oraz czasowo uczestnicy powstań śląskich. Rozbudowa centrum miasta rozwijała się w kierunku wschodnim – wzdłuż obecnej ul. Dąbrowskiego.

W okresie II wojny światowej Niemcy zaplanowali przebudowę historycznego centrum miasta, obejmującą wyburzenie kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, budowę nowego ratusza z wysoką wieżą, otoczenie podcieniami całego Rynku Głównego, który miał być utrzymany w duchu niemieckiego *Heimatstilu*. Do dziś zachowane są rysunki niemieckich architektów, które na szczęście tylko w niewielkim stopniu zostały zrealizowane – np. podcienia w północno-wschodnim narożniku Rynku Głównego. W czasie wojny Niemcy rozbudowali tereny we wschodniej części miasta, stawiając w Dworach zakłady chemiczne I.G. Farben oraz tworząc tzw. „strefę wpływów obozu koncentracyjnego” na obszarze ok. 40 km² objętych wysiedleniem. Na Zasolu w 1940 r. utworzono na terenie byłych polskich koszar wojskowych, zlokalizowanych w części osady barokowej, obóz koncentracyjny – Konzentrationslager Auschwitz.

Obóz macierzysty KL Auschwitz I był rozbudowywany o kolejne podobozы: KL Auschwitz II-Birkenau i KL Auschwitz III-Monowitz.

Oświęcim współczesny

Po zakończeniu wojny wokół historycznego miasta powstały nowe osiedla bloków mieszkalnych: Osiedle Chemików, Błonie, Zasole, Zasole II i Stare Stawy, co przyczyniło się do całkowitej zmiany struktury przestrzennej Oświęcimia, a funkcję centrum kulturalnego i handlowego przejęło Osiedle Chemików.

Obecnie Stare Miasto – dawne centrum stolicy księstwa – jest stopniowo odbudowywane i modernizowane. Być może uda się choć częściowo przywrócić mu dawny wygląd i znaczenie. Zabytkowe uliczki pokryte są nową nawierzchnią, nawiązującą wyglądem do kostki brukowej, powszechnie stosowanej w XIX-wiecznych miastach. Rynek oświetlają stylizowane na XIX-wieczne latarnie, a grożące zawaleniem budynki przy ulicach w pobliżu rynku, często niezamieszkałe od lat ze względu na zły stan techniczny, są wyburzane. W ostatnich latach odnowiono wiele pięknych zabytkowych kamieniczek na Rynku Głównym, zlikwidowano przystanek autobusów podmiejskich na pl. Tadeusza Kościuszki, a sam plac pokryto nową nawierzchnią i oświetlono. Aktualnie są remontowane najcenniejsze z oświęcimskich zabytków: XVI-wieczny zamek i mająca ponad 700 lat piękna gotycka wieża ostatniej obrony.

Symbole miasta

Herb miasta Oświęcim

Historyczny herb miasta Oświęcim stanowi: *W polu błękitnym pośrodku tarczy kamienna biała wieża o poszerzonej podstawie, o pięciu blankach, z wysokim trapezowym dachem z czerwonych dachówek. Na szczycie dachu dwie złote galki rozmieszczone po obu jego stronach na jednym poziomie. W wieży – jeden pod drugim – dwa czarne prostokątne, w górze zaokrąglone, okienne otwory. Obok wieży, po obu jej stronach, złote półorty odwrócone od siebie głowami bez korony. Tarcza herbowa bez bordiury.*

Flaga miasta Oświęcim

Flagą miasta Oświęcim jest prostokątny płat tkaniny o bokach w stosunku 5:8. Na błękitnym tle płatu flagi umieszczony jest, na jej środku, herb miasta Oświęcim bez bordiury. Wielkość herbu (wysokość, szerokość) stanowi połowę krótszego boku flagi. Flagą masztowo-dekoracyjną posiada herb miasta Oświęcim, umieszczony w górnej części płatu flagi.

Hejnał miasta Oświęcim

Hejnałem miasta Oświęcim są pierwsze cztery takty *Poloneza wesełego* Aleksandra Orłowskiego.

MIEJSCE WSPÓŁCZESNEGO MIASTA W REGIONIE I KRAJU

Kultura

Oświęcim to miasto o bogatych tradycjach kulturalnych. Liczne funkcjonujące tu placówki kulturalne i oświatowe prowadzą zakrojoną na dużą skalę działalność o charakterze lokalnym, zaspokajającą potrzeby kulturalne mieszkańców miasta i powiatu, a także realizującą przedsięwzięcia o charakterze ogólnopolskim i międzynarodowym. Ich zadaniem jest kreowanie wizerunku Oświęcimia jako miasta pokoju, popularyzowanie podejmowanych w nim inicjatyw pokojowych oraz promocja miejscowych środowisk twórczych w kraju i za granicą.

Wśród instytucji działających na terenie miasta trzeba wymienić: Państwową Szkołę Muzyczną im. Karola Szymanowskiego, Oświęcimskie Centrum Kultury, Miejską Bibliotekę Publiczną wraz z sześcioma filiami, Młodzieżowy Dom Kultury, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży, Centrum Żydowskie, Centrum Dialogu i Modlitwy w Oświęcimiu, wiele stowarzyszeń społeczno-kulturalnych, np. Regionalne Stowarzyszenie Twórców Kultury „Grupa na Zamku” czy galerii Pro Arte.

Jednym z głównych animatorów kultury jest **Oświęcimskie Centrum Kultury** (OCK), które bogatą ofertę kieruje do mieszkańców miasta i do przyjeżdżających tu turystów.

Do najważniejszych przedsięwzięć należą: Międzynarodowy Festiwal Filmów Nieprofesjonalnych „Kochać człowieka”, Ogólnopolskie Biennale Fotografii „Kochać człowieka”, Tydzień Kultury Beskidzkiej (zob. s. 33), Międzynarodowy Dziecięcy Festiwal Folklorystyczny „Darujmy światu pokój”, Ogólnopolski Konkurs Plastyczny „Darujmy światu pokój”, Ogólnopolskie Spotkania Recytatorów i Śpiewających Poezję „Amor sprawił”, Ogólnopolski Konkurs Literacki „Pisanie dobre na chandrę”.

Do inicjatyw zrealizowanych z inspiracji OCK, w ramach warsztatów artystycznych „Młodzi muzycy na rzecz pokoju”, zaliczyć należy oratorium oświęcimskie *Droga nadziei* – utwór Janusza Korzuta poświęcony pamięci ludzkiej tragedii, która rozegrała się w latach 1940 – 45 w KL Auschwitz-Birkenau i dedykowany Miastu Oświęcim oraz ludziom dobrej woli.

Oświęcimskie Centrum Kultury zainicjowało w 1998 r. wielopłaszczyznowy, rozpisany na kilka lat program **Forum Dziecięcych Inicjatyw Pokojowych**. Działania Forum to m.in. organizowanie wspomnianego MDFF „Darujmy światu pokój”, mityngów pokojowych, w których bierze udział każdorazowo kilkuset młodych uczestników z Polski i zagranicy oraz wielu znakomitych gości z Kręgu Przyjaciół Forum. W ramach Forum Dziecięcych Inicjatyw Pokojowych realizowano m.in. projekty „Dziecięca poczta pokoju”, „Zwyczajnie żyć w naszym mieście” oraz „Księga dobra”.

Wśród imprez organizowanych w Oświęcimiu są nie tylko te o zasięgu ogólnopolskim czy międzynarodowym. Do bardzo udanych przedsięwzięć należą: wymieniony już **Tydzień Kultury Beskidzkiej**, **Dzień**

Logo Oświęcimia

W roku 2002 Urząd Miasta przyjął propozycję znaku promocyjnego miasta zbudowanego z logotypu „Miasto Oświęcim” oraz ze znaku graficznego. Logo zostało stworzone na potrzeby kreowania nowego wizerunku: „Oświęcim – Miasto Pokoju”.

Znak graficzny symbolizuje podrywającego się do lotu ptaka – białego gołębia (symbol pokoju), którego rysunek jest jednocześnie otwartą dłonią w geście przyjaźni, opiekuńczości. Rysunek znaku można również kojarzyć z płomieniem (pozytywnie), który oznacza apoteozę życia, pamięć o minionych czasach. Tło znaku stanowią w domyśle dwie postacie ludzkie, które poprzez zróżnicowanie kolorystyczne mówią o jedności ludzkiej mimo różnic kulturowych, rasowych itp. Logotyp znaku składa się z dwóch członów: „Miasto” i „Oświęcim”, zróżnicowanych wielkością czcionki i kerningiem (światła między literami). Dzięki proporcjom elementów znaku najważniejszą informacją staje się przekaz „Oświęcim”.

Logo miasta zostało opracowane przez Polską Agencję Rozwoju Turystyki S. A.

fol. Józef Babak

Chluba Oświęcimia – drużyna hokejowa Dwory S.A. Unia Oświęcim (zob. s. 37)

fol. Józef Babak

Tydzień Kultury Beskidzkiej (zob. s. 32)

fol. Józef Babak

Olimpijczy medalści – łyżwiarze figurowi Dorota Zagórska i Mariusz Siudek (zob. s. 37)

fol. Józef Babak

Jeden z plenerów organizowanych przez Galerję „Pro Arte” (zob. s. 63)

Miasta, Jesień Oświęcimska, Letnie Koncerty Organowe.

Na zamku oświęcimskim znajduje się **Zbiory Historyczno-Etnograficzne**, gdzie gromadzone są ekspozycje związane z historią Oświęcimia i okolic.

Znaczącą placówką kulturalną na terenie Oświęcimia jest także **Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży** (MDSM). Powstał w 1986 r. z inicjatywy Akcji Znaków Pokuty przy współpracy oświęcimskich władz. Głównym celem jego działalności jest znoszenie barier wynikających z historii i budowanie porozumienia między młodym pokoleniem bez względu na narodowość. W ciągu kilkunastu lat swojej działalności MDSM podejmował liczne inicjatywy mające na celu przeciwdziałanie odradzającym się tendencjom nacjonalistycznym, antysemickim i rasistowskim. Organizowany co rok **Dzień Otwartych Drzwi MDSM** pre-

zentuje kulturę różnych narodów i cieszy się ogromną popularnością wśród mieszkańców miasta.

Centralnym i rozwijającym się obszarem pracy MDSM są programy międzynarodowe. Obejmują one istniejące już polsko-niemieckie partnerstwa, w ramach których możliwe jest przeprowadzenie kilkudniowego programu, a także projektów rozpisywanych wśród szerokich kręgów zainteresowanych młodych ludzi. Do nich należą m.in.: warsztaty dziennikarskie, fotograficzne i teatralne, wymiany młodzieżowe, czy też seminaria tematyczne. Wielokrotnie w ciągu roku odbywają się w MDSM seminaria kształceniowe dla nauczycieli.

Inna placówka, posiadająca ciekawą ofertę kulturalną dla mieszkańców Oświęcimia, to **Miejska Biblioteka Publiczna** (MBP), mająca sześć filii i księgozbiór liczący przeszło 130 tys. woluminów. Jest członkiem **Fundacji Książ-**

ka dla Dzieci i Międzynarodowej Sekcji IBBY (International Board on Books for Young People). Zajęcia biblioteczne prowadzone są dla dzieci już od 3. roku życia. MBP zajmuje się jednak nie tylko gromadzeniem i udostępnianiem księgozbioru. Jest także organizatorem prezentacji kultur innych krajów, licznych spotkań z pisarzami i ilustratorami książek, wystaw i zajęć – animacyjno-czytelniczych dla najmłodszego pokolenia.

Będąc w Oświęcimiu, trudno nie zwiedzić **Centrum Żydowskiego** (Auschwitz Jewish Center) przy pl. ks. Jana Skarbka. Jedną z jego części jest jedyna ocalała oświęcimska synagoga **Chewra Lomdei Misznajot**. W budynku przylegającym do synagogi znajduje się Centrum Żydowskie z usytuowaną wewnątrz wystawą dotyczącą życia Żydów w przedwojennym Oświęcimiu.

Centrum Dialogu i Modlitwy w Oświęcimiu powstało w 1992 r. Jest to instytucja katolicka powołana przez kard. abpa Franciszka Macharskiego w porozumieniu z biskupami całej Europy i przedstawicielami organizacji żydowskich. Intencją Centrum, założonego w pobliżu obozu Auschwitz, jest stworzenie miejsca spotkań, rozmów, edukacji, refleksji i modlitwy dla wszystkich odwiedzających obóz i poruszonych tym, co tu się stało. Centrum ma być formą uczczenia pamięci ofiar i ma przyczyniać się do budowania w świecie wzajemnego szacunku, pojednania i pokoju. Jednym z programów realizowanych przez Centrum jest projekt „Miejsce zamieszkania: Oświęcim”.

Celem projektu jest teoretyczne i praktyczne przygotowanie młodzieży do dialogu międzykulturowego, międzyreligijnego i międzynarodowego, a także uwrażliwienie jej na prawa człowieka. Jednym z istotnych założeń projektu jest poznanie siebie, własnych korzeni, sprecyzowanie własnej tożsamości oraz zrozumienie innych, ich kultury, tradycji i religii.

Corocznie tereny byłego obozu zagłady Auschwitz-Birkenau odwiedzają setki tysięcy ludzi z całego świata. Wśród nich są pielgrzymi, młodzież i dorośli próbujący znaleźć przyczyny rodzenia się nienawiści i pogardy, a także na własne oczy zobaczyć miejsce, które stało się synonimem Shoah, masowego mordu i upadku cywilizacyjnego.

Im bardziej człowiek oddala się w czasie od wydarzeń II wojny światowej, tym większe znaczenie mają działania edukacyjne w miejscach pamięci, szczególnie ważne dla najmłodszych pokoleń, których wiedza i wrażliwość dopiero się kształtują. Dla kolejnych pokoleń urodzonych po wojnie historia sprzed półwiecza jest na tyle odległa, że nie identyfikują się z nią tak, jak ich rodzice lub dziadkowie. Edukacja w miejscach pamięci, z których Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau jako wyjątkowy symbol dla różnych grup narodowych i religijnych jest miejscem szczególnym, to działanie ważne dla współczesnych społeczeństw. Zarówno samo zwiedzanie terenów byłego obozu, jak i towarzyszą-

Centrum Żydowskie w Oświęcimiu

Auschwitz Jewish Center Foundation została założona w 1995 r. w Nowym Jorku. Organizacją siostrzaną jest działająca od 1996 r. w Polsce Fundacja Edukacyjne Centrum Żydowskie w Oświęcimiu. Siedziba Fundacji w Polsce znajduje się w otwartym 12 września 2000 r. Centrum Żydowskim w Oświęcimiu, w którego skład wchodzi jedyna ocalała i odrestaurowana ze środków fundacji oświęcimska synagoga Chewra Lomdei Misznajot.

Celem ośrodka jest upamiętnianie ofiar Zagłady poprzez studia nad historią i kulturą Żydów polskich na przykładzie Oświęcimia, w którym przed II wojną światową mieszkało ponad 7000 Żydów, co stanowiło blisko 60% ogółu mieszkańców. Centrum Żydowskie to miejsce edukacji, zrozumienia, pamięci i modlitwy dla wszystkich ludzi.

Od chwili otwarcia we wrześniu 2000 r. Centrum Żydowskie w Oświęcimiu odwiedziło tysiące osób z ponad 35 krajów świata, zapoznając się z historią Żydów oświęcimskich przed II wojną światową, uczestnicząc w programach edukacyjnych, wykładach i spotkaniach dialogowych, jak również modląc się w synagodze Chewra Lomdei Misznajot.

ce temu działania pedagogiczne dają ogromne możliwości kształtowania postaw młodego pokolenia. Wychowują w tolerancji, upowszechniają metody przeciwstawiania się i zwalczania takich zjawisk, jak ksenofobia, uprzedzenia, stereotypy czy dyskryminacja rasowa.

Centrum Edukacyjne jest działem Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau. Prowadzi kształcenie nauczycieli, realizując program „Jesteście po to, by dać świadectwo”, który obejmuje seminaria „Auschwitz-Birkenau”, „Auschwitz – historia i symbolika”, studia podyplomowe organizowane przy współudziale Akademii Pedagogicznej w Krakowie, seminarium „Judaizm – dzieje i kultura Żydów polskich – Holocaust”, czterodniowe seminaria nauczycielskie i konferencje specjalistyczne dla nauczycieli. Poza tym Centrum Edukacyjne prowadzi kształcenie uczniów szkół średnich i studentów podczas kilkudniowych seminariów oraz prelekcji i lekcji muzealnych dla młodzieży.

Dodatkowo publikowane są materiały historyczne i dydaktyczne, które mają stanowić pomoc dla nauczycieli i uczniów w działaniach na rzecz upowszechniania wiedzy o Holokauście.

Oblicze kulturalne miasta kształtują też licznie reprezentowane tutaj **media lokalne**. W Oświęcimiu z powodzeniem funkcjonują Telewizja Lokalna DAMI oraz dwie lokalne gazety: „Głos Ziemi Oświęcimskiej” i „Oświęcimski Chemik”. Ponadto mają tu swo-

Pierwsze czasopisma

Oświęcimianie już przed II wojną światową mogli się cieszyć dwoma czasopismami o zasięgu regionalnym. Wydanie „Dziennika Urzędowego Powiatu Oświęcimskiego” oraz „Głosu Ziemi Oświęcimskiej” było konsekwencją powołania do życia 1 kwietnia 1929 r. samorządowego powiatu oświęcimskiego, który przetrwał jednak tylko trzy lata.

je redakcje lokalne dodatki gazet ogólnopolskich – „Dziennika Polskiego”, „Gazety Krakowskiej” i „Dziennika Zachodniego”.

Sport i rekreacja

Dla mieszkańców Oświęcimia sport i rekreacja zawsze stanowiły ważną dziedzinę życia. Mając doskonale zaplecze sportowe, wielu z nich decyduje się na uprawianie sportu wyczynowego, niemało jest także zapalonych kibiców i ludzi, którym bliski jest aktywny wypoczynek.

Na terenie Oświęcimia działa ponad 20 stowarzyszeń i organizacji kultury fizycznej. 26 maja 1999 r. Rada Miasta podjęła uchwałę o powołaniu **Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji**, który zajmuje się organizacją imprez sportowych dla młodzieży i rekreacyjnych dla dorosłych mieszkańców miasta. Ponadto mieszkańcy Oświęcimia mają do dyspozycji różne obiekty sportowe: **hałę lodową** na 3,5 tys. miejsc, należącą do znanego klubu sportowego Dwory Unia SSA, **plywalnię** (50 m), zarządzaną przez Ośrodek Sportowo-Rekreacyj-

ny Sport Olimp, a także **korty tenisowe**, **stadion piłkarski** i inne obiekty sportowo-rekreacyjne (boiska, place zabaw). Doskonale wyszkolona, profesjonalnie przygotowana do pracy kadra trenerska sprawia, że miasto jest ośrodkiem sportowym o ogólnopolskim i międzynarodowym charakterze.

Dumą Oświęcimia i czołowego klubu Dwory Unia Sportowa Spółka Akcyjna jest przede wszystkim sport profesjonalny i wysoko kwalifikowany. Szkoleniowcy Dwory Unia SSA pracują z zawodnikami o klasie mistrzowskiej i międzynarodowej. Szkolenie obejmuje trzy dyscypliny: pływanie, łyżwiarstwo figurowe i hokej. We wszystkich tych konkurencjach od wielu lat Oświęcimianie odnoszą znaczące sukcesy.

Sztandarową dyscypliną Oświęcimia jest **hokej**. Hokejowa drużyna **Dwory S.A. Unia Oświęcim** od 14 lat nie scho-

dzi z podium, zdobywając w tym czasie 6 tytułów wicemistrza i 8 mistrza Polski, przy czym ostatnia korona mistrzowska została zdobyta po raz siódmy z rzędu. Drużyna z powodzeniem bierze również udział w rozgrywkach międzynarodowych (zob. s. 33).

Młody, utalentowany **plywak** Paweł Korzeniowski to członek Reprezentacji Olimpijskiej – **ATENY 2004** (4 miejsce w finale na 200 m stylem motylkowym), medalista mistrzostw Europy, mistrz Europy juniorów. Tytuły pływackich mistrzów Polski zdobywali również jego rówieśnicy, sportowcy Dwory S.A. Unia Oświęcim: **Krzysztof Żołdak**, wielokrotny mistrz Polski, **Tomasz Pyk** oraz **Angelika Oleksy**.

W łyżwiarstwie figurowym para o klasie światowej **Dorota Zagórska** i **Mariusz Siudek**, wicemistrzowie Europy, medaliści mistrzostw

Mistrzowie o Oświęcimiu

– *Lubię trenować w Oświęcimiu, czuję się tu jak w domu, a tutejsza pływalia jest naprawdę szybka* – uważa mistrzyni i rekordzistka świata, **Otylia Jędrzejczak**, która na pływalni Sport Olimp Sp. z o.o. szlifowała formę przed igrzyskami olimpijskimi w Atenach.

– *Ta pływalia to jest mój dom!* – śmieje się **Paweł Korzeniowski**, aktualny brązowy medalista mistrzostw Europy, Członek Reprezentacji Olimpijskiej Ateny 2004.

– *Trenujemy od roku w Kanadzie, ale przed każdym ważnym startem przyjeżdżamy na stare śmieci, żeby poćwiczyć na taflach o rozmiarach olimpijskich. (...) Chciałbym może jeszcze, żeby w Oświęcimiu na lodzie było trochę ciepłej, w Kanadzie trenuję w podkoszulku, u nas ostatnio trochę zmarzłem* – uśmiecha się **Mariusz Siudek**. Wraz z **Dorotą Zagórką** tworzą jedną z najlepszych par łyżwiarzów Europy.

– *Jestem oświęcimianinem, od lat żyję w tym mieście, a przecież widziałem trochę świata, grałem we Włoszech, a jednak to tutaj jest mój dom. (...)* – mówi napastnik Dworów Unii, Waldemar Klisiak.

– *Mam w Oświęcimiu wszystko, czego mi potrzebna!* – wtóruje mu **Mariusz Jakubik**, dwudziestoparoletni hokeista zespołu mistrzów Polski.

świata i olimpijczycy, nie mają sobie równych w kraju (zob. s. 33). Tytuły mistrzów Polski wywalczyli dla Oświęcimia i Dwory S.A. Unia również **Sabina Wojtala, Anna Jurkiewicz i Bartosz Domański**.

Dwory Unia SSA i Sport Olimp Sp. z o.o. to również organizatorzy setek imprez, które ściągają do Oświęcimia najlepszych zawodników z kraju i zagranicy. Wymieńmy np. **Zimową Uniwersjadę 2001, Mistrzostwa Europy Juniorek w Pływaniu Synchronicznym Oświęcim 2004** czy hokejowe turnieje **Continental Cup**, a także **Mistrzostwa Polski i Grand Prix** w pływaniu oraz łyżwiarstwie figurowym. Na Paraolimpiadzie Ateny 2004 Oświęcim reprezentował Damian Kulig.

Z drugiej strony silnie reprezentowany jest w Oświęcimiu sport amatorski. **Amatorskie ligi piłki nożnej, koszykowej, siatkowej, tenisa stołowego** budzą nie mniejsze emocje niż sport zawodowy. Organizowany co rok **Rodzinny Rajd Rowerowy** gromadzi na starcie kilka tysięcy mieszkańców w wieku od roku do osiemdziesięciu lat. Do aktywnego wypoczynku zachęcają również tereny rekreacyjne nad Sołą oraz stale wydłużane **trasy rowerowe**, których część przebiega przez uroczne tereny lasów łęgowych.

Gospodarka

Oświęcim sąsiaduje z trzema ważnymi regionami gospodarczymi – Górnośląskim Okręgiem Przemysłowym, Aglomeracją Krakowską i regionem podbeskidzkim. Obszar ten zamiesz-

Praga Piccolo

Praga Oświęcim na podwoziu czeskim – pierwszy samochód montowany w Polsce w zakładach PLAGE-Łaszkiwicz w Oświęcimiu. Dokładna nazwa: Praga Piccolo Oświęcim. Wyprodukowano kilkaset sztuk tego modelu.

kany jest przez ok. 5 mln ludzi. Koncentruje się tu ogromny potencjał ekonomiczny i naukowy.

Miasto w okresie ostatnich kilkunastu lat położyło duży nacisk na rozbudowę infrastruktury technicznej. Prace te objęły zarówno budowę nowych, jak i modernizację już istniejących obiektów i ciągów przemysłowych.

Oświęcim jako miasto głównie przemysłowe posiada również dobrze wykształcony sektor usług i handlu. Funkcjonujące tu podmioty gospodarcze należy zaliczyć do grupy

małych i średnich przedsiębiorstw. Z myślą o nich zostało powołane do życia przez samorządy lokalne ziemie oświęcimskiej **Centrum Biznesu Małopolski Zachodniej** oraz przyjęty przez Radę Miasta Oświęcim program rozwoju i pomocy dla małych i średnich przedsiębiorstw.

Dominującą rolę w mieście odgrywa **Firma Chemiczna „Dwory” S.A.**, która jest jednym z największych polskich przedsiębiorstw branży chemicznej. W mieście dobrze rozwinął się także przemysł mechaniczny, elektromaszynowy, produkcji materiałów budowlanych, budownictwa przemysłowego i specjalistycznego oraz gazów technicznych. Powiązania kapitałowe pomiędzy poszczególnymi podmiotami stwarzają możliwość podejmowania inwestycji o bardzo zróżnicowanej skali, zarówno pod względem wielkości, jak i specyfiki przedsięwzięcia.

Niezbędne zaplecze dla sfery gospodarczej miasta stanowią biura rachunkowe, kancelarie prawnicze i banki.

W Oświęcimiu rozwija się również gospodarka turystyczna. Wiąże się to z obecnością Państwowego Muzeum

Auschwitz-Birkenau, intensywnym ruchem tranzytowym w mieście, będącym łącznikiem pomiędzy Śląskiem a Beskidami, ciekawymi terenami rekreacyjnymi położonymi w dolinach rzek Soły i Wisły oraz istniejącą bazą sportową (pływalnia, lodowisko) i znaczną liczbą osób przybywających tu z okazji liczących się w kraju imprez kulturalnych i sportowych.

W stosunku do istniejących potrzeb obecna infrastruktura turystyczna miasta jest jeszcze niewystarczająca, co otwiera korzystne perspektywy dla inwestorów krajowych i zagranicznych. Inwestowanie w turystykę na tym terenie należy uznać za intratne posunięcie.

Współpraca międzynarodowa

Oświęcim od 1993 r. współpracuje z niemieckim miastem Kerpen k. Kolonii. Kontakty zostały zainicjowane przez młodzież z oświęcimskiego Liceum Społecznego. Umowę o partnerstwie miast podpisano w 1997 r. Współpraca obejmuje wymianę kulturalną i wyjazdy grup młodzieży, a od 2000 r. także sferę gospodarczą.

Tytuły i wyróżnienia miasta Oświęcim

Miasto Orędownik Pokoju, Gmina Przyjazna Środowisku, Mecenaz Polskiej Ekologii, Mądra Gmina, Profesjonalna Gmina Przyjazna Inwestorom, Złoty Laur Umiejętności i Kompetencji

Innym partnerem Oświęcimia jest francuskie Stowarzyszenie Gmin „La Confluence”, w którego skład wchodzi miasta leżące w pobliżu Tour: Ballan-Miré, Druye, Savonnières, Villandry, Berthenay. Działania partnerskie obejmują współpracę młodzieży, kulturalną i gospodarczą. Akt partnerstwa podpisano w kwietniu 2002 r.

Stosunkowo niedawno, bo we wrześniu 2003 r., Oświęcim zawarł porozumienie z kolejnym partnerem, którym jest ukraińskie miasto Sambor. Współpraca ma dotyczyć m.in. kultury, nauki i oświaty.

Oświęcim współpracuje też z Hanowerem, Auerbachem, Dachau (Niemcy) oraz z Niceą (Francja)

M/S „Oświęcim”

O mieście Oświęcim słyszeli wszyscy, ale niewiele osób wie, że istniał także pływający „Oświęcim”...

Statek o nazwie M/S „Oświęcim” wybudowano w Stoczni im. Georgi Dymitrowa w Warnie (Bułgaria) w 1966 r. Wodowanie nastąpiło w dniu 25 lutego 1966 r., a matką chrzestną została żona ambasadora PRL w Sofii. Statek pod banderą Polskiej Marynarki Handlowej wszedł do eksploatacji 20 grudnia 1966 r. w Warnie.

Od początku swego istnienia „Oświęcim” pływał pod dowództwem kapitana żegluga wielkiej Antoniego Tatarskiego. W swą pierwszą podróż statek wyszedł 24 grudnia 1966 r., płynąc po ładunek rudy żelaznej do Gdyni, dokąd przybył po 22 dniach. Następne podróże statek odbywał w żegludze liniowej do Rotterdamu i Liverpoolu, przewożąc ładunki drobnicy. Transportował też towary z Polski i krajów Europy Zachodniej do Afryki.

Po powrocie z drugiego rejsu afrykańskiego w sierpniu 1967 r. „Oświęcim” został skierowany do przewozu węgla ze Szczecina do Danii. Do 22 grudnia 1967 r. statek odbył 30 podróży, przewożąc 95 112 ton czarnego złota. Z kolei w styczniu 1968 r. „Oświęcim” rozpoczął przewóz drewna, tym razem z Gdańska do Anglii. Po tym rejsie statek miał być skierowany do obsługi linii zachodnioafrykańskiej. Do dziś nie wiadomo jednak, jakie były jego dalsze losy.

Ochrona środowiska

Ekologia zajmuje ważne miejsce w strategii rozwoju miasta. Od lat władze Oświęcimia podejmują działania związane z realizacją inwestycji proekologicznych.

W celu ochrony wód Wisły i Soły Zarząd Miasta i Firma Chemiczna Dwory S.A. w 1994 r. rozpoczęły eksploatację **Miejsko-Przemysłowej Oczyszczalni Ścieków**. Dwa lata później oddano do użytku stację zlewną, znajdującą się na oświęcimskim składowisku odpadów komunalnych. Jednocześnie Firma Chemiczna Dwory, dzięki licznym inwestycjom ekologicznym i znacznemu zmniejszeniu emisji zanieczyszczeń, mogła wystąpić o skreślenie z listy polskich przedsiębiorstw „trucicieli”.

Realizowane są także przedsięwzięcia dotyczące m.in. ochrony gruntów (budowa kanalizacji sanitarnej), racjonalnej gospodarki wodami opadowymi (regulacja stosunków wodnych, budowa pompowni wód opadowych dla terenów depresyjnych miasta).

Problemem, który został w Oświęcimiu rozwiązany wręcz wzorowo, jest gospodarka odpadami komunalnymi. Opracowany w 1997 r. **Miejski System Gospodarki Odpadami Komunalnymi** zakłada gromadzenie i usuwanie odpadów w sposób zorganizowany, efektywne wykorzystanie surowców wtórnych, powrót odpadów organicznych do środowiska przez ich kompostowanie oraz minimalizację złożonych na składowisku. Opierając się

na oddanym do eksploatacji **składowisku odpadów komunalnych**, wprowadzono na terenie całego miasta **system segregacji odpadów**. Zbierane są surowce wtórne w postaci makulatury, szkła białego i kolorowego, metali oraz plastiku. Jednocześnie, aby uregulować problem składowania odpadów organicznych, planuje się budowę na terenie Oświęcimia **kompostowni** obsługującej wszystkie gminy powiatu.

Nie ustają także starania o poprawę czystości powietrza atmosferycznego. Coroczne raporty Powiatowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej, opracowane na podstawie badań prowadzonych w czterech punktach pomiarowych, wykazują znaczną poprawę sytuacji w tym zakresie.

Docelowo cały Oświęcim ma być objęty **monitoringiem powietrza** atmosferycznego z uwzględnieniem układu komunikacyjnego miasta i niskiej emisji.

Pomimo dominującego w mieście przemysłu chemicznego wzdłuż rzeki Soły rosną **lasa łęgowe** z dużą różnorodnością flory i fauny. Można tu spotkać np. rzadki gatunek **ślepowrona** i paproci – **pióropusznika strusiego**. Tereny te zostały objęte ochroną i funkcjonują obecnie jako **zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Dolina rzeki Soły”**.

Bogactwo przyrody można podziwiać, spacerując lub jadąc rowerem po rekreacyjnych ścieżkach rowerowych bądź korzystając ze ścieżki dydaktycznej „Dolina rzeki Soły” (zob. *Rozdział IV Trasy piesze i rowerowe po mieście*).

Na uwagę zasługuje też prowadzona edukacja ekologiczna, skierowana do dzieci i młodzieży. Wszystko w myśl starego porzekadła: *czego Jaś się nie nauczy, tego Jan nie będzie umiał*. Stąd liczne poświęcone problematyce ochrony środowiska konkursy, wystawy, odczyty, filmy edukacyjne, informatory, plakaty itp.

Za politykę proekologiczną Oświęcim został uhonorowany w 1999 r. tytułem „**Gminy Przyjaznej dla Środowiska**”, przyznany na małopolsko-austriacko-niemieckiej konferencji – Eko-Tech Krynica’99. Tytuł ten został przyznany miastu ponownie w październiku 2000 r. Z kolei w roku 2001 Oświęcim został wyróżniony tytułem „**Mecenasa Polskiej Ekologii**”.

WIELCY OŚWIEŚCIANIE

Ważniejsze postacie związane z Oświęcimiem

Większość postaci historycznych zasłużonych dla miasta i okolic, urodzonych w Oświęcimiu, została uhonorowana tablicami pamiątkowymi umieszczonymi na budynkach w Rynku Głównym.

Jan z Oświęcimia Starszy znany również jako Jan Sacranus Starszy lub Johannes Sacranus – rektor Akademii Krakowskiej w 1480 r., reformator wydziału artystów.

Jan z Oświęcimia Młodszy (ur. 1444 – zm. 1527) znany również jako Jan Sacranus Młodszy lub w brzmieniu łacińskim: Johannes Sacranus. Je-

den z pierwszych polskich humanistów, teolog, autor podręcznika pisania listów, profesor, dziekan i rektor Akademii Krakowskiej w latach 1493 – 95 i 1513 – 15. W 1493 r., po pożarze, odnowił Collegium Maius – z tego okresu pochodzi krużganek otaczający dziedziniec, wzorowany na architekturze włoskiej. Swoją bogatą bibliotekę przekazał Akademii Krakowskiej. Pełnił funkcję kapelana i spowiednika królów polskich: Jana Olbrachta, Aleksandra Jagiellończyka i Zygmunta I Starego. Oprócz wielu urzędów dworskich i kościelnych miał tytuł proboszcza oświęcimskiego.

Andrzej Patrycy Nidecki (ur. 1522 – zm. 1587), urodzony w Oświęcimiu, tutaj rozpoczął naukę, a następnie kształcił się w Krakowie i w Padwie, gdzie studiował prawo i filologię, uzyskując tytuł doktora. Po powrocie do kraju został sekretarzem króla Zygmunta II Augusta, a później Anny Jagiellonki. Król Stefan Batory nadał mu tytuł biskupa w Wenden – w Inflantach. Znakomity filolog, autor *Fragmentów Cycerońskich*, wydanych w 1561 i 1565 r. w Wenecji, przyjaciel Jana Kochanowskiego. Zmarł w Wenden i tam został pochowany w kościele św. Jana. W testamentcie uczynił kilka zapisów, m.in. na rzecz kościoła parafialnego w Oświęcimiu i na potrzeby miasta – tj. z przeznaczeniem na wieżę, basztę, bramę lub mury obronne. Ustanowił też legat dla studenta pochodzącego z Oświęcimia i drugi na rzecz szkoły w Oświęcimiu.

Łukasz Górnicki (ur. 1527 – zm. 1603) pochodził z ubogiej rodziny mieszczańskiej z Oświęcimia. W wieku 9 lat rozpoczął naukę w Krakowie, prowadzony tam przez wuja – Stanisława Gąsiora, kleryka kaplicy królewskiej na Wawelu. W 1545 r. został dworzaninem biskupa krakowskiego i kanclerza koronnego – Samuela Maciejowskiego. Wkrótce potem wyjechał na studia do Padwy. Po powrocie był sekretarzem i bibliotekarzem króla Zygmunta II Augusta, który nadał mu szlachectwo i starostwo tykocińskie. Król Stefan Batory nadał mu starostwo wasilkowskie. Jest twórcą polskiej prozy doby renesansu, autorem dzieł politycznych, historycznych i licznych tłumaczeń. Najbardziej znane jego dzieło to spolszczenie *Il Cortegiano* Baltazara Castiglione’a – pt. *Dworzanin polski*, wydane w Krakowie w 1566 r. Był przyjacielem A. P. Nideckiego i Jana Kochanowskiego. Zmarł w Tykocinie w 1603 r. i został tam pochowany w kościele Bernardynów.

Wacław z Oświęcimia – malarz, dominikanin. Żył w XVI w., pochodził z Oświęcimia. Jego obraz *Męczeństwo dominikanów* z 1599 r. znajduje się w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie; umieszczona jest na nim sygnatura autora: *F.VENCESLAUS OSVETIMEN AD 1599*. Przypisywane są mu także: *Śmierć św. Piotra dominikanina* oraz *Św. Jacek*. Obrazy te powstały w krakowskim klasztorze Dominikanów, są jednymi z najstarszych

przykładów szkoły krakowskiej. Malowane są temperą na desce, sygnowane i datowane przez autora. Realizm w przedstawieniu pejzażu, twarzy i gestów postaci świadczą o renesansowej postawie artysty.

Szymon Syreński (ur. 1540 – zm. 1611) znany jest jako Syreniusz lub w łacińskim brzmieniu: Simonis Syrenius Sacrani. Oświęcimianin, szlachcic, doktor medycyny, botanik. Studiował w Krakowie i w Padwie. Był przez wiele lat profesorem Akademii Krakowskiej na wydziale medycyny i jednocześnie pełnił funkcję lekarza ubogich. Jest autorem największego, napisanego po polsku dzieła z zakresu botaniki lekarskiej pt. *Zielnik, który z łacińska Herbarzem zowią* z 1613 r.

Tadeusz Makowski (ur. 1882 – zm. 1932) urodził się w Oświęcimiu i tutaj został ochrzczony w kościele parafialnym. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Wilamowicach, a następnie do gimnazjum św. Anny w Krakowie. Studiował na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego i jednocześnie w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych pod kierunkiem Jana Stanisławskiego i Józefa Mehoffera. W 1908 r. wyjechał na rok do Paryża w celu uzupełnienia studiów malarzkich, a pozostał tam do końca życia. Jako artysta konsekwentnie poszukiwał własnej drogi, rozczarowany sztuką współczesną, z którą zetknął się w Paryżu. W jego twórczości widoczne są wyraźnie wpływy rodzącego się wówczas kubizmu – geometryzacja

formy, uproszczenia, odrealnienie postaci, świadoma deformacja. Malował pejzaże i sceny figuralne. Najbardziej znane i charakterystyczne dla Makowskiego są obrazy przedstawiające dzieci – sceny z życia domowego, maskarady, teatryki dziecięce. Dla sztuki poświęcił życie prywatne, nigdy nie założył rodziny. Zamierzał powrócić do kraju jako uznany w świecie malarz; niestety, dopiero pośmiertne wystawy artysty – na Salonie Niezależnych w 1933 r. i na XX Biennale w Wenecji w 1936 r. – odniosły sukces, o jakim Makowski marzył. Zmarł w Paryżu w 1932 r. Pochowany jest na cmentarzu polskim w Montmorency.

Honorowi obywatele Oświęcimia

W celu szczególnego wyróżnienia osób zasłużonych dla miasta rada miejska specjalną uchwałą nadaje tytuł „honorowego obywatela”. Do ksiąg miejskich Oświęcimia tytuł ten został wpisany po raz pierwszy w połowie XIX w. jako „prawo honorowego mieszczaństwa”. Ten pierwszy tytuł otrzymał od władz miasta Oświęcim w październiku 1866 r. ck ppłk Aleksander hr. Kalnoky za obronę miasta przed wojskiem pruskim w dn. 27 czerwca 1866 r.

Aleksander hr. Kalnoky – ck ppłk (październik 1866 r.)

Wilhelm Eichler – dyrektor Kolei Północnej (5 lipca 1868 r.)

Henryk Thieberg – radny m. Oświęcim (22 maja 1870 r.)

Agenor Gołuchowski – ck namiestnik Galicji (2 maja 1877 r.)

Józef Grochowski – inżynier, naczelnik Kolei Północnej cesarza Ferdynanda (2 maja 1877 r.)

dr Maciej Kwieciński – brak danych osobowych (28 października 1885 r.)

ks. prałat Andrzej Knycz – proboszcz oświęcimski (8 listopada 1895 r.)

dr Ludwik Gąsiorowski – adwokat krajowy w Oświęcimiu (10 lutego 1904 r.)

dr Antoni Ślosarczyk – lekarz, radny m. Oświęcim (11 stycznia 1911 r.)

mgr Roman Mayzel – mgr farmacji, w latach 1909 – 35 burmistrz i przewodniczący Rady Miejskiej m. Oświęcim (3 września 1924 r.)

dr Stanisław Łazarski – prezes Bialskiej Rady Powiatowej (9 grudnia 1925 r.)

Adam Stefan ks. Sapieha – metropolita krakowski (1929 r.)

ks. kanonik mgr Jan Skarbek – proboszcz oświęcimski, radny m. Oświęcim (20 czerwca 1934 r.)

plk F. D. Bolbat – jeden z dowódców oddziału Armii Czerwonej (21 stycznia 1966 r.)

mgr inż. Jerzy Olszewski – w latach 1956 – 64 Dyrektor Naczelny ZChO, poseł ziemi oświęcimskiej (26 maja 1971 r.)

gen. bryg. Jerzy Jarosz – d-ca JW Nr 4116 i d-ca I Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej im. Tadeusza Kościuszki (27 września 1982 r.)

Jan Stanek – długoletni radny m. Oświęcim, autor książki *Z dziejów ziemi oświęcimskiej* (10 sierpnia 1983 r.)

Krzysztof Borzędowski – kompozytor, w latach 1953 – 55 w ramach Klubu Fabrycznego ZChO prowadził zespół pieśni i tańca ziemi żywieckiej (19 sierpnia 1983 r.)

Georg Festl – obywatel niemiecki, organizator pomocy dla Szpitala Miejskiego w Oświęcimiu z ramienia zgromadzenia sióstr franciszkanek Wierzechnheiligen (25 sierpnia 1993 r.)

ks. bp Kazimierz Górny – były proboszcz parafii oświęcimskiej pw. Wniebowzięcia NMP w Oświęcimiu, a następnie parafii św. Maksymiliana Męczennika, obecnie biskup diecezji rzeszowskiej.

dr inż. Jan Babiarz – w latach 1982 – 94 Dyrektor Naczelny ZChO, od grudnia 1994 r. Prezes Zarządu Dyrektor Generalny ZChO S.A. w Oświęcimiu (30 października 1995 r.)

Henryk Lehnert

Oświęcimski filmowiec amator znalazł się w edycji Księgi Guinnessa z 1997 r. jako najczęściej wyróżniany na świecie autor filmów krótkometrażowych. Podczas festiwali oraz przeglądów krajowych i zagranicznych jego filmy zdobyły ponad 370 nagród i wyróżnień, w tym 123 międzynarodowe – co jest absolutnym rekordem świata. Prace te były prezentowane na festiwalach w 14 krajach Europy, w Kanadzie, USA, Iranie i Australii.

Henryk Lehnert jest twórcą autorskiej metody kręcenia filmów, znanej jako „technika zdjęć rwanych”.

mgr Elżbieta Skalińska-Dindorf – historyk, adiunkt naukowo-badawczy, w latach 1959 – 94 Kierownik Archiwum Państwowego w Oświęcimiu (30 października 1995 r.)

mgr inż. Adam Szeliga – inż. energetyk, jeden z pierwszych pracowników ZChO, był m.in. generalnym projektantem energetyki w zakładzie projektowym ZChO (29 grudnia 1999 r.)

Henryk Lehnert – filmowiec amator, zdobywca wielu prestiżowych nagród (27 wrzesień 2000 r.)

August Kowalczyk – były więzień KL Auschwitz-Birkenau, aktor (28 sierpień 2002)

Autor: Elżbieta Skalińska-Dindorf

DZIAŁANIA POKOJOWE MIASTA OŚWĘCIM

...skoro wojny biorą początek w umysłach ludzi,

przeto w umysłach ludzi budować trzeba środki obrony kraju...

konstytucja UNESCO, 16.11.1945 r.

800-letnia historia Oświęcimia ma w swoich kartach tragiczne lata. Podczas II wojny światowej Niemcy wybudowali tutaj największy w historii ludzkości obóz zagłady KL Auschwitz-Birkenau, w którym zostało zgładzonych według różnych szacunków 1,1 – 1,5 mln ofiar. Było to niewyobrażalnym dramatem, największym złem, jakie kiedykolwiek człowiek mógł wyrządzić drugiemu człowiekowi. Dlatego też KL Auschwitz-Birke-

nau, na którego terenie 2 lipca 1947 r. utworzono Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, musi być dla świata przestrogą i wezwaniem do poszanowania podstawowych wartości: prawa do życia człowieka, jego wolności i godności. Pamięć o tym, co wydarzyło się w KL Auschwitz-Birkenau podczas II wojny światowej oraz obecność na jego terenie muzeum, stała się punktem wyjścia do konstruktywnego myślenia o przyszłości.

Dziś Oświęcim, miasto liczące ponad 40 tys. mieszkańców, jest ośrodkiem licznych inicjatyw pokojowych, miejscem spotkań ludzi różnych narodowości bez względu na religię i przekonania; miejscem, gdzie nowe pokolenia pragną budować przyszłość bez wojen i przemocy. Szansą dla miasta jest stworzenie zeń otwartego, wielonarodowego i wieloreligijnego ośrodka refleksji i dialogu. Postawić więc należy na takie wartości, jak współistnienie, pojednanie, miłość, pokój, tolerancja, dialog, pamięć, wolność, porozumienie, świat bez przemocy. Życie pokazuje bowiem, jak ludzie i narody niewiele o sobie wiedzą, o swojej historii, kulturze, religii, obyczajach i przekonaniach.

Miasto Oświęcim od wielu lat prowadzi działania na rzecz pokoju, dążąc do tego, aby było postrzegane ono w świadomości ludzi jako miejsce zrozumienia międzyludzkiego, tolerancji między narodami, dialogu społecznego, poszanowania dla innych kultur, ras, przekonań, narodowości. Wize-

runek, do którego miasto dąży, a który jest konsekwentnie realizowany poprzez poniżej opisane działania, można określić jako „Oświęcim – Miasto Pokoju”.

Tytuły i przedsięwzięcia

Oświęcim jest członkiem **Światowego Związku Miast Męczeńskich Miast Pokoju, Polskiego Związku Miast Pokoju oraz Międzynarodowego Stowarzyszenia Miast Orędowników Pokoju**. W 1998 r. za działania pokojowe otrzymał on z rąk Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych tytuł **Messenger of Peace**, czyli Orędownik Pokoju. Oświęcim został uhonorowany tym tytułem jako trzecie miasto polskie, wcześniej otrzymały go tylko Warszawa i Wrocław.

We wrześniu 2000 r. w Oświęcimiu odbyło się **Zgromadzenie Generalne Międzynarodowego Stowarzyszenia Miast Orędowników Pokoju**, które było poświęcone największym problemom współczesnego świata – ubóstwu, rasizmowi, niebezpieczeństwu wynikającemu z produkcji nowych generacji broni masowego rażenia. Zgromadzeniu w Oświęcimiu przedstawiciele Miast Pokoju z całego świata dyskutowali także o roli, jaką mają w dzisiejszym świecie do spełnienia miasta o tragicznej, bolesnej przeszłości.

Oświęcimskie Centrum Kultury to jedna z największych instytucji kultury zachodniej Małopolski. W styczniu 1985 r. po raz pierwszy w Oświęcim-

skim Centrum Kultury (ówczesnym Zakładowym Domu Kultury Zakładów Chemicznych Oświęcim) odbył się **Festiwal Filmów Nieprofesjonalnych „Kochać człowieka”** dla uczczenia 40. rocznicy wyzwolenia obozu koncentracyjnego KL Auschwitz-Birkenau i miasta Oświęcim. Kolejne spotkanie filmowców z całej Polski miało miejsce rok później. Od 1988 r. impreza stała się cyklicznym, odbywającym się co dwa lata, prestiżowym spotkaniem filmowców-amatorów, nad którym patronat objęła UNICA – Światowa Unia Kina Nieprofesjonalnego afiliowana przy UNESCO. Od 1996 r. Festiwal ma charakter międzynarodowy.

Ogólnopolskie Biennale Fotografii „Kochać człowieka” jest rozszerzeniem formuły odbywającego się co dwa lata festiwalu filmowego i przeniesieniem jego idei na płaszczyznę fotografii artystycznej. Przesłanie konkursu i festiwalu nabiera szczególnego wyrazu w odniesieniu do miejsca, gdzie się on odbywa. Wyjątkowa rola Oświęcimia, jako Miasta Pokoju, zobowiązuje do podejmowania i realizacji działań o randze wydarzeń artystycznych i kulturalnych, mających służyć idei humanitaryzmu, prezentacji kultur, religii i narodów.

Głównymi celami biennale oraz festiwalu filmów są: kształtowanie postaw miłości i szacunku wobec człowieka, filmowa i fotograficzna prezentacja tematyki związanej ze wszystkimi aspektami życia jednostki ludzkiej,

dążeń i osiągnięć twórczych w tematyce określonej hasłem programowym, promocja twórczo utalentowanych filmowców i fotografików, doskonalenie warsztatowe uczestników.

Głosem pokoju było także wykonanie skomponowanego przez Janusza Kohuta **Oratorium oświęcimskiego – droga nadziei**. Oratorium zostało przygotowane w ramach zainicjowanych przez Oświęcimskie Centrum Kultury warsztatów artystycznych „Młodzi muzycy na rzecz pokoju”. Pierwszymi wykonawcami, opartego na tekstach biblijnych utworu, byli wybitni polscy wokaliści i instrumentalści, orkiestra symfoniczna Śląskiej Akademii Muzycznej w Katowicach pod dyrekcją prof. Jana Wincentego Hawela oraz Akademickiego Chóru Instytutu Pedagogiki Muzycznej Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie.

Forum Dziecięcych Inicjatyw Pokojowych

Przed kilkoma laty w Oświęcimiu zrodził się pomysł przedsięwzięcia pod nazwą **Forum Dziecięcych Inicjatyw Pokojowych**. Opracowany zestaw projektów, dla których wiążącą ideą jest służenie miastu w urzeczywistnianiu misji pokojowego orędownictwa, realizuje Oświęcimskie Centrum Kultury. Forum angażuje indywidualnie i zbiorowo dzieci oraz młodzież w realizację poszczególnych projektów wchodzących w jego skład. Projekty Forum próbują ugruntowywać przekonanie o „wielowymiarowości” Oświęcimia,

poszerzając równocześnie jego symbolikę i rozbudzając poczucie wyjątkowości rodzinnego miasta, jego znaczenia w świecie i roli, jaką może odegrać; mają one na celu również wyzwalanie potrzeby i umiejętności osobistych kontaktów dziecka „ze światem”, jak i stwarzanie możliwości takiej komunikacji. Do innych zadań związanych z realizacją tych projektów należy także rozwijanie umiejętności promowania miasta i pełnienia roli gospodarza dla odwiedzających Oświęcim.

Obecnie w ramach Forum realizowane są projekty opatrzone wspólnym hasłem przewodnim „Darujmy światu pokój”.

Międzynarodowy Dziecięcy Festiwal Folklorystyczny „Darujmy światu pokój”. Ideą festiwalu, obok prezentacji bogactwa tradycji ludowej różnych krajów świata, jest wyeksponowanie współczesnego przesłania pokojowego, jakie niesie ze sobą kulturowanie rodzimych tradycji i tych, które przywożą ze sobą uczestnicy tej imprezy. Realizację tego corocznego projektu rozpoczęto w 2000 r., jego celem jest popularyzowanie idei pokojowego współistnienia wśród ludzi różnych ras i kultur, kształcenie w duchu poszanowania praw człowieka, aranżowanie sytuacji sprzyjających uwrażliwieniu dzieci na los innych ludzi, budzeniu zaciekawienia światem, różnorodnością środowisk kulturowych, a także znoszeniu barier w kontaktach ze światem, popularyzacja organizacji i inicjatyw służących człowie-

kowi, demokratyzacji życia, uzmysłowienie uczestnikom, że w różnych kulturach na świecie żyją dzieci wrażliwe, podobnie czujące i myślące, że można się z nimi porozumieć i zaprzyjaźnić.

Uczestnikami Międzynarodowego Dziecięcego Festiwalu Folklorystycznego są młodzi artyści z całego świata (do tej pory 42 reprezentacje z 25 krajów). Festiwal zwykle trwa siedem dni, podczas których uczestnicy wraz z zaproszonymi gośćmi i mieszkańcami Oświęcimia oraz okolic oglądają występy grup folklorystycznych, podziwiają bogatą i jedyną w swoim rodzaju kulturę, zakorzenioną w narodowej tradycji różnych państw reprezentowanych podczas tej imprezy. Młodzi ludzie bawiąc się, jednocześnie uczą się tolerancji i szacunku dla innego człowieka, bez względu na narodowość, kulturę, rasę czy religię.

Ogólnopolski Konkurs Plastyczny „Darujmy światu pokój”. Zarówno w nazwie, jak i w założeniach nawiązuje on do Międzynarodowego Dziecięcego Festiwalu Folklorystycznego „Darujmy światu pokój”. Ogłoszono go po raz pierwszy w roku 2002 jako konkurs plastyczny i właśnie pod nazwą „Darujmy światu pokój” został jednym z przedsięwzięć rozszerzających i przenoszących idee tego festiwalu na inne dziedziny i obszary dziecięcej twórczości, w tym przypadku właśnie na sztuki plastyczne. Celami konkursu są: prezentacja twórczości plastycznej dzieci i młodzieży, będącej reakcją, przestrogą i protestem prze-

ciwko złu i przemocy, które dzieją się na świecie; rozbudzenie i poszerzenie wśród młodych uczestników zainteresowań plastycznych; prezentacja dążeń i osiągnięć twórczych o tematyce określonej hasłem programowym.

Księga Dobra. *W świecie, w którym żyjemy, nieustannie toczy się walka dobra ze złem. Czasem wydaje się niektórym, że tego zła jest więcej. Ale przecież dobro istnieje, tylko jest ono bardziej ciche, pokorne, wyzute z hałasów*

Zwyczajnie żyć w naszym mieście

Celem przedsięwzięcia było podejmowanie działań przyczyniających się do przełamania stereotypów w postrzeganiu Oświęcimia, wykształceniu u młodych ludzi umiejętności pozwalających na realizację działań prospołecznych, budowania tolerancji i akceptacji dla miasta. Pomysł projektu wynikał z faktu, iż kojarzenie Oświęcimia wyłącznie z ludobójstwem i męczeństwem, często wybuchające „ogniska zapalne” konfliktów nie służą mu, hamują jego rozwój, pogarszają warunki życia mieszkańców, budują fałszywy obraz miasta. Młodzież poprzez pisane przez siebie listy do znanych światowych autorytetów – papieża Jana Pawła II, prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego, byłego prezydenta USA Georga W. Busha i wielu innych – głośno mówiła o problemie Oświęcimia, dążyła do przełamania barier i eliminowania zachowań dyskryminujących i upośledzających młodych ludzi. W podsumowaniu realizacji kolejnego etapu projektu „Zwyczajnie żyć w naszym mieście” na podstawie listów napisano:

Oświęcim, mimo iż jest miastem o ponad osiemsetletniej historii, z bogatą tradycją, osiągnięciami, od wieków tętniącym życiem, postrzegany jest już od wielu lat przez pryzmat wydarzeń, które rozegrały się w nim podczas II wojny światowej. Obecność na oświęcimskiej ziemi (w okresie okupacji włączonej w granice III Rzeszy Niemieckiej) byłego obozu KL Auschwitz-Birkenau wpływa, od ponad pięćdziesięciu lat, na sposób postrzegania miasta przez opinię publiczną i determinuje relacje zachodzące pomiędzy miastem i światem. Konsekwencje zdominowanego myśleniem o przeszłości życia w mieście ponoszą wszystkie grupy społeczne i środowiska. W sposób szczególny dominacja historii nad współczesnością odbija się na młodych mieszkańcach Oświęcimia. Mają oni świadomość sytuacji, w której się znaleźli. Z jednej strony odczuwają silny związek z miastem i rodzinnymi korzeniami, z drugiej zaś sfrustrowani brakiem perspektyw na przyszłość chcieliby je jak najszybciej opuścić, by kształcić się i pracować. Doceniają walory miasta, jego bogatą historię, możliwości, potencjał sportowy, turystyczny czy kulturalny, ale jednocześnie boleją nad dominacją w myśleniu o Oświęcimiu byłego obozu KL Auschwitz-Birkenau. Doświadczają na własnej skórze niedogodności, które nie pozwalają na realizację marzeń. Nie winią za to przeszłości, ale równocześnie nie czują się winni, że „tutaj” żyją. To, co wydarzyło się przed laty w Oświęcimiu, jest dla nich ważnym ludzkim doświadczeniem, o którym nie wolno zapomnieć. Młodzi ludzie dostrzegają ważki problem Oświęcimia. Nie chcą odcinać się od przeszłości, nie chcą o niej zapominać. Chcą jedynie neutralizować niekorzystne dla nich i całej społeczności lokalnej skutki wynikające z debaty i spekulacji na temat miasta, między innymi strefy ochronnej, jego miejsca w świecie i roli, jaką ma do spełnienia jako symbol ludobójstwa. Wiedzą, że nie musi tak być, nie może tak być i nie powinno tak być, by cicho żyć w cieniu historii. Pragną, by uległa równowadze relacja pomiędzy przeszłością, teraźniejszością i przyszłością. Chcą, by słowo „Oświęcim” nie wywoływało wyłącznie negatywnych konotacji, a stało się, w świadomości ludzi, synonimem życia, postępu, rozwoju, otwartości. Chcą normalnie żyć.

i pychy. Dobro mniej jest postrzegane, bo to wokół zła robi się wiele krzyku, które często jest na pierwszym planie, i przesłania nam dobro. Musimy czytać więcej dobra, więcej o nim mówić, więcej go pokazywać...

Dlatego narodziła się idea Księgi Dobra, której pomysłodawcą jest Pani Małgorzata Dzieduszycka-Ziemilska, Stały Przedstawiciel RP przy UNESCO w Paryżu. Księga Dobra ma dać światu „świadectwo dobra”, czynione przez pojedynczych ludzi na rzecz drugiego człowieka; ma dać świadectwo, że istnieją ludzie, którzy swoimi czynami bezinteresownie pomagali bądź pomagają bliźnim. Honorowym wpisem do Księgi Dobra uczestnicy Forum chcą utrwalić na jej kartach ludzi, którzy czyniąc dobro, zasługują na uznaniu w oczach świata.

OŚWIĘCIMSKIE LEGENDY

Okrutny kasztelan

Tajemniczość zamków wszędzie rozbudza fantazję ludową. I nasza góra zamkowa ze swoją starą basztą oddziaływała twórczo na wyobraźnię mieszkańców.

W przekazach ustnych starszego pokolenia oświęcimian przechowało się trochę legend i bezpretensjonalnych opowieści, w których można odnaleźć wyjaśnienie niejednego szczegółu z przeszłości zamczyska. Wszystkie te podania mają cechy ludowych baśni, w których realizowało się marzenie o zwycięstwie dobra nad złem,

Baśń, która w nas rozkwitła

Od słowa święty, co znaczyło – mocny, słowiańskie imiona jak z pnia się rozrosły: Świętomir, Świętopetek, Świętomierz, Świętosław...

I ocalała od niepamięci słowiańska nuta w imieniu Oświęcim.

Czas nazwę obmywał jak woda kamień.

Oparła się wichrom i pozostanie.

Znał dźwięk tego słowa dąb, jodła i buk,

kiedy Oświęcim budował tu gród.

Stuk siekier wdarł się w las nadsotański,

w puszczy dziewiczą dotąd bezpańską.

Z mozałem drwale ciągnęli kłody

na wzgórze – serce ziemi i grodu.

Dudniły topory. Wbijano pale.

Gród opasano drewnianym wałem.

Gromady cieśli wieńczyły basztę.

Patrzył Oświęcim na mocny kasztel.

A Światowida – też dzieło cieśli

ludzie z czcią wielką na wzgórze wznieśli.

I odtąd strzegł ich ten Promienisty

patrząc i w stronę Soły, i Wisły. (...)

Skąd baśń ta prastara w nas ciągle rozkwita?

Fał Soły wieczornej o to zapytaj.

Jan Ptaszkowski

sprawiedliwości nad występkiem. Winnych musiała osiągnąć kara, jeśli nie za życia, to po śmierci.

U podnóża góry zamkowej aż do wybuchu II wojny światowej stała duża kapliczka. Na graniastym bloku kamiennym znajdowała się rzeźbiona w drewnie figura Chrystusa Frasobliwego w ogromnej koronie cierniowej. Umęczony Chrystus patrzył rozwartymi oczami w środek drogi prowadzącej do drewnianego mostu, którego już dawno nie ma. Za naszych czasów wy-

budowano na jego miejscu kładkę dla pieszych, zapewne okazalszą od starych mostów. Z postacią Frasobliwego łączy się następująca legenda.

W dawnych czasach panował w Oświęcimiu okrutny kasztelan, który rezydował w zamku. Na sam jego widok poddanych ogarniało przerażenie. Za różne, często niewielkie przewinienia wrzucał mieszczan do zamkowych lochów, z których nie było powrotu.

Zwłoki skazanych na śmierć głodową straż więzienna wyrzucała przez specjalny otwór wprost do Soły. Na wieść o śmierci skazanego jego rodzina nocą wylawiała ciało z nurtów rzeki. Zwłoki grzebano również potajemnie nocą na przykościelnym cmentarzu.

W końcu i na okrutnika przyszedł kres życia. Miasto odetchnęło z ulgą. Pochowano kasztelana na cmentarzu parafialnym. Na drugi dzień mieszczanie z przerażeniem spostrzegli, że ktoś rozkopał świeżą mogiłę i wyrzucił z niej trumnę. Rajcy miejscy uznali, że ktoś umyślnie sprofanował grób, i postanowili urządzić ponowny pogrzeb. Następnego dnia historia się powtórzyła. Spróbowano pochować kasztelana po raz trzeci. I znów to samo.

Zebrał się rajcy i długo gardłowali nad niezwykłym zdarzeniem. Jeden ze zgromadzonych w pewnej chwili stwierdził stanowczo: – To był tak wielki grzesznik, że nawet ziemia nie chce go przyjąć!

Uradzili, żeby niesławnej pamięci możnowładcę wrzucić do Soły. Ale i rzeka przyjąć go nie chciała. Gdy tyl-

ko trumnę opuszczono do wody, zerwał się wicher, woda zaczęła się burzyć, rozszalałe fale wyrzuciły doczesne szczątki kasztelana na brzeg.

Zakłopotani rajcy nie wiedzieli, co począć. Ostatecznie uzgodnili, że trzeba pochować go na środku gościńca obok mostu, w miejscu, gdzie przechodzi najwięcej ludzi i jeździ wiele furmanek.

Zadeptano ten przedziwny grób.

Ktoś z oświęcimian, dzisiaj już nie dojdziemy kto, pragnął upamiętnić to miejsce, stawiając obok kapliczkę. Stąd Chrystus Frasobliwy spoglądał na miejsce spoczynku okrutnego feudała. A w rocznicę jego śmierci miała ponoć figurka płakać krwawymi łzami.

Jan Ptaszkowski

Jak św. Jacek ocalił kościół oświęcimskich Dominikanów

W jednej ze średniowiecznych legend o miejscowych dominikanach pojawia się wątek historyczny związany z okresem najazdu husytów na Śląsk i ziemię oświęcimską. Od czasów tych wojen istniała w Oświęcimiu żywa tradycja o cudzie św. Jacka, który ocalił kościół. Zapewne prawdziwe wydarzenie stało się źródłem podania.

Opowiada ono o tym, jak św. Jacek patrolował obronę klasztoru i kościoła, do którego schronili się liczni mieszczanie razem z zakonnikami. Święty, przybrawszy nadnaturalną postać zakonnika w dominikańskim habicie, z wysokości murów oślepiał każdego najeżdżcę, który chciał się wdrzeć do kościoła.

Oślepił również herszt bandy żołdaków, na którego rozkaz podpalano cele braciszków i z furią szturmowano bramy. Napastnicy musieli salwować się ucieczką, zabierając ze sobą poległych i rannych.

Jan Ptaszkowski

Przypowieść o pańskiej wdzięczności

Inne oświęcimskie podanie wprowadza nas w dość pogodny nastrój, mimo że dotyczy klęsk powodzi, które często nękały miasto i okolice.

Było to w dniach, kiedy Soła wystąpiła z brzegów, zalała okoliczne wioski i zerwała most obok zamku.

Od strony dworca wracał pewien dziedzic oświęcimskiej wioski. Powóz, zaprzężony w dwa okazałe konie, stanął na brzegu. Podróżny postanowił przebyć rzekę w bród. Konie w złomowiskach mostu zaczęły się plątać, w końcu prąd obalił wóz. Dziedzica porwała rzeka. Wzniósł tonący ramię i począł wołać ratunku. W niemej grozie parzyli na to z drugiego brzegu. Jeden z mieszkańców rzucił się na pomoc. Chwycił tonącego za włosy i dopłynął z nim do brzegu.

Właściciel wielkich dóbr zaprosił go do swych włości, aby mu się odwdziżyć. Ofiarował swemu wybawcy 25 koron, a potem sługom kazał wymierzyć mu 25 batów. Ci, zdziwionemu dobroczyńcy, wyjaśnili: – 25 koron otrzymałeś za uratowanie życia naszemu panu, a baty za to, że ośmieliłeś się go ciągnąć za włosy!

Jan Ptaszkowski

Tajemnicze jezioro

Baśń o tajemniczym jeziorze jest związana z dzielnicą Skowronek. Taką nazwę miało dawniej, jeszcze w okresie międzywojennym, dzisiejsze Osiedle Chemików.

Na rozległych polach Skowronka, wśród uprawnych pól, były miejsca ulubionych zabaw dzieci. Tam palono sobótki. Szczególną ciekawość budziła głębocka wyrwa zwana zapadliskiem. Często wsłuchiowano się tu w odgłosy czy szmery wydobywające się z głębi ziemi.

Legenda mówiła o tym, że kiedyś na tym miejscu stała karczma. Pewnego razu szedł obok niej ksiądz z Panem Jezusem do chorego. Rozochoceni biesiadnicy zaczęli pokpiwać z kapłana, a na jego trzykrotne wezwanie nie uchyła muzyka i huczne tańce. Karczma zaczęła się kręcić, trzeszczeć i w końcu zapadła się pod ziemię. Na jej miejscu powstało jezioro. Z biegiem lat wyschło i pozostał po nim głęboki i potężny lej.

Jan Ptaszkowski

Ocalone sanktuarium

13 września 1944 r. nastąpił najsilniejszy nalot alianckich samolotów na Oświęcim. W czasie potężnego bombardowania ocalała kaplica św. Jacka, kościół MB Wspomożenia Wiernych i obraz, mimo że większość budynków salezjańskich, zajętych wówczas przez Niemców na szpital, uległa zniszczeniu.

Fakt niezwykłego ocalenia sanktuarium i łaskami słynącego wizerunku Wspomożycielki podniecał wyobraźnię wielu mieszkańców i za-

czął obrastać legendami. Szybko rozchodzą się wieści, że po ruinach błaka się jakaś niezwykła osoba. Znaleźli się i tacy, co twierdzili niezbicie, że to ksiądz Bosko. Inni powtarzali, że policjanci strzelali do tajemniczej zjawy, która im ciągle znikała... Jeszcze inni oglądali wyniosłą postać snującą się po gzymsach zburzonego skrzydła Zakładu. Nocny stróż kiedyś na własne oczy widział mężczyznę w długiej czarnej szacie nad ruinami zgruchotałego kina.

A wszystko zaczęło się od opowieści palacza, który przeżył szok, gdy nagle w kotłowni pojawił się jakiś mężczyzna ubrany w gumowy płaszcz z peleryną. Długo i wnikliwie wpatrywał się w palacza i w końcu wypowiedział słowo „Polacy” – po polsku i po niemiecku. Oszołomiony robotnik opowiadał wszystkim znajomym o przeżyciach, a nawet zawiadomił o zdarzeniu policję.

Jan Ptaszkowski

Zakłęte duchy przy zamku na Sole

Kilka lat temu niespodziewanie przyfrunęła gromada łabędzi, by – zdawało się – na stałe osiąść obok Zamku na Sole.

Pan Andrzej Winogrodzki, wyborny piewca i bard spraw oświęcimskich, nie zmarnował wymarzonej dla poety okazji. Utrwalił w pięknej *Zamkowej balladzie* sympatyczną rodzinę łabędzi, które dowcipnie zestawiał z niektórymi postaciami występu-

jącymi w dziejach naszego zamczyska. Znalazł się więc wśród zakłętych w łabędzie kształty *Henryczek Walezy, co o ten zamek otarł się przelotem, gdy do korony utracił ochotę*. Puszysta korona pięknej łabędzicy skojarzyła się autorowi z królową Boną, *co w panien gronie, gdzieś w zamkowej sali / stanęła na noc w podróży z Italii*. Najbardziej ubłocony ptak został ukazany w tej poetyckiej baśni jako książę Jan, *hultaj i niecnota*. (...)

Jan Ptaszkowski

Legenda o przymierzu z rzeką

Dawno, dawno temu, kiedy tereń Kotliny Oświęcimskiej porastała niezmierzona puszcza, nad brzeg Soły przy jej ujściu do Wisły przybyli osadnicy – ludzie spokojni i pracowici. Kapryśna rzeka często zalewała przybrzeżne łąki, pastwiska i pola uprawne. Na wzgórzu, gdzie zbudowali swoją osadę bardzo często zaglądał głód. Starszyzna rodowa doszła do wniosku, że trzeba się z rzeką ugadać. Jak postanowili, tak i zrobili. W noc Kupały przybyli nad rzekę i zawarli z nią przymierze. Ludzie żyjący nad jej brzegami będą uczciwi, pracowici, dbający o wszystko, co na tej ziemi żyje, a rzeka będzie im w tym pomagać.

Mijały lata i wieki. Osada rozrastała się coraz bardziej. Na wzgórzu, na prawym brzegu Soły, zbudowano silną warownię z zamkiem, a pierwotne siedlisko przekształciło się w miasto zwane Oświęcim. Rzeka dotrzymywała obietnic, wspomagała mieszkańców, obda-

rzając ich swoimi skarbami, a jednocześnie broniła przed wrogami. Czasami piętrzyła swoje wody i z groźnym pomrukiem dopominała się o dotrzymanie umowy.

Aż nadszedł rok 1656. Najeźdźcy szwedzcy zamienili miasto w ruinę. Po wojnie postanowiono odbudować zamek i okalający go gród. Jednakże Adam Lubowiecki – starosta władający ziemią oświęcimską, przywłaszczyl sobie zebrane na ten cel pieniądze. Zamek niszczał, a miasto ubożało coraz bardziej. Niewiele pozostało z jego wspaniałości i świetności. Smutnie patrzyła Soła na gród, na jego powolny upadek. Aż w końcu nie wytrzymała. Ostrzegła mieszkańców w 1805 r.,

szeroko rozlewając się poza swe koryto, a w 1813 wzburzone wody puściła bliżej miasta, wielką falą wdarła się w odnogę okalającą zamek i z ogromną siłą uderzyła o wzgórze zamkowe, zerwała skarpe, porywając ze sobą mury obronne, bramę oraz część zabudowań. To, co wieki ochraniała, w jednej chwili zniszczyła.

Od tego czasu płynie przez środek miasta, by lepiej wiedzieć, czy mieszkający nad jej brzegami ludzie dotrzymują zawartej przed wiekami umowy. Od czasu do czasu, niezadowolona z postawy Oświęcimian, ostrzega ich, szeroko rozlewając się, jakby chciała zagarnąć w swe nurty nie miasto i dobytek ludzi, ale wszystko to,

co ją niepokoi. Tak było na przełomie XIX i XX w., jak również w historii najnowszej. Kiedy latem 1997 r. Soła znowu wezbrała, a siła, z jaką płynęła przez miasto, budziła lęk i grozę, patrzący na jej nurt co niektórzy mieszkańcy wspominali noc Kupały i przymierze, które ich przodkowie zawarli z rzeką dawno, dawno temu...

Leszek Żak

Legenda o wieży zamkowej

Ma zamek oświęcimski wieżę z cegły murowaną, dosyć wysoką i smukłą, która nad zamkiem z każdej strony góruje. Łatwo mógłby cały oświęcimski gród owdłanąć, kto by był opanował ową wieżę...

Jan Długosz

Wieża owa nadal na oświęcimskim wzgórzu zamkowym góruje. Jest ona znacznie starsza niż reszta do dziś istniejących budowli. Pamięta czasy książąt oświęcimskich, świetności miasta i jego upadku. Związana jest z nią pewna historia.

Działo się to za czasów, kiedy ziemiami polskimi rządził król Kazimierz Jagiellończyk. Rozpoczęła się wojna z Krzyżakami, zwana później trzynastoletnią. Do króla polskiego podążało rycerstwo z różnych stron kraju oraz wojska najemne. Do chorągwi polskich zaciągnęli się książęta oświęcimscy Janusz i Przemysław. Różne były koleje wojny. Po klęsce pod Chojnicami i niepowodzeniach wojsk królewskich powrócili oni do swoich siedzib. Brak pieniędzy w skarbcu koronnym spowodowa-

Wieża zamkowa

wał, że wstrzymane zostały wypłaty żołdu dla rycerzy zaciężnych. Część z nich porzuciła więc służbę i pod pozorem odebrania zaległych należności, zaczęła łupić ziemię krakowską. Księstwo oświęcimskie, graniczące z Koroną Polską od zachodu, stało się ich bazą wypadową. „Bracią”, bo tak ich nazywano, przewodzili Kawka i Świeborowski. Siedzibą swą uczynili warownię na Górze Żebraczej i stąd swoje zbójckie wyprawy rozpoczynali, ogniem i mieczem pustosząc południowe rubieże Królestwa Polskiego. Również i książę Janusz próbował, przy pomocy gotowych na wszystko zbirów, zmusić Kazimierza Jagiellończyka do zwrotu ziem oświęcimskiej, którą sam wcześniej zmuszony był mu sprzedać.

Zaniepokoił się król polski tym łotróstwem i wzmocnił załogę zamku oświęcimskiego stojącego nad

Panorama miasta z widokiem na Solę

brzegiem Soły. Żołnierze królewscy ośmiu żołdaków schwytali i wrzucili ich do lochu wieży zamkowej. Korzystając z niedbalstwa pilnujących ich strażników, po linie, którą strawę im spuszczano, wydobyli się na górę, zajęli wieżę, a rycerzy straż pełniących, stracili z niej.

Padł nagły strach na rycerzy królewskich, a nawet i ostateczne zwątpienie. Kiedy bowiem do wieży ze skrytością spieszą, owi brańcy poczęli z góry walić kamieniami (...). Wieża zaopatrzona była we wszystko potrzebne do obrony, więc oblężenie trwać mogło długo. Dopiero starosta Jan Synowiec mądrością swoją problem rozwiązał. Wszedł w ugodę z rabusiami, pozwolił im wieżę opuścić i wyjść swobodnie z bronią i końmi, ... dawszy im nadto 200 czerwonych florenów.... Los jednak obeszło się z nimi okrutnie. Gdy opuścili oświęcimską warownię i udawali się na Górę Żebraczą, napadli na nich ludzie Katarzyny Włodkowej, która schwytanych ściąć kazała, a łupy zagarnęła.

Wieża na wzgórzu zamkowym nadal dumnie góruje nad miastem, chociaż czas jej nie oszczędzał. W wyniku wojen i klęsk żywiołowych straciła swoje słynne blanki. Przez długi czas stała bez przykrycia, ale zachwycała swoją wspaniałością i siłą, symbolizując niezniszczalność miasta.

Historię tę, która wydarzyła się przed wiekami, jeszcze dzisiaj opowiadają mieszkańcy Oświęcimia. Tym, którzy podczas pełni księżyca, usiądą

u podnóża zamku, dane jest usłyszeć sześć oręża i stukot spadających po wzgórzu zamkowym kamieni, które kiedyś z wieży zrzucali żołdacy.

Leszek Żak

Przekleństwo cyganki

Wśród podań i opowieści o Oświęcimiu, znajdują się również i takie, które opowiada się w wielu miejscach Polski, dotyczące czasów, kiedy wiera w czary i działanie sił nadprzyrodzonych były uzupełnieniem życia codziennego.

Po włączeniu ziem księstwa oświęcimskiego do Korony, miasto Oświęcim stało się otwarte dla wszystkich ludzi. Przywileje gospodarcze, które ono posiadało, prowokowały kupców z różnych stron ówczesnego świata do osiedlania się. Wielu z nich związało swoje z miastem. Rajcy miejscy ufnie patrzyli w przyszłość. Rozwijał się gród oświęcimski. Mieszkańcy jego porzucili wąśnie i spory, by żyć w zgodzie i przyjaźni, korzystając z tego, czym zostali obdarowani. Dwie znakomite rodziny kupieckie chciały pojednania. Doszło do zawarcia intercyzy ślubnej, pieczętującej pojednanie. Młodszy syn wójta, Piotr, po dośnięciu do pełnoletności, miał poślubić Anusię, jedyną córkę bogatego rajcy miejskiego.

Czas powoli mijał. Piotr dorastał i z każdym dniem przybliżała się chwila, gdy młodzi staną na ślubnym kobiercu. Trwały przygotowania do wesela. W tym czasie w mieście pojawiła się niewiasta imieniem Dorota. Nikt

nie wiedział, skąd przybyła i czym się trudniła. Mieszczka - bo tak o niej mówiono - zapalała pełnym afektem do Piotra. W okolice Oświęcimia wten czas przybyli Cyganie, ludzie wolni, koczujący w ustronnych miejscach, z dala od miast, trudniący się kotlarstwem i handlem końmi. Uciekając z Niemiec, przez Śląsk, dotarli do granic Królestwa Polskiego. Za nimi szła opinia przekazywana z ust do ust, że są to ludzie znający przyszłość i magiczną moc ziół.

Pewnej nocy Dorota, za namową starej służącej, udała się do obozowiska cygańskiego, prosząc o miksturę, która pomogłaby jej pozyskać serce Piotra. Suto opłaciwszy Rikse, Cygankę, która posiadała wiedzę tajemną o siłach tkwiących w roślinach, powróci-

ła do miasta. Nazajutrz na syna wójta padł czar. Zerwał on umowy ślubne i uległ zachętom Doroty. Odrącona Anusia długo nie mogła pogodzić się z utratą swego oblubieńca. Nocą, w białej sukni, stanęła nad brzegiem Soły i rzuciła się w jej nurty.

W niedługim czasie po tej tragedii czary prysły i prawda wyszła na jaw. Piotr bardzo mocno przeżył śmierć narzeczonej i nie mogąc sobie darować jej utraty, i w poczuciu winy za to, co się stało, wstąpił do zakonu. Po długich poszukiwaniach odnaleziono Rikse i przywieziono ją do Oświęcimia. Na polecenie Rady przeprowadzono dochodzenie, z którego wynikało, że wszystkiemu winna była Dorota, lecz za rzucenie czarów i śmierć dziewczyny postawiono przed sądem

Stare miasto oświęcimskie - widok od zachodu

Cygankę. Poddano ją tedy próbie łoż, wody i ognia. Nie znalazłszy potwierdzenia jej współpracy z diabłem, zamknięto oskarżoną w więzieniu i torturowano.

W czasie rozprawy sąd jednak przyjął wcześniej stawiane Riksie zarzuty i skazał ją na śmierć przez spalenie na stosie. Egzekucji miał dokonać na rynku miejskim sławny kat oświęcimski. Cyganka wychodząc z sali, gdzie ją sądzono, rzuciła przekleństwo na Oświęcim i mieszkańców. Nie zostało ono zapisane, a według przekazów ustnych brzmiało:

– *Na miasto będą spadać nieszczęścia, a mieszkańcy jego nie dorobią się majątków, co zdobędą, szybko utracą. Tak ma być dopóty, dopóki nie zagości w nim wzajemna wyrozumiałość i zgodne współistnienie wszystkich ludzi, bez względu na rasę, narodowość czy wyznanie.*

Nie dane było tłumom przybyłym na rynek oświęcimski oglądać egzekucji. Riksa w wyniku doznanych podczas śledztwa ran, zmarła w nocy w lochach więziennych.

Leszek Żak

ROZDZIAŁ III

INFORMACJE PRAKTYCZNE

3

Noclegi

NOCLEGI

Poniżej przedstawiamy najważniejsze dane o wybranych obiektach oferujących miejsca noclegowe.

Hotele

Hotel Olimpijski, ul. Chemików 2a, 32-600 Oświęcim, tel.: (0-33) 842 38 42, 847 41 94 (34 miejsca).

Hotel Kamieniec, ul. Zajazdowa 2, 32-600 Oświęcim, tel./faks: (0-33) 843 25 64, e-mail: poczta@hotel-kamieniec.com.pl, <http://www.hotel-kamieniec.com.pl> (39 miejsc).

Hotel Galicja, ul. Dąbrowskiego 119, 32-600 Oświęcim, tel.: (0-33) 843 66 80.

Hotel Glob, ul. Powstańców Śląskich, 32-600 Oświęcim, tel./faks: (0-33) 843 06 43, 843 06 32 (128 miejsc).

Hotel przy Zespole Szkół Salezjańskich, ul. Jagiełły 10, 32-600 Oświęcim, tel.: (0-33) 844 34 64, 842 59 16, e-mail: szkola@salezjanie.edu.pl (98 miejsc).

Inne

Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży, ul. Legionów 11, 32-600 Oświęcim, tel.: (0-33) 843 21 07, 843 23 77, tel./faks: (0-33) 843 12 11, e-mail: mdsm@mdsm.pl, <http://www.mdsm.pl> (100 miejsc).

Centrum Dialogu i Modlitwy, ul. Kolbego 1, 32-600 Oświęcim, tel.: (0-33) 843 10 00, 843 10 01, e-mail: biuro@centrum-dialogu.oswiecim.pl, <http://www.centrum-dialogu.oswiecim.pl> (50 miejsc).

Dom Rekolekcyjny Misjonarek Niepokalanej o. Kolbego, ul. Franciszkańska 12, 32-600 Oświęcim-Harmęże, tel.: (+48-33) 843 07 11, 844 43 47, 844 42 48, e-mail: harmeze@franciszkanie.pl, mis.kolbe.harmeze@poczta.FM, <http://www.hermeze.franciszkanie.pl> (60 miejsc).

Gospodarstwo Agroturystyczne Beaty i Rafała Kulczyków, ul. Ślepa 8, 32-600 Skidziń, tel.: (0-32) 211 13 02, 0 602 683 481, <http://www.agroturystyka.oswiecim.net> (11 miejsc).

Pokoje gościnne, ul. Łubinowa 1, 32-600 Oświęcim Brzezinka, tel.: (0-33) 843 16 84 <http://www.noclegwoswiecimiu.prv.pl> (10 miejsc).

Dom noclegowy, ul. Pszczyńska 20, 32-600 Oświęcim Rajska, tel.: (0-33) 843 12 75, 0 609 767 049, e-mail: noclegioswiecim@interia.pl.

Pokoje do wynajęcia (mieszkanie 3-pokojowe dla maksymalnie 7 osób), Jolanta Szelest, ul. Słowackiego 46/6, 32-600 Oświęcim, tel.: 0043/699 10 619 200 (w języku polskim), (0-33) 842 34 19.

Apartament rodzinny (dla maksymalnie 6 osób), ul. Mickiewicza 7a, 32-600 Oświęcim, tel.: 0043/699 10 619 200 (w języku polskim), (0-33) 842 34 19.

WYŻYWIENIE

Miasto oferuje turystom i swoim mieszkańcom bogatą ofertę punktów gastronomicznych, począwszy od popularnych barów typu fast food, przez jadłodajnie, pizzerie, restauracje. Warto też wstąpić na słodkie „co nieco” do kawiarni czy cukierni, a w upalne dni orzeźwić się kuflem chłodnego piwa.

Fast Food

Art-Burger, ul. St. Leszczyńskiej 12, tel.: (0-33) 843 06 29; **Casablanca**, ul. Powstańców Śląskich 22, tel.: (0-33) 843 16 44; **Grymas**, ul. Powstańców Śląskich, tel.: (0-33) 843 46 33; **Kebab Bar Altaya**, ul. Mayzla; **Rożno**, ul. Powstańców Śląskich, tel.: (0-33) 843 46 33.

Jadłodajnie

Gracja, pl. Kościuszki 6, tel.: (0-33) 842 48 22; **Smak**, ul. Leszczyńskiej 11, tel.: (0-33) 843 26 32; **Inka**, ul. Sobieskiego 2, tel.: (0-33) 842 27 79.

Pizzerie

Casablanca, ul. Powstańców Śląskich 22, tel.: (0-33) 843 16 44; **Pizza ART**, ul. St. Leszczyńskiej 12, tel.: (0-33) 843 06 90; **Pizza Hit**, Rynek Główny 4, tel.: (0-33) 842 25 94; **Piz-**

za, pl. Kościuszki 6, tel.: (0-33) 842 47 64; **Rapsodia**, ul. Śniadeckiego 22, tel.: (0-33) 842 28 69; **Tawerna**, ul. Olszewskiego 46b, tel.: (0-33) 844 38 72.

Restauracje

Art-Deco, ul. St. Leszczyńskiej 12, tel.: (0-33) 843 09 57; **Cyganeria**, ul. Parkowa, tel.: (0-33) 843 50 85; **Euro-pa**, ul. Śniadeckiego 20, tel.: (0-33) 842 25 32; **Galicja**, ul. Dąbrowskiego 119, tel.: (0-33) 843 66 80; **Hellada**, ul. Ceglana, tel.: (0-33) 842 69 53; **Kamieniec**, ul. Zajazdowa 2, tel.: (0-33) 843 25 64; **Kuchnia Domowa**, ul. Legionów 1, tel.: (0-33) 842 48 72; **Olimpijska**, ul. Chemików 2a, tel.: (0-33) 844 33 34; **Skorpion**, ul. Powstańców Śląskich 29, tel.: (0-33) 843 25 47; **Targowa**, ul. Żwirki i Wigury 31, tel.: (0-33) 844 03 52; **Tawerna**, ul. Olszewskiego 46b, tel.: (0-33) 844 38 72; **Teatralna**, ul. Śniadeckiego 39, tel.: (0-33) 842 33 06; **Zielonka**, ul. Łukasiewicza 2, tel.: (0-33) 842 25 66; **Rajska Karczma**, ul. Pszczyńska 23, Oświęcim Rajska, tel.: (0-33) 843 02 83.

Kawiarnie

Kamieniec, ul. Zajazdowa 2, tel.: (0-33) 843 25 64; **Orchidea**, ul. Legionów 20, tel.: (0-33) 843 36 97; **Rapsodia**, ul. Śniadeckiego 22, tel.: (0-33) 842 28 69.

Cukiernie

Kołaczek Alfred, Rynek Główny 17, tel.: (0-33) 842 45 71, pozostałe punkty sprzedaży: ul. Wyspiańskiego, ul. Leszczyńskiej 12, ul. Obozo-

wa; **Malik Augustyn**, ul. Dworcowa 4a, tel.: (0-33) 843 17 27; **Malik Marek**, ul. Mickiewicza 1, tel.: (0-33) 842 29 23; **Orchidea**, ul. Legionów 20, tel.: (0-33) 843 36 97; **Poziomka**, ul. Śniadeckiego 39, tel.: (0-33) 843 35 33; **Rapsodia**, ul. Śniadeckiego 22, tel.: (0-33) 842 28 69.

Piwiarnie

Bar Solny, ul. Solna 4, (0-33) 842 29 75; **Biały Domek**, ul. Nideckiego 11, tel.: (0-33) 843 12 98; **Bistro**, ul. Nideckiego 9, tel.: (0-33) 843 01 96; **Domino**, ul. Obozowa 43, tel.: (0-33) 843 37 44; **Fenix**, ul. Nideckiego 23, tel.: 0 604 178 542; **Fido-Dido**, ul. Dąbrowskiego 18a, tel.: (0-33) 844 10 78; **Gumiś**, ul. 11 Listopada 16a, tel.: (0-33) 843 02 94; **Karczma**, pl. Pokoju 9, tel.: (0-33) 842 71 10; **Magnat**, ul. Mickiewicza 5, tel.: (0-33) 842 39 66; **Marica**, ul. Dworcowa 4b, tel.: (0-33) 843 07 24; **Mali-bu**, ul. Garbarska 14, tel.: (0-33) 843 04 74; **Mefisto**, Rynek Główny; **Melba**, ul. Nojogo 11, tel.: (0-33) 842 24 54; **Saturn**, ul. Nojogo 9, tel.: (0-33) 842 46 03; **Zamkowa**, ul. Wróblewskiego 36, tel.: (0-33) 842 24 53; **Marysieńka**, ul. Obozowa, tel.: (0-33) 843 29 79; **Minibar**, ul. Legionów 18b, tel.: (0-33) 843 36 97; **Pierrot**, ul. Orłowskiego 9, tel.: (0-33) 842 27 05.

KOMUNIKACJA MIEJSKA

Miasto posiada dobrze rozwiniętą sieć komunikacyjną. MZK oferuje zarówno linie miejskie, jak i podmiejskie.

skie. **MZK Oświęcim**, ul. St. Leszczyńskiej 7, tel.: (0-33) 843 15 42, faks: 843 16 51.

Poniżej wyszczególniono linie autobusów miejskich obsługujące przejazdy w najpopularniejszych kierunkach:

Przystanek dworzec PKP (ul. Powstańców Śląskich); kierunek Muzeum – linie nr 2, 3, 4, 5, 6, 9, 24, 25, 26, 27, 28, 29; kierunek Miasto – linie nr 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 16, 17, 18, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 42, 43.

Przystanek Miasto (ul. Dąbrowskiego); kierunek Muzeum – linie nr 1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 16, 17, 24, 25, 26, 27, 28, 29; kierunek Zakłady Chemiczne – linie nr 1, 3, 4, 9, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 42, 43, 46.

Przystanek Zakłady Chemiczne – dworzec PKS (ul. Chemików); kierunek Muzeum – linie nr 1, 2, 3, 4, 9, 24, 25, 26, 27, 28, 29.

Przystanek Muzeum (ul. Leszczyńskiej) kierunek dworzec PKP – linie nr 1, 2, 16, 18, 19, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29; kierunek Miasto – linie nr 1, 16, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 29.

Kierunki podmiejskich linii autobusowych: linia 16: **Łazy**, linia 17: **Harężce**, linia 18: **Poręba**, linia 20: **Zabrze**, linia 22: **Gromiec**, linia 23: **Dwory II**, linia 24: **Łęki Zasole**, linia 25: **Wilczkowice**, linia 26: **Jawiszowice** PKP, linia 27: **Jawiszowice Kółko**, linia 28: **Łęki Zasole**, linia 29: **Kaniówek**, linia 32: **Chelmek**, linia 42: **Włosienica**, linia 43: **Stawy Monowskie**, linia 46: **Nowy Bieruń**.

Postoje taksówek

Pl. Kościuszki, tel.: (0-33) 842 27 14; ul. Powstańców Śląskich (naprzeciw dworca PKP); ul. Śniadeckiego; PLUS RADIO TAXI, tel.: 0 800 40 04 00 (bezpłatny), 96 29, (0-33) 811 11 11. Taxi, 919

Samochód

Poniżej wyszczególniono **parkingi** zlokalizowane w pobliżu atrakcyjnych turystycznie części miasta (przy adresach podano godziny, w których obowiązują opłaty za parkowanie; w soboty i niedziele parkingi są bezpłatne): pl. Kościuszki – 8.00 do 18.00; Rynek Główny – 8.00 do 18.00; ul. Bulwary (BUS) – 8.00 do 18.00; ul. Chopina – 7.00 do 16.00; ul. Dąbrowskiego – 8.00 do 18.00; ul. Jagielly – 8.00 do 18.00; ul. Matejki – 8.00 do 18.00; ul. Śniadeckiego – 8.00 do 18.00; ul. Zamkowa – 8.00 do 18.00; ul. Żwirki i Wigury – 7.00 do 16.00; Cmentarz Parafialny – 7.00 do 16.00.

Dodatkowo poza strefą płatnego parkowania znajdują się parkingi przy al. Tysiąclecia, ul. Chemików, ul. Jaracza, ul. Powstańców Śląskich.

W obrębie Państwowego Muzeum położone są dwa płatne strzeżone parkingi: ul. Leszczyńskiej 11, ul. Leszczyńskiej 12.

Stacje paliw: „BP EXPRESS” Sp. z o.o., ul. Legionów 2, tel.: (0-33) 843 46 29 oraz ul. Nideckiego 31, tel.: (0-33) 843 46 00; F.H. „PETRA” s.c., ul. Fabryczna 10, tel.: (0-33) 844 42 84; PKN „ORLEN” S.A., ul. Chemików 18, tel.: (0-33) 842 55 07 oraz ul. Powstań-

ców Śląskich, tel.: (0-33) 843 07 25; TRANSCHEMIA Sp. z o.o., ul. Dąbrowskiego 70, tel.: (0-33) 847 20 44.

Pomoc drogowa: ul. Dąbrowskiego 70, tel.: (0-33) 847 20 44; ul. Jagielly 62, tel.: (0-33) 842 58 22; ul. Kamieniec 15, tel.: (0-33) 844 18 04; 0 602 25 55 01; ul. Konarskiego 7, tel.: (0-33) 843 20 50; ul. Syreniusza 7a, tel.: (0-33) 843 25 46; ul. Śniadeckiego 16/1, tel.: (0-33) 842 54 14.

KULTURA, SZTUKA I ROZRYWKA

W Oświęcimiu funkcjonują liczne placówki kulturalne zaspokajające potrzeby mieszkańców miasta i licznych turystów. Poniżej przedstawiamy adresy wybranych placówek, natomiast więcej informacji o ich działalności można znaleźć w rozdziale II.

Muzea i galerie

Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, ul. Więźniów Oświęcimia 20, 32-603 Oświęcim, tel.: (0-33) 844 80 00, <http://www.auschwitz.org.pl>, e-mail: muzeum@auschwitz.org.pl; Biuro Obsługi Odwiedzających: tel.: (0-33) 844 80 99, 844 81 00, e-mail: dyspozytornia@pro.onet.pl.

Muzeum obejmuje tereny byłych obozów Auschwitz I i Auschwitz II Birkenau wraz z obiektami poobozowymi i wystawami na temat historii KL Auschwitz.

Archiwum Państwowe w Katowicach oddział w Oświęcimiu – teren Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau, blok nr 1, tel.: (0-33) 843 12 37.

Oświęcimskie Centrum Kultury – Zbiory Historyczno-Etnograficzne. Do czasu remontu zamku, który przewidziany jest do 2007 r., Zbiory Historyczno-Etnograficzne, prezentujące eksponaty związane z historią i kulturą Oświęcimia i okolic, będą mieścić się przy ul. Leszczyńskiej 12, tel.: (0-33) 842 44 27.

Centrum Żydowskie i Synagoga Chewra Lomdei Misznajot w Oświęcimiu – pl. ks. Jana Skarbka 5, tel.: (0-33) 844 70 02, <http://www.ajcf.org>, www.ajcf.pl, e-mail: info@ajcf.pl.

Galeria „Pro Arte”, ul. Dąbrowskiego 15, tel.: (0-33) 844 45 06.

Galeria „Tyle światów”, Oświęcimskie Centrum Kultury, ul. Śniadeckiego 24, tel.: (0-33) 842 44 63.

Ośrodki kultury i biblioteki

Oświęcimskie Centrum Kultury, ul. Śniadeckiego 24, tel.: (0-33) 842 44 61, 842 44 63, 842 25 75, tel./faks: (0-33) 842 57 82, <http://www.ock.org.pl>, e-mail: ock@ock.org **Oświęcimskie Centrum Kultury – Szkoła Tańca**, ul. Solskiego 2, tel.: (0-33) 842 21 57.

Działalność Oświęcimskiego Centrum Kultury zapewnia całoroczną ofertę dla dzieci, młodzieży i dorosłych: konkursy literackie, recytatorskie, poezji śpiewanej, plastyczne, turnieje, cykliczne formy edukacyjne, obchody Dnia Dziecka, mikolajki, akcje w czasie ferii, obchody Święta Miasta czy innych rocznic, jak również stałą ofertę repertuarową: teatr, operetka, opera, koncerty, estrada, kabaret, film, wystawiennictwo (ekspo-

zycja w Zbiorach Historyczno-Etnograficznych, w holach oraz w galerii „Tyle światów”).

Młodzieżowy Dom Kultury, ul. Olszewskiego 1, tel.: (0-33) 842 42 64.

Żydowskie Centrum Edukacyjne, pl. ks. Jana Skarbka 5, tel.: (0-33) 844 70 02, <http://www.ajcf.org>, e-mail: info@ajcf.org.

Klub Seniora, ul. Bema 11a, tel.: (0-33) 842 26 33; ul. Dąbrowskiego 15, tel.: (0-33) 842 30 42.

Klub Technika „NOT”, ul. Bohaterów Monte Casino 10, tel.: (0-33) 842 38 78.

Biblioteka Pedagogiczna, ul. Bema 4, tel.: (0-33) 842 45 93.

Miejska Biblioteka Publiczna, ul. Kopernika 2, tel.: (0-33) 844 31 71, 842 39 10, <http://www.um.oswiecim.pl/mbp>; godziny otwarcia: pn. – śr., pt. 8.00 – 19.00; czw. 12.00 – 16.00; sb. 9.00 – 14.00. **Filia nr 1**, ul. Dąbrowskiego 15, tel.: (0-33) 842 22 32, **Filia nr 2**, ul. Nideckiego, tel.: 0 602 58 91 93, **Filia nr 3**, ul. Obozowa 20, tel.: (0-33) 843 18 37, **Filia nr 4**, ul. Śniadeckiego 24, tel.: (0-33) 842 44 63, **Filia nr 5 dla Dzieci i Młodzieży**, al. Tysiąclecia 53, tel.: (0-33) 842 55 24, **Filia nr 6 dla Niewidomych i Niedosłyszących**, ul. Olszewskiego 2b.

Kina

Luna, ul. Matejki 2, tel.: (0-33) 842 31 03; **Dyskusyjny Klub Filmowy REKSIO**, Oświęcimskie Centrum Kultury, ul. Śniadeckiego 24, tel.: (0-33) 842 44 61, 842 44 63, 842 25 75.

Kluby

Menago, ul. Dąbrowskiego, tel.: (0-33) 842 30 42; **High Way Club 1**, ul. Konarskiego; **Mefisto**, Rynek Główny; **Night Club 69**, ul. Łukasiewicza 8; **Relax**, ul. Bałandy 4d, tel.: (0-33) 843 05 37; **Winiarnia**, Mały Rynek; **Rancho**, ul. Zaborska.

RELAKS I AKTYWNY WYPOCZYNEK

W Oświęcimiu nie brak miejsc, w których można aktywnie spędzać czas. Oprócz pięknych terenów zielonych miasta posiada godne uwagi obiekty sportowe. Ci zaś, którzy chcą wyjechać na dalsze wojaże, mogą skorzystać z oferty licznych biur turystycznych.

Obiekty sportowe

Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji, ul. Legionów 15, tel.: (0-33) 843 43 39, tel./faks: (0-33) 843 47 27, http://www.mosir.oswiecim.iap.pl, e-mail: dyrektor@mosir-oswiecim.iaw.pl, biuro@mosir-oswiecim.iaw.pl.

Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji (MOSiR) został powołany do życia uchwałą Rady Miasta w 1999 r., do jego głównych zadań należy organizacja czasu wolnego mieszkańców Oświęcimia w zakresie sportu i rekreacji. Zadaniami priorytetowymi dla ośrodka są koordynacja sportu szkolnego na poziomie szkół podstawowych, gimnazjów i średnich, organizacja współzawodnictwa pomiędzy radami osiedli i rozgrywek ligowych

(m.in.: tenisa stołowego, piłki siatkowej i piłki nożnej), a także współpraca ze stowarzyszeniami kultury fizycznej.

Stadion MOSiR, ul. Legionów 15, tel.: (0-33) 843 43 39, tel./faks: (0-33) 843 47 27 (piłka nożna, lekkoatletyka).

Boisko piłkarskie im. Braci Kisielińskich (KS Soła), teren nad Solą obok Mostu Jagiellońskiego, tel. (0-33) 844 43 44; siedziba Klubu: Rynek Główny 2.

Lodowisko „Dwory Unia” Sportowa Spółka Akcyjna, ul. Chemików 4, tel.: (0-33) 842 27 83, 847 26 68, faks: (0-33) 842 27 29, e-mail: unia@dwoiry.pl.

Kryta pływalnia Ośrodka Sportowo Rekreacyjnego „Sport Olimp”, ul. Chemików 1, tel.: (0-33) 847 20 71, 842 32 19, faks: (0-33) 847 41 94.

Korty tenisowe, ul. Jaracza, tel.: 0 503 143 102, czynne 7 dni w tygodniu w godz. 8.00 – 19.00; **boisko piłkarskie**, ul. Więźniów Oświęcimia; **zespół boisk do siatkówki, piłki nożnej i koszykówki**, ul. Zagrodowa, ul. 11 Listopada, ul. Grottgera; **boiska treningowe w międzywalu rzeki Soły**.

Biura turystyczne

Biurowie Podróży „Atena”, ul. Dąbrowskiego 22, tel.: (0-33) 844 10 23; **Broker-Service Sp. z o.o. Korporacja Ubezpieczeń Przemysłowych**, ul. Kasprówicza 1, tel.: (0-33) 842 32 15; **Com-Tour. Biuro Podróży**, ul. Piastowska 4, tel.: (0-33) 844 16 33; **Pol-**

skie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Oddziału Ziemi Oświęcimskiej, ul. A. Mickiewicza 6, tel.: (0-33) 842 21 72; **Biuro Usług Turystycznych „Riviera Tour”**, ul. Chemików 1, tel.: (0-33) 847 29 62; **Spółdzielnia Turystyczna „Turysta”**, ul. Solskiego 2, tel.: (0-33) 842 43 76, 842 27 19; **Biuro Turystyczne „Sun Travel”**, Rynek Główny

15, tel.: (0-33) 844 22 76; **Biuro Turystyczne „Wagabunda”**, ul. Łukasiewicza 4, p. 43, tel.: (0-33) 844 10 71.

OPIEKA MEDYCZNA

Szpital Miejski, ul. Wysokie Brzegi, tel.: (0-33) 844 82 00; izba przyjęć, tel.: (0-33) 842 32 13.

Kalendarium ważniejszych imprez kulturalnych i sportowych

Wiele wydarzeń kulturalnych i sportowych organizowanych jest na terenie miasta. Planując odwiedzić Oświęcimia, można uwzględnić je w swoich planach i zobaczyć, czym i jak żyje gród nad Solą.

Styczeń	Rocznica wyzwolenia hitlerowskiego obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau, Międzynarodowy Festiwal Filmów Nieprofesjonalnych „Kochać człowieka”, Ogólnopolskie Biennale Fotografii „Kochać człowieka”, Grand Prix Oświęcimia w pływaniu
Luty	Finały Międzynarodowej Ligi Hokeja, Konkurs ortograficzny „Mistrz ortografii”
Marzec	Wybory Miss Ziemi Oświęcimskiej, Ogólnopolski Konkurs Recytatorski, Finały Polskiej Ligi Hokeja
Kwiecień	Mistrzostwa Województwa Małopolskiego w Łyżwiarstwie Figurowym, Międzynarodowy Wielomecz Pływacki, Mistrzostwa Europy Juniorów w Pływaniu Synchronicznym
Maj	Ogólnopolskie Spotkania Recytatorów i Śpiewających Poezję „Amor sprawi...”, Puchar „Chemika” w pływaniu, Wojewódzkie Zawody w Wędkarstwie Spławikowym, Wojewódzkie Zawody Lekkoatletyczne, Wielka Majówka – bieg uliczny
Czerwiec	Letnie koncerty organowe, Rodzinny Rajd Rowerowy
Lipiec	Ogólnopolski Konkurs Plastyczny „Darujmy światu pokój”, Międzynarodowy Dziecięcy Festiwal Folklorystyczny „Darujmy światu pokój”, Mistrzostwa Polski Młodzików w pływaniu do lat 12
Sierpień	Tydzień Kultury Beskidzkiej (początek jeszcze w lipcu), Akcja „Lato w mieście” (początek jeszcze w lipcu)
Wrzesień	Ogólnopolski Konkurs Literacki „Pisanie dobre na chandrę”, Święto Miasta Oświęcim
Październik	Międzynarodowe Mistrzostwa Oyama Karate w Kata Oświęcim 2004
Grudzień	Sylwester w plenerze

Przychodnia Rejonowa nr 1, ul. Żwirki i Wigury 3, tel.: (0-33) 842 20 81; **Przychodnia Rejonowa nr 2**, ul. Czecha 2, tel.: (0-33) 842 39 16; **Przychodnia Rejonowa nr 3**, al. Słowackiego 1, tel.: (0-33) 842 22 27; **Przychodnia Rejonowo-Przemysłowa nr 4**, ul. Garbarska 1, tel.: (0-33) 843 05 95; **Specjalistyczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Multimed” Sp. z o.o.**, ul. Chemiczków 1, tel.: (0-33) 842 28 64; **Zakład Opiekuńczo-Lecznicy**, pl. Kościuszki 10, tel.: (0-33) 842 35 60.

Apteki: ul. Słowackiego 1, tel.: (0-33) 842 44 73; pl. Kościuszki, tel.: (0-33) 843 45 18; pl. Pokoju 8, tel.: (0-33) 842 60 94; ul. Rynek Główny 11, tel.: (0-33) 842 22 73; ul. Chemiczków 5, tel.: (0-33) 842 38 32, wew. 21 39; ul. Czecha 2, tel.: (0-33) 842 53 37; ul. Dąbrowskiego 11a, tel.: (0-33) 844 43 41; ul. Garbarska 1, tel.: (0-33) 843 35 94; ul. Jagiełły 6, tel.: (0-33) 844 08 40; ul. Nideckiego 24a, tel.: (0-33) 844 35 34; ul. Nojogo 1d, tel.: (0-33) 842 67 70; ul. Szarych Szeregów 22, tel.: (0-33) 843 26 49; ul. Wró-

blewskiego 26, tel.: (0-33) 844 01 20; ul. Wyzwolenia 1, tel.: (0-33) 843 17 13; ul. Żwirki i Wigury 5, tel.: (0-33) 842 39 18; ul. Wysokie Brzegi (Szpital), tel.: (0-33) 844 35 27; ul. Więźniów Oświęcimia 7a, tel.: (0-33) 843 07 44.

URZĘDY I INSTYTUCJE PUBLICZNE

Urząd Miasta Oświęcim, ul. Zaborzka 2, 32-600 Oświęcim, tel.: (0-33) 842 91 00, faks: (0-33) 842 91 99, e-mail: um@um.oswiecim.pl. **Urząd Miasta Oświęcim** ma również siedzibę na ul. **Solskiego 2, Jagiełły 23, Jagiełły 25**. Informacji o funkcjonowaniu urzędu i załatwianiu spraw udziela **Punkt Informacyjny** przy ul. Zaborskiej 2, tel.: (0-33) 842 91 01, e-mail: info@um.oswiecim.pl.

Prokuratura Rejonowa, ul. Piłsudskiego 10, tel.: (0-33) 842 43 96, 842 22 29.

Sąd Rejonowy, Rynek Główny 14, tel.: (0-33) 842 41 64, 844 59 01.

Starostwo Powiatowe, ul. Jagiełły 3, tel.: (0-33) 844 34 46.

Urząd Skarbowy, ul. Plebańska 2, tel.: (0-33) 842 26 92, 842 43 81.

Urząd Stanu Cywilnego, ul. Jagiełły 25, tel.: (0-33) 842 94 17,

Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna, ul. Więźniów Oświęcimia 10, tel.: (0-33) 843 09 28, 843 28 87.

Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego – Agenda Kancelarii Marszałka w Oświęcimiu, ul. Śniadeckiego 21/28, tel.: (0-33) 843 39 28.

POCZTA, TELEKOMUNIKACJA, INTERNET

Telekomunikacja Polska S.A., Centrum Obsługi Klienta, ul. Kilińskiego 4, tel.: (0-33) 844 58 00.

Urząd Pocztowy 1, Jagiełły 14, tel.: (0-33) 842 50 56; **Urząd Pocztowy 2**, ul. Powstańców Śląskich 22, tel.: (0-33) 843 18 49; **Urząd Pocztowy 3**, ul. Dąbrowskiego 139, tel.: (0-33) 842 36 76; **Urząd Pocztowy 4**, ul. Olszewskiego 12, tel.: (0-33) 842 22 60; **Urząd Pocztowy 5**, ul. Leszczyńskiej 12, tel.: (0-33) 843 15 28; **Urząd Pocztowy 6**, ul. Kilińskiego 4, tel.: (0-33) 843 10 65.

Kawiarenki internetowe: In plagae, ul. Nad Młynówką 2, czynne w godz. 11.00 – 22.00, tel.: (0-33) 842 52 53; **Interchata**, ul. Piastowska 13, czynne w godz. 09.00 – 23.00; **Alkomp**, Dąbrowskiego 18b; **Inter-Kom**, ul. Więźniów Oświęcimia 22, tel.: (0-33) 843 47 04; **Mirkol**, ul. Leszczyńskiej 12, tel.: (0-33) 843 32 33.

BANKI, BANKOMATY, KANTORY

W Oświęcimiu nie trudno jest znaleźć bank, bankomat czy kantor wymiany walut. Poniżej podajemy adresy wybranych placówek.

Bank Pekao SA, ul. Zamkowa 12, tel.: (0-33) 844 11 59, 844 28 95, tel./faks: 844 29 70; czynne pn. – pt. 8.00 – 17.00.

Bank Spółdzielczy, ul. Kościelna 1, tel.: (0-33) 842 47 70, 842 49 95,

tel./faks: 842 49 35; czynne pn. – pt. 7.30 – 17.00; **Bank Spółdzielczy** w Zatorze o. Oświęcim, ul. Cicha.

Bank Śląski, ul. Dąbrowskiego 3, tel.: (0-33) 844 39 80, 844 06 74, tel./faks: 844 19 12; czynne pn. – pt. 8.00 – 17.00 i sb. robocza: 8.00 – 12.30.

BPH PBK SA, ul. Jagiełły 12, tel.: (0-33) 842 40 71, 842 40 72, tel./faks: 842 22 46; e-mail: Oświęcim_l@bphpbk.pl; http://www.bphpbk.pl; czynne pn. – pt. 8.00 – 18.00; ul. Wróblewskiego 1, tel.: 844 91 81, tel./faks: 842 33 99; czynne pn. – pt. 8.00 – 18.00; ul. Chemiczków 1, tel./faks: 847 25 90, czynne pn. – pt. 8.00 – 16.00.

Invest Bank SA, Rynek Główny 9, tel.: (0-33) 844 10 79, 844 08 06; czynne pn. – pt. 9.00 – 17.00.

Kredyt Bank SA, ul. Piastowska 5, tel.: (0-33) 843 48 22, tel./faks: 843 48 00; http://www.kredytbank.pl; czynne pn. – pt. 9.00 – 17.00.

PKO Bank Polski SA, ul. Tysiąclecia 19, tel.: (0-33) 844 34 66, 842 40 26, tel./faks: 842 43 33; czynne pn. – pt. 8.00 – 17.00, sb. 8.00 – 13.00.

Agencje PKO Banku Polskiego SA, ul. Tysiąclecia 17, pn. – pt. 8.00 – 17.30; ul. Nideckiego 24, pn., śr., czw. 10.00 – 17.00, wt., pt. 9.00 – 16.00; ul. Szarych Szeregów 12, pn. – pt. 8.45 – 16.00; ul. Rynek Główny 12, pn. – pt. 10.00 – 17.00, sb. 9.00 – 12.30; ul. Zamkowa 12, pn. – pt. 7.30 – 15.00, wt. 8.30 – 16.00; Brzezinka, ul. Czernichowska 6, pn. – pt. 8.30 – 16.30; ul. Dąbrowskiego 63, pn. – pt. 9.15 – 17.00, sb. 9.00 – 12.45; ul. Śniadeckiego 29-39, pn. – pt. 9.30 – 17.00.

W nagłych wypadkach

Pogotowie Ratunkowe, ul. Wysokie Brzegi 2, tel.: **999**, 842 22 72.

Policja, ul. Wyspiańskiego 2, tel.: **997**, 842 40 31.

Państwowa Straż Pożarna, ul. Więźniów Oświęcimia 10, tel.: **998**, 843 25 85.

Ochotnicza Straż Pożarna, ul. Zaborska, tel.: 842 38 40.

Straż Miejska, ul. Jagiełły 23, tel.: **986**, 842 92 62, 842 92 12.

Agencje Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej Piast, ul. Zamkowa 2 – 6, [http:// www.skokpiast.pl](http://www.skokpiast.pl); **Biurowiec Firmy Chemicznej „Dwo-ry”**, ul. Chemików 1, tel.: (0-33) 847 25 82, pn. – pt. 7.30 – 15.30; ul. Łukasiewicza 4, tel.: 842 32 63, pn. – pt. 8.00 – 16.00; **Budynek Przychodni Zdrowia**, ul. Garbarska 1, tel.: (0-33) 844 77 50, pn. – pt. 11.30 – 19.30.

Bankomaty: BPH PBK SA, ul. Jagiełły 12, ul. Wróblewskiego 1, ul. Chemików 1, ul. Dąbrowskiego 12, ul. Szarych Szeregów 12, ul. Śniadeckiego 24, ul. Wyzwolenia 1, ul. Nideckiego, ul. Leszczyńskiej 12; **Bank Pekao SA**, ul. Zamkowa 12; **PKO Bank Polski SA**, ul. Tysiąclecia 19, Rynek Główny 20; **Bank Śląski**, ul. Dąbrowskiego 3, ul. Powstańców Śląskich 16; **Kredyt Bank SA**, ul. Piastowska 5; **Invest Bank SA**, Rynek Główny 9.

Kantory: ul. Jana Matejki 1, tel.: (0-33) 842 44 11; ul. Łukasiewicza 8, tel.: (0-33) 842 44 49; ul. Powstańców Śląskich 16, tel.: (0-33) 843 06 32; Rynek Główny 3, tel.: (0-33) 842 44 49;

ul. Stanisławy Leszczyńskiej 11, tel.: (0-33) 843 21 28; **Mayzla 1**, tel.: 694 497 325; **Śniadeckiego 27**, tel. (0-33) 844 54 00.

PAMIĄTKI, UPOMINKI

W Oświęcimiu można oczywiście kupić pamiątki czy upominki dla bliskich. Odpowiednie stoiska znajdują się przy muzeach i niektórych placówkach kulturalnych. Można także odwiedzić poniższe sklepy.

CEPELIA. Polska Sztuka i Rękodzieło, ul. Śniadeckiego 23 – 29, tel.: (0-33) 842 33 05; **Dewocjonalia, Ziola, Artykuły Medyczne**, pl. Maksymiliana Męczennika 2; **Firma Jubilerska. Andrzej Orzalkiewicz**, ul. Sienkiewicza 1, tel.: (0-33) 842 50 31; **Ładna Rzecz. Sklep s.c.**, pl. Pokoju 8; **M & S F.H. s.c.**, Rynek Główny 10, tel.: (0-33) 842 31 48; **Pierrot s.c.**, ul. Jagiełły 2, tel.: (0-33) 842 27 05, ul. Leszczyńskiej 12, tel.: 844 53 72; **Res-Christian FHPU**, ul. Chopina 1, tel.: (0-33) 844 09 36; **Storczyk**, ul. Leszczyńskiej 12, tel.: (0-33) 844 53 72.

ROZDZIAŁ IV

TRASY PIESZE I ROWEROWE PO MIEŚCIE

Trasa 1 – piesza (niebieska)

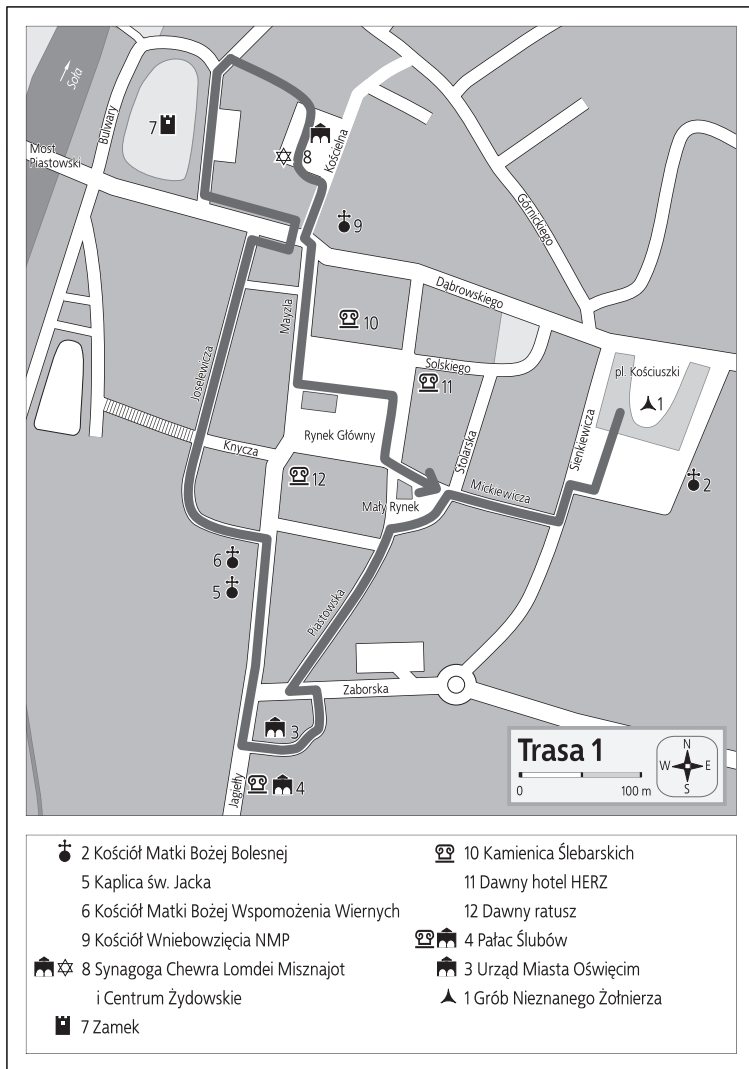
Zabytki Starego Miasta

pl. Tadeusza Kościuszki – ul. Sienkiewicza – ul. Mickiewicza – ul. Piastowska – ul. Mikołajska – ul. Jagiełły – ul. św. Jana Bosko – ul. Joselewicza – ul. Dąbrowskiego – ul. Zamkowa – pl. ks. Skarbka – ul. Kościelna – ul. Mayzla – Rynek Główny – ul. Mickiewicza – ul. Sienkiewicza – pl. Tadeusza Kościuszki (2,3 km)

Oświęcimskie Stare Miasto kusi wieloma wspaniałymi budowlami i zachowanym średniowiecznym układem urbanistycznym. Przechadzając się jego uliczkami, zobaczymy piękne kamieniczki, niepowtarzalne kościoły i klasztory, wzgórze zamkowe z historyczną zabudową i pamiętki po społeczności żydowskiej.

Zwiedzanie Starego Miasta w Oświęcimiu proponujemy rozpocząć na placu Tadeusza Kościuszki, czyli na dawnym Nowym Rynku. Nowy Rynek wytyczony został w XIX w. jako miejsce targów i jarmarków odbywających się poza miastem. Od 14 października 1917 plac nosi imię Tadeusza Kościuszki. Natomiast od 22 lipca 1967 r. zmienił się jego charakter – stał się miejscem patriotycznych uroczystości.

W 1925 r. na Rynku Głównym postawiono symboliczny **Pomnik Nieznanego Żołnierza**. Była to kamienna płyta z wizerunkiem orła i inskrypcją Nieznanemu Żołnierzowi POLEGŁEMU W WALCE O NIEPODLEGŁOŚĆ OJCZYZNY 25 XI 1925. Do 1927 r. płyta ta oparta była o ogrodzenie przy figurze św. Jana Nepomucena na Rynku Głównym, a następnie ułożona poziomo w zachodniej jego części. W czasie II wojny światowej usunięto ją, lecz już w 1945 r. została ponownie umieszczona na Rynku Głównym – pionowo, przy ścianie wzniesionego przez Niemców bunkra. Wtedy też zmieniono wizerunek znajdującego się na niej orła w zamkniętej koronie na orła bez korony. 22 lipca 1967 r. zabytkową i zniszczoną już płytę przeniesiono na pl. Tadeusza Kościuszki, lokując ją wraz z aktem erekcyjnym w krypcie nowego Pomnika Nieznanego Żołnierza. W 1986 r., w czasie prac rewaloryzacyjnych monumentu, usunięto z niego napis z 1967 r. Nowa inskrypcja na pomniku pojawiła się dopiero w 1988 r., a jej treść jest identyczna z treścią napisu na pierwotnej płycie z 1925 r. Kolejną zmianę wprowadzono w 1992 r. – na miejscu dotychczasowej płaskorzeźby umieszczono sylwetę Krzyża Virtuti Militari oraz ułożono replikę pierwszej płyty pamiątkowej. 11 listopada 1992 r. uro-

czyście odsłonięto **GRÓB NIEZNANE-
GO ŻOŁNIERZA** 1 i poświęcono go, a u stóp krzyża wmurowano cztery urny z ziemią przywiezioną z cmentarza Orląt Lwowskich, Katynia, Raj-
ska i Proszowic.

Grób Nieznanego Żołnierza

Wschodnią pierzeję pl. Tadeusza Ko-
ściuszki stanowią zabudowania należą-
ce do Zgromadzenia Sióstr Serafitek:
KOŚCIÓŁ MATKI BOŻEJ BOLESNEJ 2,
klasztor oraz budynek Domu Pomocy
Społecznej, prowadzonego przez sio-
stry. Kościół i klasztor odgradza od uli-
cy dość wysoki mur, spoza którego od
strony pl. Tadeusza Kościuszki widać
zachodnią ścianę szczytową kościoła.
Świątynię tę postawiono w latach 1897
– 99, początkowo „z powodu ubóstwa
sióstr” budowę rozpoczął na własny
koszt bielski architekt Paweł Müller.
Jest to budynek wzniesiony w stylu
neogotyckim, z nietynkowanej cegły,
opięty przyporami, z przedsionkiem
od strony zachodniej i prezbiterium
z absydą po stronie wschodniej, przy-
kryty dwuspadowym dachem zwień-
czonym sygnaturką. Jednonawowe
wewnątrz kościoła ze sklepieniem krzy-
żowo-żebrowym jest tynkowane i po-
malowane na biało. W przedsionku,
po lewej stronie, umieszczono **nagro-
bek Matki Założycielki Zgromadze-
nia** – Marii Małgorzaty Łucji Szew-
czyk. Wewnątrz kościoła, w prezbite-

rium, znajduje się piękny **ołtarz głów-
ny – neogotycki**, z końca XIX w., a po
bokach, w nawie – symetrycznie usta-
wione ołtarze boczne z wizerunkami
św. Franciszka z Asyżu i św. Anto-
niego z Padwy. Rzeźba *Piety*, wid-
niejąca w ołtarzu głównym, pochodzi
z początku XX w., a witraże w oknach
– z 1950 r.

Najstarszy obiekt klasztoru ss. Sera-
fitek, wzniesiony w 1895 r., połączony
jest z kościołem parterową przewiąz-
ką. Po stronie północnej świątyni znaj-
duje się secesyjno-modernistyczny bu-
dynek z lat 1905 – 10.

Wychodząc z pl. T. Kościuszki ul.
Sienkiewicza biegnie wzdłuż zarysu
nieistniejących już murów obronnych
miasta. Aby dostać się na **Mały Rynek**
– część najstarszego placu targowego
w mieście, pozostała po placu han-
dlowym protomiasta – należy skręcić
w ul. Mickiewicza. Warto tutaj zwrócić
uwagę na owalny kształt Małego Ryn-
ku i zachowany średniowieczny, wa-
chlarczowaty układ działek wokół nie-

Kościół Matki Bożej Bolesnej z końca XIX w.

go. Ulica Piastowska jest przedłużeniem południowej części dawnego placu osady targowej. Znajduje się przy niej kilka interesujących kamieniczek z przełomu XIX i XX w.

Przechodząc przez ul. Zaborską, można dojść do ul. Mikołajskiej, przy której do połowy XVIII w. stał drewniany **kościół św. Mikołaja**. W XIV w. istniały w Oświęcimiu dwa kościoły – drewniany św. Mikołaja i kościół parafialny na miejscu obecnej świątyni Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Przy kościele św. Mikołaja, usytuowanym poza obwodem obronnym, zlokalizowano cmentarz i szpital – przytułek dla ubogich. W 1749 r. świątynia ta została rozebrana, ponieważ od czasu wojen szwedzkich znajdowała się w stanie ruiny. Prawdopodobnie i kościół, i szpital były budynkami drewnianymi, po których do dziś nie zachował się nawet ślad – jedynie badania archeologiczne mogłyby bliżej określić ich lokalizację i wielkość, a może także dokładny czas ich powstania. Cmentarz, założony przy tym kościele, był używany do połowy XIX w.

W budynku przy skrzyżowaniu ul. Zaborskiej z ul. Jagiełły mieści się od 1987 r. **URZĄD MIASTA OŚWIECIM** [3]. W rejonie tej budowli przypuszczalnie znajdowała się południowa brama miejska.

Kierując się ul. Jagiełły na południe, mijamy po lewej stronie piękną willę podmiejską, należącą pierwotnie do doktora A. Ślosarczyka, a wybudowaną w latach 1903 – 12. Stanowi ona przykład budynku o historyzujących

Pałac Ślubów – willa A. Ślosarczyka z pocz. XX w.

cechach stylowych z przewagą elementów neorenesansowych i neobarokowych. Budowla jest jednopiętrowa, z ryzalitem w narożniku północno-zachodnim, przykryta dachem mansardowym z bogato zdobionymi obramieniami okien. Wyższy od korpusu budynku ryzalit w narożniku, przykryty wysokim czterospadowym dachem, przypomina narożną wieżę – stąd zapewne willa zyskała przydomek „zameczek”. Dziś, po konserwacji i modernizacji, jest ona siedzibą Rady Miasta oraz Urzędu Stanu Cywilnego – stąd pochodzi dzisiejsza nazwa: **PALAC ŚLUBÓW** [4]. Na miejscu dawnego ogrodu obecnie znajduje się parking.

Wracając ul. Jagiełły w stronę centrum Starego Miasta, mijamy po lewej stronie zabudowania **Towarzystwa Salezjańskiego**. Najcenniejszym obiektem jest usytuowana na dziedzińcu niewielka, wolno stojąca budowla – kaplica św. Jacka, dawny kapitułarz dominikański z 1. poł. XIV w.

Dominikanie zostali sprowadzeni do Oświęcimia na przełomie XIII i XIV w. Pierwszy rezydujący w Oświęcimiu książę piastowski – Władysław, razem ze swoją żoną – Eufrozyną, uposażył i prawdopodobnie ukończył budowę murowanego kościoła i klasztoru dla zakonu dominikanów, rozpoczętą przez swego ojca – Mieszka I, „księcia cieszyńskiego i pana na Oświęcimiu”. Był to czwarty z kolei klasztor tego zgromadzenia w Polsce. Zespół budynków składał się z orientowanego gotyckiego kościoła pw. Świętego Krzyża z przylegającym do niego od południa dziedzińcem, otoczonym z pozostałych trzech stron budowlami klaszternymi. Z dawnego kompleksu do dziś zachowały się tylko kaplica św.

Wnętrze ruin kościoła Świętego Krzyża (zdjęcie z 1895 r.)

Jacka i uszkodzone mury nośne kościoła Świętego Krzyża, przebudowanego przez księży salezjanów na przełomie XIX i XX w.

KAPLICA ŚW. JACKA [5], wzniesiona na początku XIV w., przez pierwsze ponad 200 lat swojego istnienia pełniła funkcję kapitułarza – miejsca narad przełożonych zgromadzenia, czyli kapituły. W 1594 r. z okazji kanonizacji dominikanina z Polski – św. Jacka Odrowąża, została przemianowana na kaplicę pod jego wezwaniem. Opuszczona po kasacji zakonu w XVIII w. popadła w ruinę i, tak jak pozostałe budynki poddominikańskie, często zmieniając właścicieli, używana była jako magazyn, m.in. kości i szmat. W 1894 r. komitet obywatelski, utworzony z inicjatywy proboszcza oświęcimskiego ks. Andrzeja Knycza, za społecznie zebrane pieniądze, wykupił kaplicę z rąk żydowskich kupców i odrestaurował ją pod nadzorem konserwatorskim prof. S. Odrzywolskiego. 19 sierpnia 1894 r. – w uroczystość św. Jacka – poświęcono ją. W czasie remontu kaplicę w niewielkim stopniu przebudowano: zmieniono dach z czterospadowego na dwuspadowy, dobudowano szczyty z blendami, wyburzono przedsionek, a portal z niego wmurowano wtórnie w ścianę zachodnią, natomiast rozetkę z przedsionka umieszczono nad wejściem do kaplicy. Powiększono także okna i dobudowano sygnaturkę na dachu. W oknie ściany wschodniej kaplicy umieszczono witraż z przedstawieniem św. Jacka Odrowąża – patrona dominikanów.

Kaplica św. Jacka z pocz. XIV w.

Kaplica, mimo przebudowy, zachowała swój gotycki charakter. Jest to budowla wzniesiona na planie prostokąta, jednoprzestrzenna, dwuprzęsłowa, z nietynkowanej cegły, opięta przyporami. We wnętrzu, tynkowanym i malowanym na biało, na sklepieniu krzyżowo-żebrowym zachowały się kamienne żebra i zworniki z XIX-wieczną polichromią. Niestety, nie przetrwało nic z pierwotnego wyposażenia wnętrza. Jedynie w ścianę przy wejściu wmurowane jest **marmurowe epitafium Mikołaja Mstowskiego**, który zginął w 1656 r. W podziemiach kaplicy od ponad 100 lat spoczywają szczątki osób pochowanych pierwotnie w krypcie pod prezbiterium kościoła Świętego Krzyża, przeniesione tu podczas przebudowy kościoła przez księży salezjanów. Według Jana Długosza byli to książęta, kasztelanowie i dobroczyńcy zakonu dominikańskiego w Oświęcimiu.

Pozostałości największej budowli poddominikańskiej do dziś można zobaczyć, oglądając uważnie zewnętrzne mury salezjańskiego **KOŚCIOŁA MATKI BOŻEJ WSPOMOŻENIA WIERNYCH** [6]. Wyraźnie widoczne są partie muru z ciemniejszych i większych od współczesnych, gotyckich cegieł. Widać też uzupełnione fragmenty przypór i wnęk okiennych, można więc wyobrazić sobie zasięg zniszczeń kościoła przed przebudową. Obecnie wchodzi się do świątyni portalem od strony ul. Jagielly – pierwotnie była to ściana ołtarzowa prezbiterium.

Średniowieczny kościół Świętego Krzyża był budowlą jednonawową, z węższym i niższym, prostokątnie zamkniętym, sklepionym krzyżowo-żebrowo prezbiterium. Nawę przykrywał drewniany strop. Świątynia była orientowana na osi wschód – zachód. Wejście dla wiernych znajdowało się w północnej ścianie nawy, a dla zakonników – od strony dziedzińca, czyli od południa. Po kasacji zakonu dominikanów w 1782 r. opuszczony kościół popadł w ruinę. W 1845 r. zrzucono grożący zawaleniem dach, a sklepienie prezbiterium runęło do wnętrza. W 1819 r. właścicielem zespołu ruin

Kościół Matki Bożej Wspomożenia Wiernych

poddominikańskich został Kajetan Russocki – były adiutant Napoleona Bonaparte. Urządził on tam stajnię dla koni pocztowych, składy słomy i siana. W 1872 r. ruiny kupili od spadkobierców córki Russockiego – Leokadii Dąbskiej, żydowscy kupcy – Landau i Schonker. W ruinach urządzono składy handlowe. W prezbiterium kościoła wybudowano w tym czasie drewnianą szopę do przechowywania beczek z naftą. Z opisu ks. Andrzeja Knyczy wiemy, że beczki z naftą przetwarzano po prowizorycznej rampie utworzonej z podpartej dragami średniowiecznej płyty nagrobnej, która została wyrwana ze zrujnowanej kamiennej posadzki. Dziś płyta ta, która prawie cudem przetrwała do naszych czasów, jest jednym z najcenniejszych eksponatów w salach Zbiorów Historyczno-Etnograficznych w oświęcimskim zamku. Przypuszczalnie upamiętnia ona zmarłego w kwietniu 1482 r. Mikołaja Myszkowskiego z Myszkowic, który piastował urząd kanclerza księstwa za panowania ostatniego z książąt oświęcimskich – Jana IV.

Od 1898 r. właścicielami budynków poddominikańskich są księża salezjanie. Kościół został przebudowany i przeorientowany wg projektu inż. Maria Ceradiniego. Już 19 sierpnia 1900 r. odbyło się pierwsze nabożeństwo w odrestaurowanej części ruin. Zmieniono w tym czasie również wezwanie świątyni na Matki Bożej Wspomożenia Wiernych. Figura patronki zdobiła ołtarz główny od 1904 r., w 1907 r. została zastąpiona ob-

razem namalowanym przez oświęcimskiego malarza Jana Szczęsnego Stanekiewicza. Obraz ten znajduje się w ołtarzu głównym do dziś, jest on kopią turyńskiego wizerunku Matki Bożej Wspomożycielki. W 1906 r. wzniesiono osiem bocznych ołtarzy w nawie głównej, a po II wojnie światowej – w 1958 r. – zbudowano organy. W latach 1962 – 64 wykonano ołtarz główny wg projektu inż. Jana Kajzera – salezjanina. Obecna bryła świątyni jest efektem dobudowy z lat 1975 – 84.

Wychodząc z kościoła Matki Bożej Wspomożenia Wiernych, kierujemy się w uliczkę św. Jana Bosko, gdzie w 1894 r. w czasie procesji ukazała się na murach zrujnowanego kościoła Dominikanów Matka Boska. Od 1990 r.

Fragment budynku głównej synagogi przy ul. Joselewicza (zdjęcie z okresu międzywojennego)

znajdują się tu trzy dzwony zawieszono na metalowej konstrukcji, nazywane **Dzwonami Wolności**.

Idąc łukiem, dochodzimy do ul. Berka Joselewicza (ul. Żydowskiej), będącej główną ulicą dawnej **dzielnicy żydowskiej**, formującej się na terenie miasta przypuszczalnie po 1563 r., kiedy to zakazano Żydom nabywania i posiadania domów w rynku oraz zabroniono osiedlania się nowo przybyłym Żydom w mieście. Żydzi oświęcimscy osiedlali się również na przedmieściach i na Podzamczu. Gmina żydowska w Oświęcimiu była dość liczna – w ciągu kilku stuleci stanowiła zazwyczaj ok. 50% (lub więcej) mieszkańców miasta. Na ulicy żydowskiej stały: budynek kahału, czyli gminy żydowskiej, Wielka Synagoga i szereg mniejszych domów modlitwy, łaźnia rytualna, szkoły religijne szpital i strażnica ogniowa. Idąc dziś ul. Berka

Joselewicza w stronę zamku, mijamy tuż za schodami po lewej stronie plac, na którym stała zburzona przez Niemców we wrześniu 1939 r. **Wielka Synagoga** z końca XIX w. W czerwcu 2004 r. podczas prac archeologicznych odkopano jej wyposażenie, które oświęcimscy Żydzi ukryli tuż po wkroczeniu Niemców. Obecnie znajduje się ono w Centrum Żydowskim w Oświęcimiu, a po renowacji stanie się częścią stałej wystawy dostępnej dla zwiedzających. Nieco dalej, również po lewej stronie, stał nie istniejący już dzisiaj budynek **Bobowskiej Jesziwy** – dawnej szkoły żydowskiej.

Po dojściu do ul. Dąbrowskiego kierujemy się na **ZAMEK 7** – po lewej stronie zobaczymy miejsce, gdzie do niedawna znajdowały się, wyburzone obecnie, zabytkowa kamienica i zespół dawnej **fabryki Jakuba Haberfelda** założonej w 1804 r.

Zamek i fragment mostu, a po prawej zabudowania fabryki Jakuba Haberfelda (zdjęcie z 1937 r.)

Zwiedzanie zamku warto rozpocząć od obejrzenia **Zbiorów Historyczno-Etnograficznych Oświęcimskiego Centrum Kultury**, które mieszczą się na parterze zamku. Wystawa czynna jest od 10.00 do 14.00 lub w innych godzinach, po ustaleniu dogodnego terminu zwiedzania z pracownikami (s. 63). W pięciu salach zamkowych, udostępnianych turystom, można obejrzeć pamiątki związane z historią miasta i jego zabytkami. Można również skorzystać z wielu gromadzonych tu materiałów: unikatowych zdjęć, książek, opracowań i dokumentów.

Budynek obecnego zamku w Oświęcimiu został wzniesiony na początku XVI w., a w wiekach późniejszych był wielokrotnie przebudowywany. Często błędnie nazywa się go „zamkiem książęcym” lub „piastowskim”, nawiązując do wcześniejszego, nie istniejącego już budynku, który spłonął w 1503 r. W czasie, kiedy wybudowano obecny zamek, Księstwo Oświęcimskie już od prawie 40 lat było własnością kolejnych królów polskich z dynastii Jagiellonów, a w zamku rezydowali królewscy urzędnicy.

Po pożarze w 1503 r. zamek został odbudowany: król Aleksander Jagiellończyk nakazał przywrócić go do dawnej świetności. Prace budowlane przy rekonstrukcji i wzmacnianiu zachowanych fragmentów muru obronnego trwały do 1534 r. Sam zamek był niewielkim budynkiem wzniesionym na planie prostokąta, dwukondygnacyjnym, podpiwniczonym, przykrytym

zapewne czterospadowym dachem. Na początku XVII w. budowlę znów strawił ogień. W czasie odbudowy poszerzono ją o ok. 2 m, przesuwając ścianę wschodnią w stronę krawędzi wzgórza. Po raz kolejny zamek spłonął w czasie wojen szwedzkich i w następnych latach stopniowo popadał w ruinę mimo uchwały sejmowej z 1765 r., nakazującej pilne prace remontowe.

Na początek XIX w. przypadają dwie, tragiczne dla zamku, powodzi: z 1805 i 1813 r. W 1867 r. Jan Nepomucen Gątkowski tak opisuje ich skutki: *góra na pół się rozpadła i ze swoimi budynkami i murami poległa w jej łożysku*. Po tych powodziach władze austriackie przeznaczyły zrujnowany zamek do rozbiórki. Kupiony na licytacji przez Kajetana Russockiego został „uratowany”, jednak właściciel zamiast go odbudować nadal go tylko eksploatował, zarządzając tu m.in. skład soli. W późniejszym czasie stał się własnością kupców żydowskich: Landaua, Schönkera i Schnitzera, którzy zorganizowali w nim składy handlowe. Dopiero w 1904 r. Karol Kaszny, który następnie wszedł w jego posiadanie, odremontował budynek, a następnie urządził w nim winiarnię, piwiarnię i hotel Zamek. W czasie tego remontu dobudowano drugie piętro, a na ścianie wschodniej umieszczono tarczę herbową ze stylizowanym orłem piastowskim, nawiązującym do władców Księstwa Oświęcimskiego. W 1910 r. Kaszny wydzierżawił zamek starostwu oświęcimskiemu. Kolejnym właścicie-

lem budynku był Jakub Habermeld, który urządził tu składy wódek i win ze swojej fabryki. W 1926 r. zamek został wykupiony przez Wydział Powiatowy w Białej Krakowskiej, a w latach 1928 – 31 przeprowadzono jego kapitalny remont. Między wieżą a zamkiem, zamiast luźnej parterowej zabudowy, wzniesiono dwupiętrowy budynek z ryzalitem zwieńczonym neorenesansową attyką.

W czasie II wojny światowej w zamku miały siedzibę niemieckie władze okupacyjne. Z kolei w latach powojennych mieścił się tu najpierw Urząd Gminy Zbiorowej, a następnie, od 1952 r., Powiatowa Rada Narodowa. Od 1975 do 1987 r. ulokowały się tu władze miejskie Oświęcimia. W 1993 r. na parterze w zamku umieszczono Zbiory Historyczno-Etnograficzne Oświęcimskiego Centrum Kultury. Przez kilka lat działał tu też Rejonowy Urząd Pracy. W latach 1999 – 2000 wyburzono klatkę schodową pomiędzy wieżą a zamkiem oraz przeprowadzono najpilniejsze badania archeologiczne i architektoniczne w ich rejonie; pozwoliły one na opracowanie projektu trwającego już remontu i modernizacji obiektu. Po zakończeniu prac remontowych w 2006 r. zamek będzie pełnił funkcję historyczno-reprezentacyjną.

Gotycka **wieża obronna** (stołp) na wzgórzu zamkowym, zwana też Wieżą Piastowską, to najstarszy i najcenniejszy niesakralny zabytek Oświęcimia i okolic. Jej budowę rozpoczęto po

Zamek i wieża obronna – widok od strony południowej

1241 r. w ramach odbudowy drewnianego grodu, spalonego przez Tatarów. Cokół wieży – znajdujący się dzisiaj poniżej poziomu dziedzińca – murywany jest z ciosów kamiennych. Możliwe, że stołp w pierwotnych planach miał być częścią większego założenia obronnego, o czym świadczą fragmenty niedokończonych murów z nim związanych, a odkrytych w wykopach archeologicznych.

Budowę kamiennej wieży przerwano na wysokości ok. 2 m, a dokończono – już z ręcznie formowanej gotyckiej cegły – na początku XIV w. Jest to budynek wzniesiony na planie kwadratu o długości boku ok. 10 m, grubości ścian do 4 m na poziomie dziedzińca i wysokości (do obecnej krawędzi dachu) ok. 20 m. Wieża przykryta jest XX-wiecznym czterospadowym dachem.

Wieża ukończona została jako budowla wolno stojąca, tzw. „wieża ostatniej obrony”. Wewnątrz znajdował się loch (sięgał do wysokości 10 m) bez wejścia na zewnątrz i bez ciągu komunikacyjnego w środku. Czasami przetrzymywano w nim więźniów. Dostać się do niego można było jedynie przez otwór w podłodze sali mieszkalnej na wyższej kondygnacji.

Jedynie pierwotne wejście do wieży znajduje się na wysokości 10 m od poziomu dziedzińca – obramione jest kamiennym, ostrołukowym portalem. Kiedyś prowadziły do niego zewnętrzne drewniane schody.

Na poziomie wejścia umiejscowiono sklepioną salę mieszkalną, z której można się dostać na najwyższy poziom klatką schodową, wymurowaną w grubości muru. W sali mieszkalnej interesujące jest, zachowane do dziś bez późniejszych przemurowań, XIV-wieczne okno, przy którym znajduje się fragment belki wbitej w mur – prawdopodobnie pozostałość pomostu dla łuczniaka. W narożniku sali zachował się kominiek ogrzewający górne piętra wieży. Obecnie podłogę w tym pomieszczeniu stanowi prowizoryczny drewniany podest. W XVI w. wieżę podwyższono o niezachowaną do dziś kondygnację, krytą gontowym dachem zwieńczonym miedzianą kulą.

W czasie wojny ze Szwedami wieża, podobnie jak pozostałe budynki na wzgórzu zamkowym, została zniszczona i ponad 200 lat stała bez dachu, w stanie bliskim ruiny. Dopie-

ro na początku XX w. ówczesny właściciel zamku, Karol Kaszny, przeprowadził jej remont. Uzupełniono wtedy ubytki w murze, a górne piętro przykryto dachem namiotowym – nie podejmowano nawet próby odtworzenia jej pierwotnego wyglądu.

Bardzo niekorzystne dla wieży okazało się jej połączenie z budynkiem zamku w latach 1928 – 31 – przede wszystkim zatraciła wtedy swój pierwotny charakter „wieży-słupa”. W latach 1984 – 86 wymieniono zniszczony dach na niej i prowizoryczne schody wewnątrz. W 1997 r. wyburzono garaż z lat 50. XX w., odsłaniając ścianę północną wieży. W latach 1999 – 2000 przeprowadzono badania archeologiczne w rejonie obiektu i wyburzono grożącą zawaleniem klatkę schodową, która łączyła wieżę z bryłą zamku. Planowany jest remont stołpu i udostępnienie tego najcenniejszego zabytku w okolicy dla zwiedzających. Na razie wieżę obronną można oglądać tylko z zewnątrz.

Za wieżą, przy jej północno-wschodnim narożniku, znajduje się jedyny zachowany fragment nowożytnego obwodu obronnego zamku, który do początku XIX w. opasywał całe wzgórze zamkowe. Relikty starszego od wieży obronnej wczesnośredniowiecznego wału ziemnego zostały odkryte w czasie badań archeologicznych w rejonie między stołpem a XVI-wiecznym skrzydłem zamku. Zachowany odcinek **muru obronnego z basteją** pochodzi z okresu odbudowy zamku po pożarze.

rze w 1503 r. Ma on 6 m długości i ok. 2 m grubości, zbudowany jest z dzikiego kamienia i cegły, był wielokrotnie przemurowywany. Obecnie znajduje się w stanie bliskim ruiny. Basteja przy narożniku wieży to element flankujący obwodu obronnego. Wybudowana jest na planie koła o średnicy ok. 4,5 m. Ze względu na daleko posunięte zniszczenia trudno dziś nawet ustalić jej pierwotną formę architektoniczną.

Jeszcze jeden zabytek w obrębie wzgórza zamkowego koniecznie warto zobaczyć – są to udostępnione od kilku lat do zwiedzania **tunele podziemne**. Klucz do nich znajduje się w pomieszczeniach Zbiorów Historyczno-Etnograficznych. Według Jana Stanka, autora książki *Z dziejów ziemi oświęcimskiej*, wydanej w 1959 r., zamek oświęcimski był połączony z kościołem Dominikanów podziemnym tunelem, który podobno odkryto w czasie II wojny światowej. Na razie jednak żadne badania archeologiczne ani tego nie potwierdziły, ani nie wykluczyły takiej teorii. Obecnie istnieją dwa tunele podziemne, które krzyżują się ok. 11 m poniżej poziomu dziedzińca. Starszy z nich nazywany jest tunelem „długim” lub „austriackim”, biegnie z zachodu na wschód, a zbudowano go przed 1914 r. Ma on gruszkowaty przekrój, ściany murowane są z cegieł. W połowie długości, ok. 20 m od wejścia, krzyżuje się z nim tzw. tunel „poprzeczny”, wydrążony przez Niemców w latach 1940 – 44. Jego obudowę stanowią żelbetowe łupiny o przekroju niepełnej elipsy. W czasie wojny tunel

ten służył jako schron przeciwlotniczy. Dziś jedyne wejście do tych podziemnych tuneli znajduje się po stronie zachodniej – od ul. Bulwary.

Wracając na ul. Zamkową po zwiedzeniu tuneli, warto zwrócić uwagę na rejon dawnego **Podzamcza**, gdzie dziś stoi nowy, okazały budynek Urzędu Gminy i banku PKO SA. Schodami w górę można dojść do placu ks. Skarbka – dawnego pl. Kościelnego, gdzie znajdują się odrestaurowana **SYNAGOGA CHEWRA LOMDEI MISZNAJOT I CENTRUM ŻYDOWSKIE** 8 (Synagoga Stowarzyszenia Studiujących *Misznę*). Jest to bożnica typu *bejt midrasz* (hebr. ‘dom nauki’), która należała do założonego w 1893 r. religijnego Stowarzyszenia Lomdei Misznajot. Stowarzyszenie zakupiło parcele pod przyszłą synagogę od Józefa i Gizeli Glassów w roku 1912. Budowę synagogi rozpoczęto w prawdopodobnie ok. 1913 – 14, a spełniała ona swoją funkcję do 1939 r. W czasie II wojny światowej hitlerowcy zniszczyli w Oświęcimiu pozostałe świątynie, a w tej – jedynej ocalałej – umieścili magazyn amunicji. Po

Synagoga Chewra Lomdei Misznajot

Studnia przed synagogą (zdjęcie z okresu okupacji)

II wojnie światowej Żydzi, mieszkańcy miasta ocaleni z Holokaustu, na krótki okres przywrócili budynkowi funkcję sakralną. Po opuszczeniu przez nich Oświęcimia w budynku znajdowała się m.in. hurtownia dywanów (1992 – 97). W roku 1998 synagoga została zwrócona Gminie Wyznaniowej Żydowskiej w Bielsku-Białej, która z kolei przekazała ją na rzecz Centrum Żydowskiego w Oświęcimiu. Synagoga została uroczystie otwarta 12 września 2000 r. Od tej pory jest to miejsce modlitw, ale udostępnia się ją także zwiedzającym. Organizowane są tutaj wystawy, konferencje i odczyty przygotowywane przez pracowników Centrum Żydowskiego w Oświęcimiu.

Budynek synagogi jest parterowy, wzniesiony na planie prostokąta, przykryty dwuspadowym dachem. Niesy-

metrycznie rozmieszczone okna odpowiadają podziałowi wnętrza na dwie sale – większą dla mężczyzn i mniejszą dla kobiet. W części dla mężczyzn znajdują się 2 zabytkowe tablice w języku hebrajskim. Tablica z roku 1928 (umieszczona na ścianie oddzielającej część dla mężczyzn od części dla kobiet) poświęcona jest 3 *gabbaim* (hebr. ‘opiekun’) i jest jedynym ocalałym elementem oryginalnego wnętrza świątyni. Druga tablica, tzw. *szewiti* (umieszczona na ścianie wschodniej synagogi, po prawej stronie *aron ha-kodesz* – hebr. ‘święta szafa’, miejsce, w którym przechowywane są w synagodze zwoje *Tory*), pochodzi z roku 1907 i ufundowała ją Hinda Cwetl na cześć swojego zmarłego męża, rabina Szlomo Zalmana Pelcmana z Kęt (tablica został odnaleziona i umieszczono-

na w tym miejscu najprawdopodobniej po II wojnie światowej przez oświęcimskich Żydów). Zniszczone całkowicie wyposażenie synagogi zrekonstruowano, a obiekt pieczęlowanie odnowiono pod nadzorem konserwatorskim po 1997 r.

Idąc z pl. ks. Skarbka w kierunku Rynku Głównego, mijamy po lewej stronie **KOŚCIÓŁ WNIEBOWZIECIA NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY** [9]. Nie jest znana data budowy pierwszego, prawdopodobnie drewnianego, kościoła parafialnego w Oświęcimiu. Przepuszczalnie stał on na miejscu dzisiejszego kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Wiadomo na pewno, że kościół parafialny istniał w Oświęcimiu już w XII w. i został spalony przez Tatarów w 1241 r. Odbudowano go w 2. poł. XIII w. już jako budowlę murowaną – jego istnienie potwierdza blisko 200 lat później Jan Długosz. Średniowieczny kościół również spłonął – w 1503 r. Odbudowano go w stylu wczesnego renesansu, ale pozostawiono dwa gotyckie relikty: kamienny, **ostrolukowy portal** od strony ul. Dąbrowskiego – zamurowany w czasie II wojny światowej, z umieszczonym w nim obecnie obrazem św. Krzysztofa; oraz **ostrolukowe wejście** w ścianie zachodniej nawy – po prawej stronie podstawy wieży kościelnej – również zamurowane, ale zachowane są w nim kute, metalowe drzwi. Prezbiterium XVI-wiecznego kościoła było murowane i przykryte sklepieniem kolebkowym z luneta-

mi – tak jak obecnie, natomiast mury nawy i wieży sięgały tylko do wysokości okien – powyżej nich ściany, strop i wieża kościelna były drewniane.

W latach 1527 – 29 w obrębie świątyni przeprowadzono prace budowlane. Z tego okresu pochodzi **kamienny portal** we wnętrzu kościoła, po prawej stronie ołtarza, z umieszczoną w nadprożu datą 1529, prowadzący z prezbiterium do zakrystii. Po raz kolejny kościół spłonął w 1656 r., w czasie „potopu szwedzkiego”. Odbudowa trwała blisko 25 lat, a w jej efekcie nawa została wymurowana na całą wysokość i przykryta sklepieniem kolebkowym. W XIX w. świątynia płonęła dwukrotnie i tyleż razy była odbudowywana. W tym czasie postawiono górne kondygnacje wieży, a sylweta samego obiektu sakralnego pozostała niezmieniona do dziś.

Po wejściu do kościoła zaraz w kruchcie warto zwrócić uwagę na piękny **XVII-wieczny krucyfiks** z bardzo ekspresyjną, ponadnaturalnej wielkości figurą Chrystusa. Ponadto znajduje się tu kilka interesujących tablic pamiątkowych. Wewnątrz świątyni sklepienia, ściany i filary zdobią proste dekoracje stiukowe. Późnobarokowy **ołtarz główny**, z naturalnej wielkości figurami św. Piotra i św. Pawła, pochodzi z XVIII w., a został przebudowany w 2. poł. XIX w. W przejściu z nawy do prezbiterium, po prawej stronie, stoi marmurowa **chrzcielnica** z metalową, repusowaną pokrywą z 1613 r. Pierwotnie w pobliżu chrzcielnicy znajdowały się piękne **marmurowe**

*Kościół Wniebowzięcia
Najświętszej Marii Panny*

epitafia, jednak po remoncie kościoła w 2001 r. zostały przeniesione na filar południowy i zachodnią ścianę nawy. Najstarsze z nich, poświęcone księdzu Hieronimowi Russockiemu, wykonane jest z czarnego marmuru, pochodzi z 1681 r. Pozostałe epitafia powstały w XIX i XX w. Własnością parafii Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny są również trzy podominańskie **obrazy z XVII w.**, przypisywane T. Dolabelli lub jego naśladowcom: Matki Bożej Różańcowej, św. Jacka i św. Dominika, **feretron i ornaty** – również XVIII-wieczne, oraz dwa zabytkowe **kielichy mszalne**. Niestety, nie można tych zabytków obecnie oglądać w świątyni.

Po wyjściu z kościoła warto jeszcze podejść do zewnętrznej wschodniej ściany prezbiterium i obejrzeć umieszczony pod zadaszeniem drewniany **XVIII-wieczny krucyfiks**.

Do XIX w. świątynię otaczał cmentarz parafialny, ogrodzony XVII-wiecznym murem z kilkoma bramami. Pod koniec XVIII stulecia cmentarz zamknięto dla pochówków, a niektóre mogiły przeniesiono na założony poza miastem nowy cmentarz parafialny. Mur okalający cmentarz wyburzyli Niemcy w 1941 r., przesuwając obecną ul. Dąbrowskiego do samego kościoła.

W czasie II wojny światowej w budynku plebanii mieścił się posterunek gestapo, a później NKWD.

Kolejnym miejscem, które warto obejrzeć na Starym Mieście, jest **Rynek Główny**, wytyczony w XIII w. Jego wielkość i rozplanowanie niektórych działek budowlanych zachowane są bez zmian do dziś. Wiemy, że jeszcze w połowie XIX w. pośrodku rynku, otoczonego drewnianymi domami z podcieniami, stał stary XVI-wieczny ratusz. Zaledwie trzy kamienice były piętrowe i murowane. Na rynku znajdowała się też studnia miejska, bardzo głęboka, a na dość wysokim cokole stała figura św. Jana Nepomucena, stróża dobrego imienia, strzegącego także miasto przed powodzią. Ratusz spłonął w 1863 r., św. Jana Nepomucena zdemontowali Niemcy, a studnię zlikwidowano. Środek rynku zajmuje dziś pawilon handlowy *Tęcza*,

Północna strona rynku z kamienicą Ślebarskich. Na pierwszym planie nieistniejąca już figura św. Jana Nepomucena (karta pocztowa z lat 30. XX w.)

który został wybudowany na poniemieckim schronie przeciwlotniczym. Dziś Rynek Główny okalają budynki, których kilka zasługuje na szczególną uwagę.

Jednym z nich jest zabytkowa **KAMIENICA ŚLEBARSKICH** ¹⁰ – czyli obecny budynek Sądu Rejonowego w Oświęcimiu. Kamienica ta została wybudowana na północnej pierzei rynku na początku XIX w. przez ówczesnego proboszcza oświęcimskiego ks. Michała Ślebarskiego. Jest to budowla neoklasyzystyczna, z gankiem kolumnowym na osi wejścia, wysuniętym przed fasadę obiektu. Na pierwszym piętrze, nad gankiem, znajdują się pilastry międzyokienne, a nad nimi, na krawędzi dachu – trójkątny przyczółek. W czasie wojny budynek ten był siedzibą władz niemieckich – planowano w tym cza-

sie jego przebudowę na ratusz z wysoką wieżą. Przebudowano go na szczęście tylko w niewielkim stopniu – głównie przystosowując wnętrza mieszkalne do potrzeb administracji. Po wojnie w kamienicy znajdowała się siedziba PZPR, a następnie Sądu Rejonowego.

Z kolei przy wschodniej pierzei Rynku Głównego – u wylotu ul. Solskiego, wybudowano w XIX w. piętrową kamienicę, w której mieścił się do czasu II wojny światowej **HOTEL HERZ** ¹¹. Hotel ten znany jest przede wszystkim z tego, że 7 lutego 1915 r. gościł w nim ówczesny brygadier Józef Piłsudski – zaproszony do Oświęcimia z okazji obchodzonej uroczystości rocznicy wybuchu powstania styczniowego 1863 r. W czasie wojny budynek został przebudowany przez Niemców w tzw. *Heimatstil* – m.in. z typowymi dla nie-

go arkadowymi podcieniami. Od wielu lat mieści się w nim apteka. Na fasadzie budynku znajduje się pamiątkowa tablica ufundowana w październiku 2001 r. przez mieszkańców Oświęcimia upamiętniająca Żydów, mieszkańców Oświęcimia zamordowanych podczas II wojny światowej przez hitlerowców. Do 1939 r. hotel Herz, należący na początku XX w. do Józefiny Herzowej, a później do Wiktora Leiblera pełnił szczególnie ważną rolę w życiu społecznym, politycznym i kulturalnym oświęcimskich Żydów.

Będąc w tej okolicy, warto na chwilę zboczyć z trasy i obejrzeć znajdujący się na skwerku po drugiej stronie ul. Dąbrowskiego **pomnik**, wzniesiony w 80. rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości, który został odsłonięty 11 listopada 1998 r.

Idąc dalej przez rynek, na wprost kamienicy Ślebarskich, przy południowym boku rynku, zobaczymy stojący od 1875 r. **RATUSZ** ¹². Jego budowę rozpoczęto w 1872 r. pod nadzorem architekta Leopolda Michla. Magistrat Królewskiego Miasta Oświęcimia mieścił się tu do 1939 r. W latach 1975 – 87 władze miejskie miały swoją siedzibę na zamku, a od 1987 r. Urząd Miasta Oświęcim ma siedzibę w budynku przy ul. Zaborskiej. W dawnym ratuszu obecnie ulokowało się Towarzystwo Miłośników Ziemi Oświęcimskiej. Jest to budynek o przeważających cechach stylowych neogotyckich. Charakterystyczna jest jego fasada – z asymetryczną, pozorną wieżą na osi wejścia – która podkreśla reprezentacyjny charakter ratusza. Od 1876 r. „wieżę” ratuszową

Budynek dawnego hotelu Herz (zdjęcie z okresu międzywojennego)

zdobi zegar, którego mechanizm wymieniono w 2001 r. Od 1995 r. nad budynkiem powiewa herbowa flaga miasta, a w południe – od 3 maja 1993 r. – słychać stąd hejnał Oświęcimia – fragment *Poloneza weselnego* Aleksandra Orłowskiego. Na ścianie dawnej siedziby władz miejskich od wielu lat umieszczane są tablice pamiątkowe poświęcone ważnym dla miasta postaciom i wydarzeniom historycznym.

Spod ratusza, idąc wzdłuż południowej pierzei Rynku Głównego, dochodzimy do ul. Mickiewicza, a stamtąd już tylko parę kroków do początku naszej trasy po Starym Mieście – pl. Kościuszki.

Trasa 2 – piesza (żółta) Z Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau do Starego Miasta

były obóz KL Auschwitz – ul. Więźniów Oświęcimia – ul. Obozowa – ul. Polna – ul. Legionów – dolina rzeki Soły – ul. Knycza – Rynek Główny – ul. Mickiewicza – ul. Sienkiewicza – pl. Tadeusza Kościuszki (2,95 km)

Szlak ten nazywany jest łącznikowym nie bez przyczyny. Łączy on umieszczone z dala od centrum Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau z sercem Oświęcimia – Starym Miastem. Tym samym szlak ten stanowi swoisty pomost pomiędzy barwnymi dziejami grodu książąt oświęcimskich a tragicznymi wspo-

mnieniami z czasów II wojny światowej. Wędrowka tą trasą przypomina też, że Oświęcim to nie tylko miejsce martyrologii, ale miasto z wielowiekową historią i obiecującymi perspektywami na przyszłość.

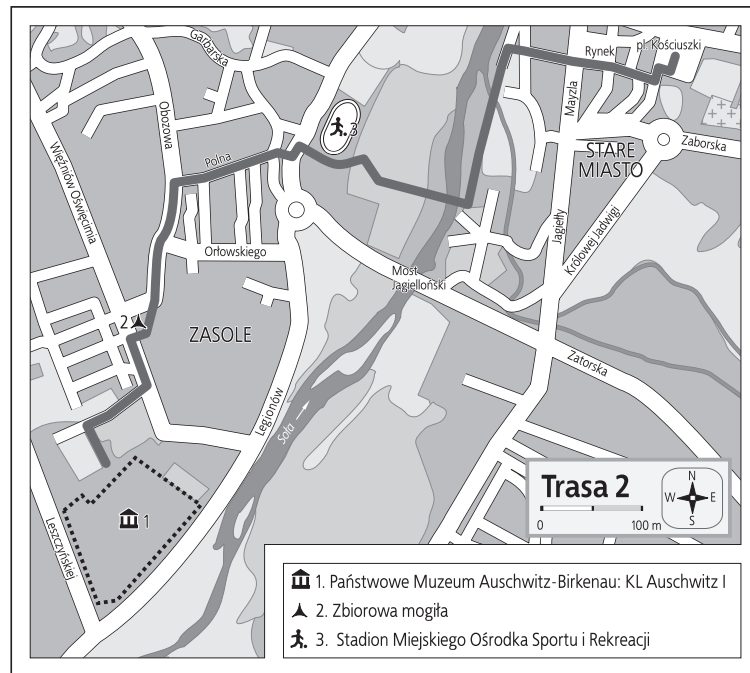
2 lipca 1947 r. na terenie byłego obozu koncentracyjnego utworzono Państwowe Muzeum w Oświęcimiu, które obejmuje 191 ha przypadających na obie zachowane części obozu. W 1999 r. nazwa została zmieniona na **PAŃSTWOWE MUZEUM AUSCHWITZ-BIRKENAU** 1 w Oświęcimiu.

Obóz koncentracyjny założyli Niemcy na terenie byłych polskich koszar wojskowych na przedmieściach miasta, w dzisiejszej dzielnicy Zasole. Pierwszy transport więźniów został przywieziony do KL Auschwitz 14 czerwca 1940 r. – było to 728 osób, polskich więźniów politycznych z więzienia w Tarnowie. Przez cztery lata funkcjonowania obóz cały czas rozbudowywano. Obóz macierzysty KL Auschwitz I miał kilka podobozów i filii: KL Auschwitz II-Birkenau i KL Auschwitz III-Monowitz, które utworzono w latach 1941 – 42. Po ewakuacji więźniów – ostatni pieszy transport więźniów został wyprowadzony stąd w styczniu 1945 r. – Niemcy, starając się zatrzeć ślady zbrodni, wysadzili komory gazowe i krematoria w Brzezince, spalili też część baraków. 27 stycznia 1945 r. żołnierze Armii Czerwonej oswobodzili obóz i miasto.

Od 1947 r. budynki obozu macierzystego KL Auschwitz I można zwiedzać, a od 1979 r. Muzeum znajduje się na Liście światowego dziedzictwa UNESCO. Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau jest placówką naukowo-badawczą, która gromadzi, konserwuje, opracowuje i udostępnia materiały archiwalne i muzealne eksponaty związane z byłym obozem koncentracyjnym. Do Muzeum, oprócz tysięcy turystów polskich i zagranicznych, przyjeżdża wiele oficjalnych delegacji, przywódców państw, przedstawicieli międzynarodowych organizacji społecznych i wyznaniowych, które,

będąc w Polsce, nie mogą ominąć tego największego cmentarza Europy. Składając kwiaty pod Ścianą Śmierci czy na płycie Pomnika Ofiar Obozu w Brzezince, oddają hołd pomordowanym tutaj setkom tysięcy ludzi.

Muzeum można zwiedzać pod opieką licencjonowanego przewodnika muzealnego (w językach: polskim, angielskim, czeskim, francuskim, hebrajskim, hiszpańskim, japońskim, niemieckim, rosyjskim, słowackim, szwedzkim, węgierskim i włoskim). Można też, w rozszerzonym programie zwiedzania, spotkać się z historykami i byłymi więźniami obozu.

Panorama miasta od strony Soły

Na terenie Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau, w bloku nr 1, mieści się utworzone w 1959 r. Archiwum Państwowe, należące do instytucji o profilu naukowo-badawczym. Do zadań Archiwum należy m.in. zabezpieczanie, gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie do badań naukowych oraz dla bieżących potrzeb państwa i obywateli materiałów archiwalnych posiadających historyczne znaczenie. Archiwum stanowi cenną bazę źródłową do poznania 800-letniego Oświęcimia oraz „ziemi oświęcimsko-zatorskiej”.

Po wyjściu z Państwowego Muzeum kierujemy się na ul. Więźniów Oświęcimia, aby udać się pieszo w stronę Starego Miasta. U zbiegu ulic Więźniów Oświęcimia i Obozowej od lute-

go 1945 r. znajduje się **ZBIOROWA MORGILA** 2 700 osób – ostatnich pomordowanych i zmarłych z wycieńczenia więźniów KL Auschwitz.

Z ul. Obozowej skręcamy w ul. Polną, a następnie ul. Legionów dochodzimy do **STADIONU MIEJSKIEGO OŚRODKA SPORTU I REKREACJI** 3 (MOSiR), gdzie odbywają się nie tylko imprezy sportowo-rekreacyjne, ale także miejskie zabawy plenerowe, koncerty i pikniki. Z ul. Legionów skręcamy w prawo – po lewej stronie zostawiając stadion MOSiR-u – na drogę pomiędzy stadionem a ogródkami działkowymi. Dochodzimy nią do kładki dla pieszych, którą przechodzimy na drugi brzeg Soły. Po drodze można się na chwilę zatrzymać, aby stąd obejrzeć, patrząc w lewo, piękną

panoramę Starego Miasta. Na pierwszym tle widać imponujące rozmiarami zabudowania **zespołu salezjańskiego**, nieco dalej zobaczymy jasną, strzelistą wieżę **kościół parafialnego pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny**, a jeszcze dalej, obok mostu Piastowskiego, dostrzeżemy oświęcimski **zamek** z górującą nad nim **Wieżą Piastowską** (zob. Trasa 1).

Z kładki schodzimy do ścieżki rowerowej, którą można dostać się na bulwary nad Solą. Stąd, kierując się schodami w górę, przechodzimy przez ul. B. Joselewicza i wchodzimy w ul. ks. Andrzeja Knycza. Idąc południową stroną Rynku Głównego i ul. Mickiewicza, dostrzemy na pl. Tadeusza Kościuszki, skąd można rozpocząć zwiedzanie Starego Miasta.

Trasa 3 – piesza (czerwona)

Oświęcim powojenny

pl. Tadeusza Kościuszki – ul. Dąbrowskiego – Park Miejski – ul. Chemików – Park Miejski – ul. Tysiąclecia – ul. 3 Maja – ul. Dąbrowskiego – pl. Tadeusza Kościuszki (5,4 km)

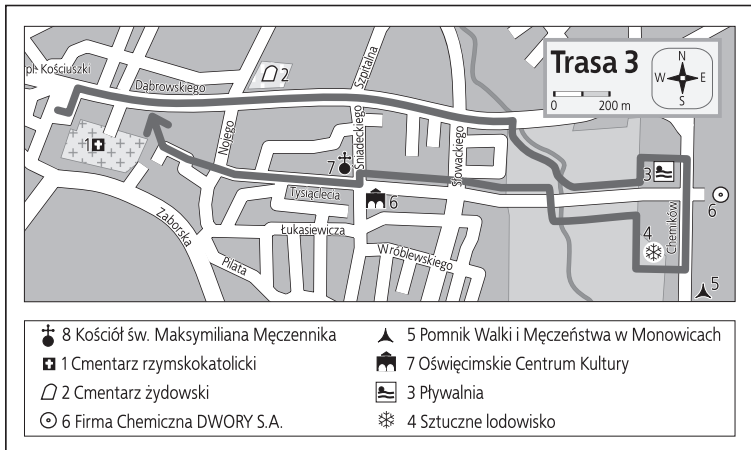
Trasa ta przeznaczona jest dla tych wszystkich, którzy chcą zobaczyć współczesne oblicze Oświęcimia – miasta pełnego zieleni, nowoczesnych obiektów sportowych, placówek kulturalnych, budynków o ciekawej architekturze, a także pamiątek z przeszłości polskich i żydowskich mieszkańców.

Z pl. Tadeusza Kościuszki kierujemy się wzdłuż muru otaczającego **kościół Matki Bożej Bolesnej i klasztor Serafitek** (zob. Trasa 1) i skręcamy w prawo, w ul. Jarosława Dąbrowskiego. Po drodze mijamy kolejne **zabudowania** należące do **Zgromadzenia Sióstr Serafitek**: stołówkę dla ubogich im. Matki Małgorzaty oraz Przedszkole nr 8 – również prowadzone przez siostry serafitki. Za ogrodem przedszkolnym skręcamy w prawo, udając się w stronę starego cmentarza parafialnego.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI 1

w Oświęcimiu od 1986 r. jest wpisany do rejestru zabytków. Został założony w 1. poł. XIX w., kilkakrotnie był rozszerzany – w 2. poł. XIX w., w okresie międzywojennym i po II wojnie światowej. Do czasu założenia tego cmentarza istniały w Oświęcimiu trzy inne. Najstarszy, obok kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, był czynny do 1784 r. Drugi cmentarz znajdował się przy dominikańskim kościele Świętego Krzyża, zmarłych grzebano na nim do końca XVIII w. – zamknięto go po kasacji zakonu. Trzecia nekropolia, usytuowana przy kościele św. Mikołaja, rozebranym w 1749 r., była używana do połowy XIX w.

Cmentarz parafialny ma kształt nieregularnego czworoboku i jedynie w części środkowej i północnej widoczne są ślady pierwotnego rozplanowania. Przy głównej alei stoją budynki kaplicy cmentarnej i dawnej kostnicy. **Kaplica cmentarna** wybudowana została w połowie XIX w. w stylu neo-

gotyckim. Jest to budynek murowany z cegły i tynkowany, nakryty trójspadowym dachem. Na północ od kaplicy cmentarnej znajduje się nie używana od lat **kostnica**. Również pochodzi z okresu międzywojennego i przeważają w niej elementy neogotyckie.

Zespół najstarszych **zabytkowych nagrobków** usytuowany jest w środkowej części cmentarza. Do najstarszych należą m.in. obelisk z piaskowca – je-

Pomnik ku czci żołnierzy polskich poległych w I i II wojnie światowej

dyna pozostałość po grobowcu rodziny Russockich i Dąbskich, oraz obeliski żołnierzy austriackich poległych w bitwie austriacko-pruskiej pod Oświęcimiem w 1866 r. Do zabytków architektury cmentarnej można zaliczyć cztery grobowce rodzinne na oświęcimskim cmentarzu – m.in. neoromański grobowiec rodziny Stankiewiczów i neoklasycystyczny grobowiec rodziny Wojciechowskich z piękną rzeźbą płaczącego anioła. Na tej nekropolii znajdują się też trzy **pomniki narodowej pamięci**. Pierwszy z nich to pomnik poległych w czasie I wojny światowej – wzniesiony w roku 1980, a odnowiony w 1989. Drugi monument upamiętnia żołnierzy poległych podczas I i II wojny światowej. Wzniesiono go w 1985 r., a w 1993 umieszczono w nim stylizowanego orła w koronie, trzymającego w szponach wstęgę z datami 1919 – 1921. Trzeci pomnik

poświęcono żołnierzom poległym w bitwie pod Rajskiem we wrześniu 1939 r. Jest też na tym cmentarzu pomnik – zbiorowa **mogiła żołnierzy Armii Czerwonej**. W latach 1945 – 48 szczątki 231 żołnierzy radzieckich spoczywały na prowizorycznym cmentarzu wojskowym, istniejącym pomiędzy obecnymi ulicami L. Solskiego i gen. Dąbrowskiego, skąd ekshumowano je w lutym 1948 r. na cmentarz parafialny do wspólnej mogiły. Istniejący od 1948 r. pomnik poddano rewaloryzacji w 1987 r. Z kolei w roku 1990 została odsłonięta na cmentarzu **ściana pamięci Pro memoria** – poświęcona nauczycielom i wychowankom Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Konarskiego w Oświęcimiu.

Wychodząc z cmentarza parafialnego, wracamy do ul. Dąbrowskiego i kierujemy się w prawo, po lewej stronie, mijając plac targowy. Dochodzimy do muru okalającego **CMENTARZ ŻYDOWSKI** [2].

Nie jest znane miejsce dokładnej lokalizacji pierwszego cmentarza żydowskiego w Oświęcimiu. Wiadomo na pewno, że został założony ok. 1588 r. na terenie starego miasta. Obecnie cmentarz żydowski – kirkut (niem. *Kirchhof*, dziedziniec kościelny, na którym chowano zmarłych) jest położony u zbiegu ulic: Dąbrowskiego i Wysokie Brzegi i został założony w tym miejscu przypuszczalnie na przełomie wieku XVIII i XIX. Pierwotnie został zbudowany na planie kwadratu, obecnie ma kształt zbliżony do trapezu. Naj-

Macewy na cmentarzu żydowskim

starszy odnaleziony na jego terenie nagrobek (hebr. *macewa*) pochodzi z roku 1757 i należy do Abrahama Aby, zmarłego w 1757 r., najprawdopodobniej nie pochodzi on z tego cmentarza.

Podczas II wojny światowej cmentarz został całkowicie zdevastowany przez Niemców, a część jego powierzchni została wtedy przeznaczona pod rozbudowę obecnej ul. Dąbrowskiego (ówczesnej Krakauerstrasse). Kirkut ostatecznie zamknięto w 1941 r., po wysiedleniach ludności żydowskiej z Oświęcimia. W pierwszych latach powojennych cmentarz został uporządkowany przez Żydów, mieszkańców Oświęcimia, którzy przeżyli Zagładę i powrócili do swojego rodzinnego miasta. W okresie powojennym odnowiono również mur okalający kirkut. Ponownie cmentarz uporządkowano w latach 80. oraz w 2004 r. – dzięki funduszom Ashera Scharfa z Nowego Jorku. Część zniszczonych macew została ułożona wówczas w dwa lapidaria. Jednocześnie odbudowano *ohel* (hebr. 'namiot'), któ-

ry upamiętnia rodzinę Scharfów. W jego wnętrzu umieszczono 8 tablic pamiątkowych poświęconych członkom rodziny, której najszlachetniejszym przedstawicielem był Mosze Jakób Jankiel Scharf (1787 – 1869), słynny rabin, pełniący przez wiele lat swoją funkcję w Oświęcimiu i Zatorze. Na terenie cmentarza znajduje się również drugi *ohel* należący do Szymona Kligera (1925 – 2000), ostatniego Żyda mieszkającego w Oświęcimiu. Na terenie kirkutu do czasów współczesnych zachowało się ponad 800 kamieni nagrobnych.

Obecnie cmentarz jest własnością Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Bielsku-Białej, tel.: (0-33) 812 66 54, i jest dostępny dla zwiedzających, a wszelkich informacji udziela Centrum Żydowskie w Oświęcimiu, tel.: (0-33) 844 70 02.

Ulicą J. Dąbrowskiego idziemy dalej prosto, przechodząc przejściem dla pieszych na światłach na skrzyżowaniu z ul. Szpitalną. Na kolejnym przejściu dla pieszych ze światłami przechodzimy na drugą stronę ul. Dąbrowskiego. Za skrzyżowaniem z ul. Słowackiego skręcamy do parku, w którym ścieżkami dochodzimy aż do dwóch największych obiektów sportowych w Oświęcimiu – krytej pływalni i sztucznego lodowiska, które budowali w czynie społecznym pracownicy Zakładów Chemicznych „Oświęcim” – do niedawna należące do tych zakładów.

KRYTA PŁYWALNIA **[5]** oddano do użytku w 1972 r. – w tym czasie była to jedna z niewielu w kraju pływalni o 50-me-

trowej długości basenu. Do dziś odbywa się tu wiele międzynarodowych zawodów. Tu też trenują zawodnicy Klubu Sportowego „Unia”, ale również mieszkańcy miasta mogą korzystać z małego i dużego basenu, sauny, siłowni oraz brać udział w zajęciach i kursach organizowanych przez pracowników tego obiektu.

Podobnie **SZTUCZNE LODOWISKO** **[4]** – wielki obiekt, gdzie odbywają się zawody w łyżwiarstwie figurowym i mecze hokejowe, a na co dzień trenują hokeiści Unii Dwory i łyżwiarze z sekcji łyżwiarstwa figurowego. Lodowisko również jest udostępnione mieszkańcom miasta, a na miejscu znajduje się wypożyczalnia łyżew. Oprócz zawodów sportowych odbywają się tutaj również koncerty – tafla lodowa jest wtedy przykryta drewnianą podłogą.

Po drugiej stronie ul. Chemików, prawie naprzeciw lodowiska, znajduje się **POMNIK WALKI I MĘCZEN-**

Pomnik Walki i Męczeństwa w Monowicach

Budowa zakładów chemicznych w Dworach koło Oświęcimia (1941 – 44 r.)

W oparciu o bliskość kopalni węgla kamiennego, obfitość wody w Sole i Wiśle, dogodnie szlaki komunikacyjne oraz tanią siłę roboczą z pobliskiego obozu KL Auschwitz w 1941 r. niemiecki koncern chemiczny I.G. Farben podjął decyzję o budowie fabryki „Buna-Werke”.

Na terenach Dworów i Monowic w kwietniu tegoż roku rozpoczęto budowę, która nieprzerwanie trwała do wkroczenia Armii Czerwonej w styczniu 1945 r. Niemcy, jeszcze w czasie wojny, rozpoczęli produkcję metanolu, karbidu i kauczuku syntetycznego. Pod koniec 1944 r. lotnictwo alianckie kilkakrotnie dokonało zmasowanych nalotów na powstające zakłady. 1 września 1945 r. okupacyjne władze radzieckie, po wyszabrowaniu i wywiezieniu większości maszyn, oddały zrujnowaną fabrykę w ręce polskie. Powstały wtedy Państwowe Zakłady Paliw Syntetycznych, które w 1951 r. przyjęły nazwę Zakłady Chemiczne „Oświęcim”. W okresie swojego największego rozwoju zatrudniały one ok. 13 tys. pracowników i produkowały ponad 150 substancji chemicznych. W latach 90. XX w. zmieniły nazwę na: Firma Chemiczna „Dwory” S.A.

STWA W MONOWICACH **[5]**. Odwołany w styczniu 1966 r. upamiętnia śmierć 30 tys. więźniów pracujących w zakładach koncernu I.G. Farben – produkującego tu metanol i kauczuk – w latach 1941 – 45 (31.10.1942 r. założono na obrzeżach wsi Monowice podobóz Lager IV, zwany później Auschwitz III Aussenlager, a od listopada 1944 r. Konzentrationslager Monowitz). Po wojnie I.G. Farben odbudowano jako Zakłady Chemiczne „Oświęcim” – obecnie jest to **FIRMA CHEMICZNA „DWORY” S.A.** **[6]**.

Spod pomnika w Monowicach przechodzimy na drugą stronę ul. Chemików na najbliższym skrzyżowaniu dla pieszych. Skręcamy w drogę, która prowadzi dookoła hali lodowej. Przed wyjściem na parking kierujemy się w lewo do parku, w którym przed potokiem skręcamy w prawo, przechodzimy przez ul. Tysiąclecia i idziemy prosto aż do skrzyżowania

z ul. Śniadeckiego, przy niej znajduje się **OŚWIECIMSKIE CENTRUM KULTURY** **[7]**.

W 1958 r. rozpoczęto budowę Zakładowego Domu Kultury Zakładów Chemicznych „Oświęcim” (ZChO) w Oświęcimiu, który miał przejąć funkcję dotychczas działającego Klubu Fabrycznego ZChO. Dom Kultury, zbudowany przez zakłady chemiczne według projektu warszawskich architektów – J. Polaka, M. Jagiełły i S. Brykalskiego, charakteryzuje się rozmachem i monumentalną formą. Uroczyste otwarcie obiektu odbyło się w 1962 r., a uświetnił je swoją wizytą ówczesny premier – Józef Cyrankiewicz.

W budynku znajdują się: sala widowiskowa na 520 miejsc, tzw. Sala Kukielkowa, sale konferencyjne, dydaktyczna, biblioteka i kawiarnia. Obecnie Oświęcimskie Centrum Kultury jest placówką Samorządu Miasta

centracyjnego i płyta z wymienionymi dwudziestoma ośmioma narodami, z których pochodzili. Warto zwrócić uwagę na piękny **tryptyk** ze sceną Ukrzyżowania, który wisi na ścianie po lewej stronie ołtarza. Jest to dzieło Fryderyka Pautscha (1877 – 1950) – malarza i wykładowcy krakowskiej, wrocławskiej i poznańskiej Akademii Sztuk Pięknych. Wychodząc z kościoła, mijamy piękne **plaskorzeźbione drzwi** ze scenami o wymowie symbolicznej, zaprojektowane i wykonane przez Jana Sieka, oraz wielki **witraż** nad chórem muzycznym, wykonany wg projektu Jerzego Skąpskiego.

Kościół dolny był pierwszą ukończoną częścią tej wielkiej budowli, gdzie już w trakcie budowy odbywały się nabożeństwa. Obecnie pełni funkcję kaplicy.

Po wyjściu ze świątyni kierujemy się w prawo i ul. Tysiąclecia, a następnie ulicami 3 Maja i J. Dąbrowskiego wracamy na pl. Tadeusza Kościuszki.

Kościół św. Maksymiliana Męczennika

Św. Maksymilian Maria Kolbe

Relikwiarz w kościele św. Maksymiliana w Oświęcimiu zawiera mały metalowy kielich, którego patron parafii używał przy odprawianiu potajemnych mszy w obozie Auschwitz-Birkenau.

Święty Maksymilian Maria Kolbe został osadzony przez Niemców w obozie w roku 1941 r. W zamian za innego więźnia dobrowolnie przyjął śmierć w bunkrze głodowym. Zginął 14 sierpnia 1941 r. dobity zastrzykiem fenolu.

cialnej zgody władz na wzniesienie świątyni kamień węgielny poświęcono dopiero 7 czerwca 1979 r. – dokonał tego papież Jan Paweł II podczas mszy św. w Brzezince. Odpowiednie zezwolenie otrzymano dopiero w listopadzie następnego roku. Od kilku lat teren przeznaczony pod budowę kościoła był ogrodzony, a nabożeństwa i uroczystości religijne odbywały się w prowizorycznej wiacie „pod krzyżem”. Odprawiali je księża ze świątyni Wniebowzięcia NMP, a mieszkańcy przyszłej parafii nocami spotykali się tam na modlitwach, pilnując jednocześnie terenu i wyposażenia kaplicy. W 1982 r. kościół otrzymał wezwanie św. Maksymiliana Męczennika, a w 1988 r. zakończono budowę.

Krzyż z 1958 r. został zalany żywicą i można go oglądać na zewnętrznej ścianie świątyni w pobliżu wieży. We wnętrzu kościoła górnego, po prawej stronie ołtarza, znajduje się **urna z prochami więźniów** obozu kon-

na stylistycznie i technicznie, przez zastosowanie płytkiego reliefu przypomina mozaikę.

W budynku tym od 40 lat odbywają się większe i mniejsze imprezy kulturalne – miejskie i międzynarodowe, dla wszystkich mieszkańców miasta – w zależności od zainteresowań i potrzeb.

Niedaleko Oświęcimskiego Centrum Kultury, przy pl. św. Maksymiliana, znajduje się dwupoziomowy **KOŚCIÓŁ PW. ŚW. MAKSYMILIANA MĘCZENNIKA** ⁸.

Budowę kościoła na Osiedlu Chemików planowano już w 1958 r., kiedy to poświęcono plac pod jego budowę i umieszczono na nim krzyż przeniesiony z kościoła macierzystego – Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Ze względu na brak ofi-

Oświęcim. W ciągu ostatnich kilku lat zostały przeprowadzone konieczne remonty i modernizacja budynku. W holu górnym otwarto **Galerię „Tyle światów”**, w holu dolnym mieści się redakcja „Głosu Ziemi Oświęcimskiej”.

Od początku użytkowania budynku jego wnętrza zdobią piękne **malowidła ścienne Witolda Kaczanowskiego**, które powstały w latach 1958 – 61. Niestety, nie wszystkie kompozycje przetrwały do dziś. Największa zdobi sufit i jedną ze ścian sali widowiskowej – zachwycać może piękną kolorystyką i specyficznym uproszczonym rysunkiem, a także monumentalną formą. Druga z zachowanych kompozycji, autorstwa J. Popielarczyka, znajduje się na suficie w sali kukielkowej – jest mniejsza, odmien-

Witold Kaczanowski

Artysta malarz, rzeźbiarz, rysownik, grafik. Autor blisko 50 wystaw w Europie i Stanach Zjednoczonych, człowiek, który przez dwie noce tworzył wspólnie z Picasssem i któremu wielki Hiszpan namalował portret. Człowiek, który tu, w Oświęcimiu, pozostawił wspaniały wyraz swojego talentu.

W Oświęcimskim Centrum Kultury oglądać można jego wielką kompozycję malarską na suficie i ścianie balkonu w sali widowiskowej – fresk ten jest jednym z największych w Europie. Dzieło to powstało w latach 1958 – 61, wykonał je 25-letni wówczas absolwent warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych.

W roku 1964 Witold Kaczanowski przewiózł za żelazną kurtynę dzieła polskich i rosyjskich dysydentów. Do kraju już nie wrócił. Mieszkał i tworzył we Francji, później w Stanach Zjednoczonych. Od 1981 r. jest obywatelem tego kraju, mieszka w Denver w Kolorado. Zyskał on ogromną renomę w artystycznym świecie: jego prace wystawiane były m.in. wspólnie z dziełami Picassa, Chagalla, Miró, Braque'a i Giacomettiego (Graphics by Masters, New York); w swoich zbiorach prywatnych dzieła Kaczanowskiego ma m.in. Roman Polański. W 2004 r. Witold Kaczanowski odwiedził oświęcim i po raz pierwszy po 40 latach obejrzał swoje dzieło.

Adam Kuta

ne stadia sukcesji łąk w kierunku zbiorowisk zaroślowych oraz fauna występująca na polanach śródlęśnych.

STANOWISKO OBSERWACYJNE NR 5 [5] znajduje się na terenie żwirowiska przy brzegu Soły, w pobliżu syfonu kanalizacyjnego, tuż przy północno-wschodniej granicy użytku ekologicznego „Łęg Kamieniec”. Stanowisko służy omówieniu roślin występujących na żwirowiskach nadrzecznych i zwierząt, których rozwój związany jest z rzeką. **Piąty odcinek dydaktyczny** prowadzi ścieżką wzdłuż Soły do miejsca nieco poniżej mostu Jagiellońskiego; ma ok. 250 m długości. Są to tereny silnie antropogenicznie zmienione, opanowane przez zbiorowiska synantropijne. Celem tego stanowiska jest przedstawienie charakteru fauny i flory.

Flora doliny Soły

Tereny nadbrzeżne Soły są miejscem występowania 100 gatunków mszaków (9 gatunków wątrobowców, 91 mchów) i 380 gatunków roślin naczyniowych (6 gatunków paprotników, 7 nagozalążkowych, 367 okrytozalążkowych). Flora naczyniowa obszaru zespołu przyrodniczo-krajobrazowego stanowi więc ok. 44% łącznej liczby roślin znanych z Kotliny Oświęcimskiej (Zająć 1989) i ponad 13% flory Polski (Mirek i in. 1995). Największe bogactwo florystyczne obserwuje się na terenach zachowujących duży stopień naturalności, a najmniejsze – na miejscach podlegających silnej antropopresji.

Ważne gatunki flory. Na terenach nadbrzeżnych Soły rośnie liczna grupa gatunków, które mają duże znaczenie dla roślinności tego obszaru. Należy do nich zaliczyć: rośliny prawnie chronione w Polsce – łącznie 10 gatunków, w tym 6 objętych ochroną całkowitą (storzycz szerokolistny, kruszycz szerokolistny, bluszcz pospolity, listera jajowata, grąźel żółty, cis pospolity) i 4 podlegające ochronie częściowej (centuria pospolita, konwalia majowa, kruszy-na pospolita, kalina koralowa). Wszystkie rośliny z tej grupy są rzadkie na omawianym terenie, związane są z naturalnymi siedliskami doliny rzecznej i występują pojedynczo lub tworzą nieliczne populacje.

Drzewa o wymiarach pomnikowych. Na terenach międzywała znajduje się co najmniej 21 sędziwych drzew (8 topól czarnych i 13 wierzb kruchych) przekraczających wymiary, które traktuje się jako orientacyjne dla drzew pomnikowych.

STANOWISKO OBSERWACYJNE NR 6 [6] zlokalizowane jest w połowie drogi pomiędzy mostem Jagiellońskim a kładką dla pieszych. Wyznaczono je do ogólnego scharakteryzowania terenu parkowego. **Szósty odcinek dydaktyczny** biegnie asfaltową ścieżką wzdłuż terenów parkowych aż do kładki dla pieszych znajdującej się poniżej mostu Piastowskiego; ma ok. 900 m długości. Na odcinku tym można zaprezentować florę parku, szczególnie nasadzone drzewa i krzewy oraz występującą tu faunę.

Po przejściu przez kładkę dla pieszych (znajdującą się obok zamku) na lewy brzeg Soły podążamy ścieżką ku rzece, w kierunku użytku ekologicznego „Łęg Błonie”. Po przejściu ok. 100 m docieramy do **STANOWISKA OBSERWACYJNEGO NR 7** [7]. Służy omówieniu bu-

dowy ekosystemów leśnych i charakterystyki łągów wierzbowo-topolowych. **Siódmy odcinek dydaktyczny** trasy prowadzi ścieżką pośród zwartych lasów łągowych (użytek ekologiczny „Łęg Błonie”) aż do nasypu linii kolejowej Oświęcim – Kraków Płaszów, ma ok. 700 m długości. Na odcinku tym można zapoznać się z florą i fauną łągów wierzbowo-topolowych. Po dotarciu do nasypu kolejowego, gdzie kończymy naszą wycieczkę, kierujemy się w lewo (na zachód) i podążamy w kierunku dzielnicy Błonie – do przystanku komunikacji miejskiej.

Trasa 5 – rowerowa (czerwona) Wokół Oświęcimia

pl. Tadeusza Kościuszki – Kruki – Dwory – Osiedle Chemików – osiedle Pod Borem – Stare Stawy – Kamieniec – pl. Tadeusza Kościuszki (19,6 km)

Trasa zatacza pętlę wokół miasta, rozpoczynając się i kończąc na oświęcimskim Starym Mieście, na pl. Tadeusza Kościuszki. Na szlaku podziwiać można zarówno przyrodę Kotliny Oświęcimskiej oraz doliny Soły, jak i cenne zabytki architektoniczne.

Wyruszamy z pl. Tadeusza Kościuszki, jadąc ul. Sienkiewicza. Na skrzyżowaniu z ul. Dąbrowskiego jedziemy prosto w ul. Górnickiego (250 m). Równoległe do niej biegnie ul. Wysoka na miejscu dawnego obwo- du obronnego miasta Oświęcim, roze-

branego w XIX w. na polecenie władz austriackich. Dalej skręcamy w prawo w ul. Krasickiego (dawny trakt handlowy prowadzący do mostu na Wiśle) i zmierzamy prosto, obok Państwowego Domu Dziecka i Szkoły Podstawowej nr 3, do wiaduktu (750 m). Przejeżdżamy pod wiaduktem, 200 m prosto, następnie w prawo 200 m do ul. Spokojnej [1,5 km – liczba przejechanych km]. Ulicą Spokojną podąża-

Kotlina Oświęcimska

Kotlina Oświęcimska leży w obrębie głębokiego zapadliska przedkarpackiego, powstałego w trzeciorzędzie – 50 mln lat temu – w wyniku alpejskich ruchów górotwórczych. Zalane następnie przez morze miocenijskie stanowiło miejsce kumulacji osadów. Człoto lodowca środkowopolskiego zatrzymało płynące dotąd na północ rzeki Wisłę, Sołę i Skawę i skierowało je na wschód, a z wód roztopowych niosących piasek i żwir powstały stożki napływowe. Po zakończonym okresie zlodowacenia klimat ocieplił się, rzeki niosły mniej wody, zaczęły meandrować w dolinach utworzonych przez nie same. Soła do dzisiejszego dnia zaliczana jest do rzek górskich. Jest niejednokrotnie nieprzewidywalna, często zmienia bieg, szeroko rozlewając się poza swoje koryto. Ujarzmienie jej nastąpiło w latach 1936 – 66 poprzez budowę Kaskad Górnej Soły (zbiorniki w Czańcu, Porąbce i Tresnej – traktowane jako wielki rezerwuuar wody pitnej dla Górnego Śląska). Nagromadzony żwir, zalegający tuż pod powierzchnią ziemi, został wykorzystany do budowy Zakładów Chemicznych „Oświęcim” oraz części Osiedla Chemików. Wyrobisko w latach 70. XX w. zostało zalane i wykorzystane do celów rekreacyjnych.

my 400 m za drogą, a potem skręcamy w prawo w ul. Szpitalną. Po lewej stronie widać jeziora utworzone po eksploatacji żwiru [1,9 km].

W dalszą drogę ruszamy ul. Szpitalną, a potem – przy wiadukcie – wjeżdżamy w ul. Pod Krukami i jedziemy prosto ok. 650 m. Następnie skręcamy w prawo przez przejazd kolejowy (uwaga! niestrzeżony), w ul. Wodociągową, którą podążamy 200 m do ul. Koszykowej (na wprost tyły cmentarza komunalnego). Opuszczamy dolinę Soły i Wisły [3,25 km].

Wjeżdżamy w ul. Koszykową, skręcając w lewo, i kontynuujemy jazdę 650 m za drogą, a przy restauracji Cichy Kącik znów skręcamy w lewo. Jedziemy 200 m prosto, a następnie kierujemy się w prawo w ul. Wiejską zamykającą była wieś Dwory od północy i biegnącą wzdłuż skarpy. Droga poprowadzi nas do ul. Zwycięstwa (600 m). U podnóża wzniesienia w latach 1941 – 43 Niemcy wykonali w skarpie sieć **SCHRONÓW PRZECIWOLOTNICZYCH** **1** dla obsługi powstającego zakładu „Buna Werke” i ludno-

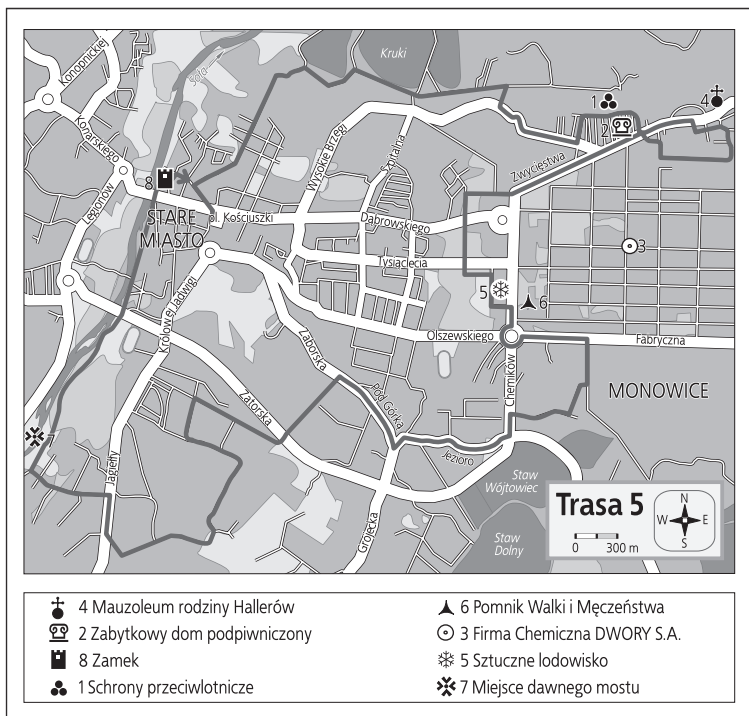

Żagłówki na oświęcimskich stawach

ści cywilnej (schrony nieczynne z powodu zamulenia – rozmywanie wzgórza lessowego). Przy ul. Wiejskiej 82 znajduje się **DOM PODPIWNI CZONY** **2**, konstrukcji zrębowej z 1848 r., niestety zniszczony – jest to przykład pierwotnej zabudowy. Z kolei przy wylocie do ul. Zwycięstwa, po prawej stronie, stoi ośmiokątny drewniany spichlerz, charakterystyczny dla zabudowy gospodarczej ziemi oświęcimskiej [4,7 km].

Docierając do ul. Zwycięstwa (600 m), obieramy kierunek w lewo, a następnie w prawo i jedziemy prosto ul. Techniczną wzdłuż muru odgradzającego zabudowania **FIRMY CHEMICZNEJ „DWORY” S.A.** **3**. Po ok. 750 m skręcamy w lewo, w ul. Lipową (250 m), potem na rozwidleniu w lewo (50 m) i w prawo (100 m) do ul. Zwycięstwa. Po drugiej stronie ulicy widać park podworski.

Znajdujemy się w Dworach, dawnej wsi, a obecnie dzielnicy miasta (od 1954 r.). Wieś wspomniana w 1405 r., po 1457 r. stanowiła królewską przysługę, a po I rozbiorze Polski własność prywatną. Na początku XIX w. posiadłość nabyli Hallerowie. Wtedy też nastąpiło zorganizowane osadnictwo. Układ ulic do dziś biegnie południkowo, określając działki pod zabudowę. W okresie międzywojennym utworzono Fundację Hallerowską – obszary rolne, znajdujące się obecnie na terenie Firmy Chemicznej „Dwory”, podzielono między właścicieli. W 1954 r. Dwory zostały włączone do Oświęcimia. Także tutaj, we wschodniej części zespołu dworsko-parkowego, po lewej stronie ul. Zwycięstwa, znajduje się jeden z zabytkowych obiektów sakralnych Oświęcimia: **MAUZOLEUM RODZINY HALLERÓW** **4** z początku XIX w. Jest to wolno stojąca klasy-

cystyczna kaplica w kształcie rotundy, przykryta półkolistą kopułą. Ściany zewnętrzne kaplicy ozdobione są pilastrami, a wejście do niej zamyka również klasycystyczna żelazna kratka. Jej powstanie związane jest z datą śmierci Barbary z Hallerów Rottmanowej (1805), której blacha trumienna znajduje się wewnątrz kaplicy. W ołtarzu przez długie lata stał posąg św. Barbary, patronki zmarłej, obecnie zastąpiony figurą NMP (posąg św. Barbary ulokowany jest teraz koło ołtarza). Wyposażenie kaplicy stanowi też marmurowa tablica poświęcona Cezaremu Hallerowi de Hallenburg, bohaterowi obrony Śląska Cieszyńskiego przed napaścią Czechów, poległemu 26 stycznia 1919 r. w bitwie pod Kończycami Małymi k. Zebrzydowic (pośmiertnie został on awansowany do stopnia majora), a także cztery drewniane klasycystyczne lichtarze. Przy wejściu pod posadzką znajduje się krypta grobowa z pro-

Mauzoleum Hallerów w Dworach

chami rodziny Hallerów. Jako ostatni został tam pochowany Cezary Antoni Haller (1972), syn majora Cezarego Hallera. Obecnie kaplica należy do parafii Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. W niedziele i święta są tutaj odprawiane msze św.

Skracamy w lewo w kierunku centrum miasta i jedziemy ul. Zwycięstwa. Na skrzyżowaniu jedziemy prosto 350 m do ul. Żeromskiego (na tym odcinku w prawo odchodzi droga do cmentarza komunalnego) [7,8 km]. Następnie po 200 m dotrzemy do jednej z głównych ulic Oświęcimia: Dąbrowskiego. Przekraczamy ul. Dąbrowskiego i aleją parkową dojeżdżamy do ul. Tysiąclecia (300 m). Park został utworzony w latach 70. XX w. na terenach pól uprawnych i osiedla barakowego w celu oddzielenia pasem zieleni Osiedla Chemików od Zakładów Chemicznych „Oświęcim”. W założeniach miał służyć rekreacji. W tym celu wytyczono sieć alejek spacerowych oraz wykonano boiska sportowe i usypano tor saneczkowy [8,3 km].

Po pasach przedostajemy się na drugą stronę ulicy, skręcamy w lewo i ścieżką rowerową jedziemy 200 m. Następnie zbaczamy w prawo koło parkingu, przejeżdżamy za znakami 300 m, mijając **SZTUCZNE ŁODOWISKO 5** (zob. Trasa 3), i znów skręcamy – tym razem w lewo – docierając po 200 m do ul. Chemików. Znak kierunkowy – w lewo – prowadzi nas do pomnika Walki i Męczeństwa [9 km].

POMNIK WALKI I MĘCZEŃSTWA W MONOWICACH 6 (zob. Trasa 3), odsłonięty w styczniu 1966 r., upamiętnia śmierć ok. 30 tys. więźniów KL Auschwitz III-Monowitz zamordowanych przez hitlerowców.

Kierujemy się w prawo i ul. Chemików kontynuujemy jazdę do ronda. Tu udajemy się w lewo i ścieżką rowerową docieramy do ul. Pod Borem (500 m). Skręcamy w prawo i ww. ulicą jedziemy prosto 300 m, znów obieramy kierunek w prawo i po 50 m w lewo, aby drogą między domami (250 m) dostać się do ul. Granicznej. Teraz za drogą podążamy do ul. Chemików [10,75 km], skręcamy w lewo, w kierunku stawu (150 m), a potem na skrzyżowaniu w prawo, w ul. Jezioro. Następnie kontynuujemy jazdę prosto (800 m) do kapliczki i dalej drogą w lewo (100 m) do rozjazdu. Tu wjeżdżamy w ul. Pod Górką (na prawo) i po przebyciu 350 m docieramy do skrzyżowania z ul. Słowackiego. Nadal jedziemy prosto ul. Zaborską do skrzyżowania z ul. Batorego (300 m), aby teraz skręcić w lewo, na ścieżkę rowerową, która doprowadzi nas do ul. Zatorskiej (600 m). Za skrzyżowaniem [13,5 km] kierujemy się prosto w ul. Sadową i znakowaną trasą docieramy do ul. 11 listopada (700 m). Skręcamy w lewo i po 300 m jesteśmy przy ul. Zagrodowej. Tu jeszcze raz obieramy kierunek w lewo i, podążając za znakami, dojeżdżamy do rozjazdu [15,05 km]. Wjeżdżamy w ul. Pod Olszyną (w prawo) i udajemy się nią – nadal znakowaną trasą – do ul. Jagiełły (950 m). Jedzie-

my w kierunku centrum miasta (w prawo), by po 250 m skręcić w lewo, w ul. Kamieniec [16 km]. Dalej 600 m prosto do zakrętu [16,85 km].

Znajdujemy się w **dolinie Soły**, która w tym miejscu zachowała do dziś swój pierwotny charakter. **Lasy łęgowe**, porastające jej brzegi, są naturalnym środowiskiem dla wielu gatunków fauny i flory. Tereny te zostały objęte ochroną jako **zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Dolina rzeki Soły”** (zob. Trasa 4).

Mniej więcej w miejscu, w którym obecnie się znajdujemy, Soła zakręcała i płynęła w kierunku północno-za-

Dzika Soła

Soła, uznawana za najdłuższą po Dunajcu rzekę w Polsce, rozpoczyna swój bieg w Beskidzie Żywieckim, a kończy go jako prawy dopływ górnej Wisły (ma 89 km długości). Jest to rzeka górską, często zmieniającą swój bieg – nieprzewidywalność Soły była powodem wielu powodzi. W 1805 r. wezbrane wody rzeki wpłynęły w koryto Młynówki, rzeczki płynącej u podnóża terasy z zamkiem, a w 1813 r. jeszcze większa fala uderzyła w cypel, porwując ze sobą dwie trzecie wzgórza zamkowego wraz z zabudowaniami i murami obronnymi. Soła do dzisiejszego dnia jest zaliczana do rzek górskich. Jest niejednokrotnie nieprzewidywalna, często zmieniając swój bieg, szeroko rozlewając się poza własne koryto. Próba jej ujarznienia nastąpiła w latach 1936 – 66 poprzez budowę Kaskad Górnej Soły (zbiorniki w Czańcu, Porąbce, Tresnej – traktowane również jako wielkie rezerwuary wody pitnej dla Górnego Śląska).

chodnim obok terenu, gdzie w 1940 r. założono KL Auschwitz, do obecnego dworca PKP i dalej wzdłuż linii kolejowej do Krakowa. Na przeciwnym brzegu Soły znajdują się **ceglane budynki byłego macierzystego obozu KL Auschwitz, obecne Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau** (zob. *Trasa 2*). Władze obozowe, celem usprawnienia komunikacji z budową „Buna Werke”, postawiły **DREWNIANY MOST 7**. W początkowej fazie budowy fabryki część więźniów codziennie przechodziła tędy do pracy.

Teraz skręcamy w prawo i, jadąc ścieżką rowerową, docieramy do mostu Jagiellońskiego (1,3 km). Dalej podążamy prosto 900 m ścieżką rowerową wzdłuż brzegu Soły i ul. Bulwary do kładki za mostem Pia-

stowskim [19,05 km]. Przed nami, po prawej stronie, **wzgórze zamkowe**. Współcześnie na wzgórzu zobaczyć można **ZAMEK 8** i wyróżniający się w jego sylwecie **stółp** – zwany też **Wieżą Piastowską** i będący najcenniejszym zabytkiem miasta – a także podziemne **tunele**, zlokalizowane ok. 11 m poniżej poziomu dziedzińca (zob. *Trasa 1*).

Skręcamy w prawo (50 m) do ul. Zamkowej, później w lewo (50 m) do ul. Górnickiego. Następnie jeszcze raz kierujemy się w prawo i jedziemy pod górkę (400 m) do ul. Dąbrowskiego. Na skrzyżowaniu podążamy najpierw prosto i dalej ul. Sienkiewicza (50 m). Po raz ostatni skręcamy w lewo i kończymy trasę na pl. Tadeusza Kościuszki [19,6 km].

Trasa 6 – rowerowa (zielona) Zielony szlak rowerowy Greenways

Były obóz koncentracyjny Brzezinka – ul. Ofiar Faszyzmu – ul. Pławska – ul. Ostatni Etap – ul. Kolbego – ul. Spółdzielców – Państwowe Muzeum w Oświęcimiu: KL Auschwitz I – ul. Więźniów Oświęcimia – ul. Obozowa – ul. Polna – ul. Szkolna – ul. Legionów – dolina rzeki Soły – ul. Bulwary – ul. Zamkowa – ul. Górnickiego – ul. Fika – ul. Żwirki i Wigury – ul. Chopina – ul. Dąbrowskiego – ul. Żeromskiego – ul. Zwycięstwa – ul. Nadwiślańska – Dwory Drugie (22,5 km)

Trasa ta stanowi fragment szlaku Kraków – Morawy – Wiedeń Greenways, przebiegający przez miasto Oświęcim.

Szlak Kraków – Morawy – Wiedeń Greenways łączy zabytkowe miasta i miasteczka oraz wyróżniające się walorami krajobrazowymi, przyrodniczymi i architektonicznymi tereny wiejskie. Wiedzie on także przez Kotlinę Oświęcimską i miasto Oświęcim, które żywo włącza się w realizację celu zielonych szlaków: tworzenie europejskiego korytarza ekoturystycznego, wysokiej jakości produktu turystycznego, oraz podejmowanie działań zmierzających do ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionów, przez które przebiega szlak.

Dzięki ścisłej współpracy z Oddziałem Krakowskim Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego

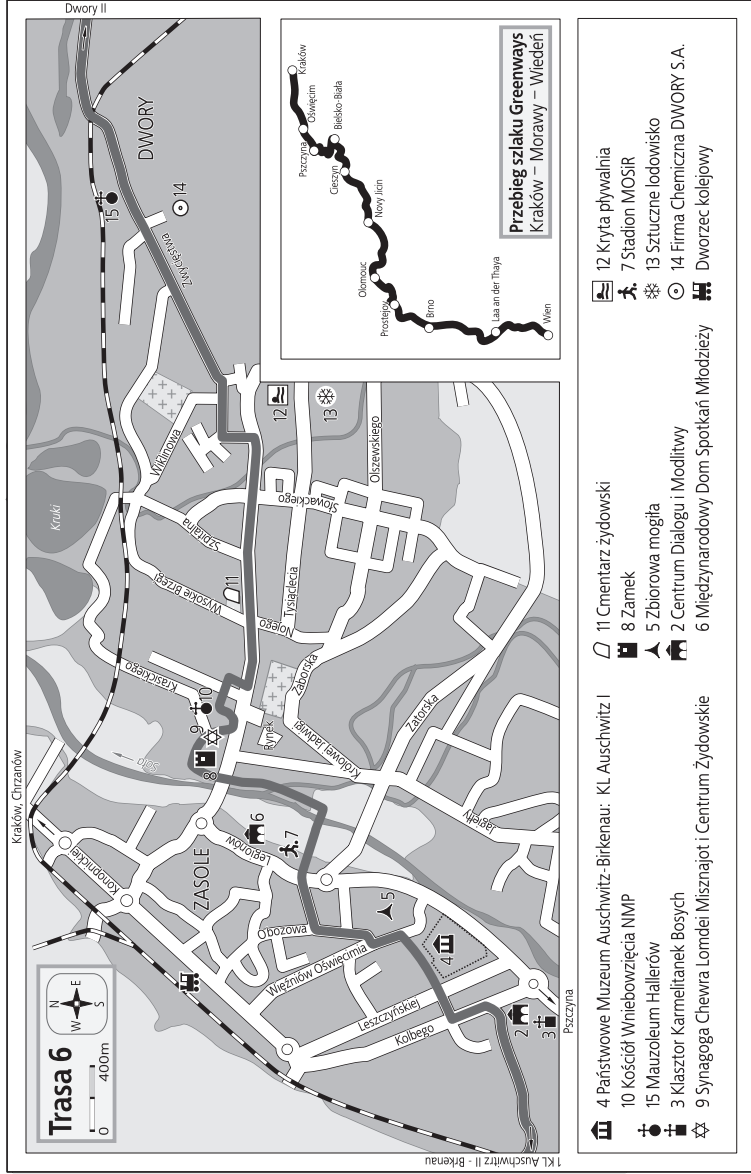
oraz Polskim Towarzystwem Turystyczno-Krajoznawczym – Oddział w Jastrzębiu Zdroju niektóre zielone szlaki bądź ich fragmenty pokrywają się z międzynarodową siecią tras rowerowych EUROVELO. Trasa Greenway, którą proponujemy, jest jednocześnie fragmentem międzynarodowej trasy Eurovelo – 4.

Oświęcimski fragment trasy prowadzi przez całe miasto, ukazując jego najbardziej charakterystyczne punkty: starówkę, dolinę Soły, miejsca martyrologii i zabytki architektoniczne na obrzeżach aglomeracji.

Przejazd, częściowo oznakowany, proponujemy rozpocząć od terenu byłego obozu **KL Auschwitz II-BIRKENAU 1**, będącego częścią Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau (zob. *Trasa 2*). Przy wejściu głównym znajdują się parking dozorowany (niestety brak stanowisk dla rowerów), punkt recepcyjny i informacja turystyczna. Przez teren dawnego obozu prowadzi oznakowana trasa zwiedzania; z wieży byłej głównej wartowni SS obejrzymy teren byłego obozu oraz wysłuchamy też informacji odtwarzanej w 12 językach. W Brzezince, oprócz pozostałości komór gazowych, krematoriów i innych obiektów obozowych, zobaczyć można też rampę kolejową, na której lekarze SS przeprowadzali selekcje wśród Żydów przybyłych w kolejnych transportach. W 1967 r. na terenie byłego obozu odsłonięto **Międzynarodowy Pomnik Ofiar Obozu Auschwitz**.

Widok zamku od południowego wschodu (karta pocztowa z 1908 r.)

Po opuszczeniu obozu jedziemy ul. Komendantów, na jej przecięciu się z ul. Ofiar Faszyzmu [5,3 km – liczba przejechanych km] skręcamy w prawo i podążamy dalej ul. Ofiar Faszyzmu 0,7 km do najbliższego skrzyżowania z ul. Pławską. Tu kierujemy się w lewo na drogę podporządkowaną, tj. ul. Pławską, która w granicach miasta Oświęcim przybiera nazwę ul. Ostatni Etap. Po przebyciu 1,1 km dojeżdżamy do ul. Kolbego.

W budynku przy ul. Kolbego od sierpnia 1992 r. mieści się **CENTRUM DIALOGU I MODLITWY** 2. W miejscu tym organizowane są spotkania, konferencje, odczyty i wystawy, przyjmowane są grupy turystów zainteresowanych spotkaniami i dialogiem z ludźmi różnych narodowości, kultur i religii. Ponadto Centrum gromadzi informacje dotyczące byłego obozu KL Auschwitz-Birkenau, ma bazę noclegową, stołówkę, prowadzi także działalność wydawniczą.

Obok budynku Centrum znajduje się **KLASZTOR KONTEMPLACYJNY SIÓSTR KARMELITANEK BOSYCH** 3. W 1984 r. osadzono siostry w budynku przeznaczonym na teatr w osadzie barakowej, znajdujący się w sąsiedztwie byłego obozu KL Auchwitz. Po dziewięciu latach mieszkające tam karmelitanki zostały zmuszone do opuszczenia obiektu z powodu licznych protestów organizacji żydowskich. Zrobiły to zgodnie z poleceniem papieża Jana Pawła II, aby uniknąć dalszych konfliktów i zadrzań. Wybudowano dla

nich nowy klasztor przy ul. Legionów, z przylegającym do niego **kościółem pw. Obcowania Wszystkich Świętych**. Siostry przeprowadziły się tam w maju 1993 r.

Po dojechaniu do ul. Kolbego skręcamy w lewo, a po 0,3 km w prawo – w ul. Spółdzielców, wychodzącą na wprost wjazdu na teren byłego obozu **KL Auschwitz I** 4, będącego częścią Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau (zob. Trasa 2). Przy ul. Spółdzielców, po prawej, zlokalizowano nowe zaplecze turystyczne dla zwiedzających (parking strzeżony, restauracja, bary, poczta), a przy wejściu głównym do byłego obozu – punkt recepcyjny, informację turystyczną, bar, parking strzeżony.

Z parkingu wyjeżdżamy aleją w prawo (na wschód), oznaczoną zakazem ruchu, jakkolwiek droga ta jest na co dzień wykorzystywana przez rowerzystów. Po niespełna 400 m przegradza ją brama z otwartą dla pieszych furtką (wspomniane przejście jest czynne w godz. 4.00 – 22.00). Prowadzi tędy także **szlak pieszki – niebieski Ewakuacji Więźniów Oświęcimia**.

Po przekroczeniu furtki kierujemy się prosto do ul. Więźniów Oświęcimia (droga z pierwszeństwem przejazdu) i wyjeżdżamy naprzeciw bazy PPKS. Po lewej znajduje się osiedle rtm. Piłeckiego, położone jeszcze w strefie ochronnej byłego obozu jako dawne osiedle obozowe. Skręcamy w lewo, by po ok. 200 m, zaraz za pomnikiem na **ZBIOROWEJ MOGILE** 5 ostatnich 700

więźniów KL Auschwitz (zob. *Trasa 2*) – tu także stoi **pomnik ku czci żołnierzy Armii Radzieckiej** – skierować się w prawo, tj. w ul. Obozową, prowadzącą przez os. Zasole.

Ulicą Obozową jedziemy ok. 0,5 km, by skręcić w 2. przecznice po prawej, tj. ul. Polną. Od krańca ul. Szkolnej (jak zabudowa), na wylocie przecznicy ul. Krętej, szlak kieruje się prosto na chodnik, do przejścia dla pieszych przez ul. Legionów, a następnie prosto na drogę wyłożoną płytami i oznakowaną zakazem ruchu za tabliczką niedotyczącą dojazdu do działek. W ten sposób pozostawiamy rondo po prawej, unikając jego objazdu niemal po całym obwodzie. W odległości ok. 0,5 km na północ od ronda znajduje się jeden z ważniejszych

Międzynarodowy Dom Spotkań Młodzieży

Pomysł wybudowania w Oświęcimiu Domu Spotkań pojawił się już w 1971 r., kiedy to delegacja niemieckiej Akcji Znaków Pokuty oficjalnie przedłożyła rządowi PRL prośbę o wydanie zgody na jego budowę. Miało to być miejsce, w którym młodzież z różnych krajów mogłaby się spotykać, aby rozmawiać o historii i pojednaniu między narodami. W 1986 r. przy współudziale władz miejskich Oświęcimia ukończono pierwszy pawilon **Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży (MDSM)** – przy ul. Legionów. W listopadzie tego roku przyjęto w MDSM pierwszą grupę młodzieży. Dziesięć lat później Dom został rozbudowany. Powstał wtedy m.in. Dom Cisy, który jest miejscem skupienia i medytacji (zob. s. 30).

obiektów w Oświęcimiu: **MIĘDZYNARODOWY DOM SPOTKAŃ MŁODZIEŻY 6** (zob. ramka).

Skręcamy w lewo w ul. Legionów (na północ), a następnie po kilkunastu metrach w prawo, w drogę prowadzącą między działkami z prawej a murem **STADIONU MIEJSKIEGO OŚRODKA SPORTU I REKREACJI 7** (MOSiR, zob. *Trasa 2*) z lewej. Przecinamy wał Soły, jadąc za biegiem drogi, kolejno łukiem w prawo, następnie w lewo, przez nadrzeczny las, dalej wzdłuż ciepłociągu. Po ok. 300 m od wału dojeżdżamy do **mostu dla pieszych przez Solę**. Tu należy pokonać 44 stopnie, pchając rower dość stromą pochylnią, by po ok. 100 m jazdy kładką sprowadzić jednoślada w analogiczny sposób na drugi brzeg Soły, do przebiegającego wzdłuż jej brzegu bulwaru dla pieszych.

Sprowadziwszy rower z kładki, warto zwrócić uwagę na tablicę usytuowaną na wysokości letniej kawiarni, informującą o wartościach przyrodniczych nadbrzeżnych lasów łęgowych. Tereny te zostały objęte ochroną i utworzono na nich **zespół przyrodniczo-krajo-
brazowy „Dolina rzeki Soły”** (zob. *Trasa 4*), obejmujący m.in. kilka użytków ekologicznych.

Dalej jedziemy bulwarami – asfaltowym deptakiem – w kierunku Starego Miasta. Po prawej widoczny jest już na pierwszym planie kompleks kościoła i klasztoru Salezjanów, a w dalszym – położone na wyniosłości zamek i kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Po 0,5 km znajduje się wjazd

Panorama miasta

na niestrzeżony parking (dogodne miejsce postojowe w rejonie Starego Miasta), skąd zobaczymy schody prowadzące na oświęcimską starówkę.

Od parkingu na krańcu ul. Bulwary jedziemy drogą jezdnią pod most Piastowski, dalej dookoła wzgórza zamkowego do ul. Zamkowej.

Jeśli chcemy zwiedzić **ZAMEK 8** (zob. *Trasa 1*), należy teraz skręcić w prawo, by po ok. 150 m dotrzeć do wejścia prowadzącego do niego. Z kolei po drugiej stronie ul. Zamkowej, na pl. ks. Skarbka, znajdują się **SYNAGOGA CHEWRA LOMDEI MISZNAJOT I CENTRUM ŻYDOWSKIE 9** (zob. *Trasa 1*).

Wracamy na ul. Zamkową i przejeżdżamy nią obok budynku Urzędu Gminy Oświęcim, następnie kierujemy się do skrzyżowania z ul. Górnickiego, gdzie skręcamy w prawo. Po ok. 0,1 km mijamy przecięcie się ulic Kościelnej i Klucznikowskiej, za któ-

rym jedziemy dalej prosto ul. Górnickiego. Po prawej stronie tej ulicy widoczna jest bryła parafialnego **KOŚCIOŁA WNEBOWZIĘCIA NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY 10** (zob. *Trasa 1*).

Ulica Górnickiego doprowadza nas po ok. 0,2 km do ul. Fika, w którą skręcamy, nie dojeżdżając do ul. Dąbrowskiego. Kontynuujemy jazdę ul. Fika, wybrukowaną trylinką, dalej już wyasfaltowaną. Po jej skręcie w lewo podążamy prosto (nie w kierunku bloków), następnie za asfaltem w prawo, objeżdżamy niezabudowany teren (plac porośnięty trawą). U jego krańca fragmentem nieutwardzonej drogi docieramy do ul. Piłsudskiego, po której przecięciu ponownie asfaltową ul. Żwirki i Wigury wjeżdżamy w ul. Chopina. Przy budynku ZUS skręcamy w prawo i jedziemy ok. 200 m ul. Chopina do ul. Dąbrowskiego. Tu kierujemy się w lewo na ścieżkę rowerową.

Ścieżkąrowerową podążamy wzdłuż **ul. Dąbrowskiego**, (1,7 km), aż do ul. Żeromskiego. Na tym odcinku, po 0,4 km, za placem targowym mijamy za- bytkowy **CMENTARZ ŻYDOWSKI** [11] (zob. *Trasa 3*), oznakowany dojazd do szpi- tała i pogotowia. Następnie skręcamy w ul. Żeromskiego, w lewo, zgodnie z drogowskazem informującym o osie- dlu domków szeregowych.

Po ok. 0,5 km przy ul. Chemików znajdują się Hotel Olimpijski i zespół obiektów sportowych: **KRYTA PŁYWAL- NIA** [12] i **SZTUCZNE ŁODOWISKO** [13] (zob. *Trasa 3*).

Ulicą Żeromskiego jedziemy ok. 150 m, skręcamy w prawo za oznakowa- niem dojazdu do cmentarza komunal- nego. Asfaltową drogą, w końcowym odcinku między garażami wzdłuż cie- płociągu, po ok. 300 m dojeżdżamy do zbiegu ulic Zwycięstwa i Chemików. Bez zmiany kierunku podążamy ul. Zwycięstwa prowadzącą wzdłuż muru zakładów chemicznych, obecnie **FIRMA CHEMICZNA „DWORY” S.A.** [14].

Po 1,7 km jazdy ul. Zwycięstwa do- cieramy do **Dworów** (dawna wieś, obecnie dzielnica Oświęcimia). Na wysokości podwójnego łuku (w lewo i następnie w prawo), po lewej, znajdu- je się dawny park dworski z usytuowa- ną na wzniesieniu XIX-wieczną **kapli- cą – MAUZOLEUM HALLERÓW** [15] (zob. *Trasa 5*). Biegając dalsze 500 m wśród zabudowy Dworów, trasa przekracza li- nię kolejową do Spytkowic [16,4 km]. Po lewej, w odległości 300 m, jest przy- stanek PKP Dwory.

Za przejazdem kolejowym szeroka, asfaltowa szosa prowadzi terenem niezabudowanym, nader monotonnie prosto i równolegle do wału kana- łu. Po prawej widzimy stawy żwi- rowni, dalej tereny składowisk od- padów komunalnych. Po ok. 2,5 km szosa skręca w lewo, wyprowadzając nas na most nad kanałem przy śluzie [19,4 km]. Nie zmieniając kierunku, wjeżdżamy do wsi **Dwory II** i tu koń- czymy oświęcimski fragment zielone- go szlaku.

ROZDZIAŁ V

ZIEMIA OŚWIĘCIMSKA

5

Powiat oświęcimski

POWIAT OŚWIĘCIMSKI

Starostwo Powiatowe w Oświęcimiu

ul. Władysława Jagiełły 31, 32-600 Oświęcim
tel.: (0-33) 844 34 46, faks: (0-33) 842 22 49
e-mail: sekretariat@powiat.oswiecim.pl,
www.powiat.oswiecim.pl

Powiat oświęcimski zajmuje obszar 406 km², leżący na przecięciu się linii komunikacyjnych, drogowych i kolejowych, łączących Kraków z Biel-

Początki osadnictwa

Zdaniem archeologów, na podstawie materiału uzyskanego podczas eksploracji stanowisk na terenie grodziska w Grojcu, stałe zasiedlenie w tym rejonie istniało już w neolicie (4500 – 4000 lat p.n.e.) i było związane z kulturą lendzielską. Następna faza osadnictwa nastąpiła w epoce wpływów kultury łużyckiej okresu halszackiego (700 lat p.n.e.) i związana była z przechodzącym przez ziemię oświęcimską traktem handlowym, prowadzącym z południa Europy na północ i ze wschodu na zachód, czego dowodem jest znalezienie w 1894 r. na terenie Gorzowa koło Chełmka 25 monet celtyckich z I w. p.n.e.

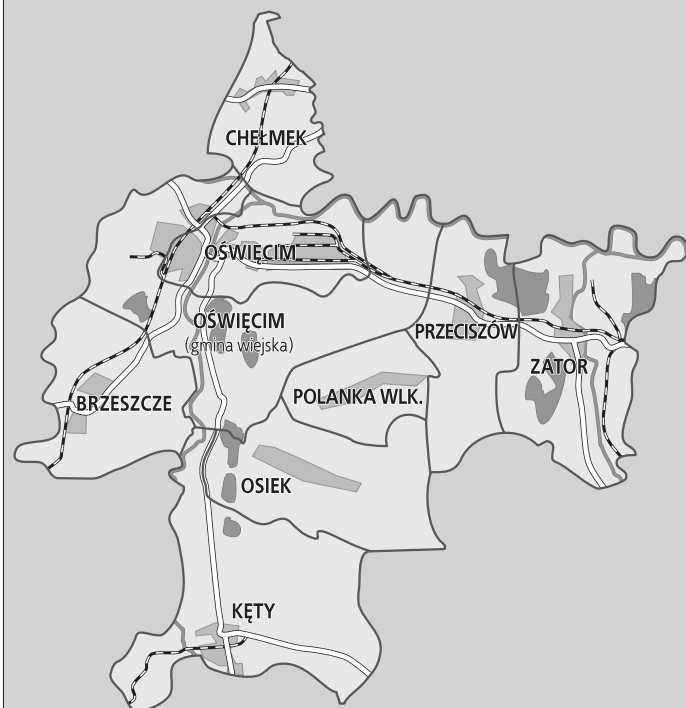
sko-Białą i Katowice z Zakopanem. Dzięki temu korzystnemu położeniu na granicy Małopolski i Śląska stanowi on swoisty pomost między tymi regionami. Jest to jeden z najbardziej uprzemysłowionych i zurbanizowanych powiatów w województwie małopolskim. Zamieszkuje go ok. 155 tys. osób.

Powiat tworzy 9 gmin, do których należą: gmina miejska Oświęcim, 4 gminy miejsko-wiejskie – Chełmek, Kęty, Brzeszcze, Zator i 4 wiejskie – Osiek, Oświęcim, Polanka Wielka, Przeciszów.

Dzieje powiatu oświęcimskiego sięgają 1910 r., kiedy to powołano do życia starostwo w Oświęcimiu. Po odzyskaniu niepodległości powiat oświęcimski zaczął funkcjonować jako jeden z pierwszych – w sierpniu 1919 r. W 1932 r. został zniesiony. Ponownie powołano go do życia w 1951 r., lecz funkcjonowanie powiatu zakończyło się w 1975 r., po przeprowadzeniu reorganizacji administracyjnej kraju. Najnowsze dzieje powiatu zapoczątkowane zostały 1 stycznia 1999 r., gdy utworzony na styku dwóch krain geograficznych – Śląska i Małopolski – zyskał szansę stania się pomostem między regionami.

Ważnym dla powiatu oświęcimskiego wydarzeniem było nadanie Ojcu Świętemu, Janowi Pawłowi II, tytułu

Powiat oświęcimski

Powierzchnia: 406 km²

Ludność: 155,176 osób (wg stanu na 1.01.2002 r.), z tego 58% to ludność miejska.

Główne miasta: Oświęcim (43 tys. mieszkańców), Kęty (19,6 tys.), Brzeszcze (12,5 tys.), Chelmek (9,4 tys.) i Zator (3,6 tys.).

Gęstość zaludnienia: 382 os./km²

Użytkowanie terenu:

- użytki rolne 57,1%, w tym 43,6% grunty orne;
- lasy i tereny leśne 9,6%;
- pozostałe grunty i nieużytki 33,3%, w tym stawy rybne 17,3%, Brzeszcze, Oświęcim i Osiek.

Honorowego Obywatela Ziemi Oświęcimskiej. Ta niecodzienna uroczystość odbyła się w stolicy powiatu oświęcimskiego 8 grudnia 1999 r.

BRZESZCZE – MIASTO I GMINA

Urząd Gminy Brzeszcze, ul. Kościelna 4, 32-620 Brzeszcze, tel.: (0-32) 772 85 00, faks: (0-32) 772 85 90, 772 85 91, e-mail: gmina@brzeszcze.pl, www.brzeszcze.pl

Gmina Brzeszcze położona jest między rzekami Wisłą a Sołą, na terenie Kotliny Oświęcimskiej. Etymologia nazwy miasta wywodzi się od wiązu górskiego, zwanego brzo- stem, rosnącego niegdyś nad brze- giem Wisły.

Brzeszcze i okoliczne wsie założo- no w okresie średniowiecza na prawie niemieckim. Najstarszą wsią na terenie obecnego miasta i gminy są **JAWISZO- WICE**, wzmiankowane w spisach świę- topietrza w 1326 r. Ludność tutejsza żyła przede wszystkim z rolnictwa i hodowli ryb. W końcu XIX w. odkry- to złoża węgla kamiennego na terenie tego ośrodka, a w roku 1903 przystą- piono do budowy kopalni, która ist- nieje do dziś. W czasie II wojny świa-

towej we wsi Bór założono w 1941 r. podobóz KL – Auschwitz-Birkenau (obóz męski i kompanię karną ko- biet), a w 1942 r. – drugi podobóz na granicy Brzeszcz i Jawiszowic. Lud- ność Brzeszcz i okolic nosła pomoc więźniom na różne sposoby. Za za- sługi położone w walce z okupantem miasto Brzeszcze w 1967 r. zostało udekorowane Orderem Krzyża Grun- waldu III klasy.

W 1954 r. podniesiono miejsco- wość do rangi osiedla, a 7 lipca 1962 r. Brzeszcze otrzymały prawa miejskie.

Miejsca, które warto zobaczyć

W gminie warto zobaczyć: drewnia- ny **kościół pw. św. Marcina** z 1692 r. w Jawiszowicach (zob. *Trasa 7*); drewniane **stodoły konstrukcji su- mikowo-łatkowej** przy ulicach Reja i Słonecznej w Brzeszczach; drewniane **domy z przełomu XIX i XX w.** konstrukcji zrębowej i przysłupowej na ulicach: Piastowskiej, św. Woj- ciecha, Kosynierów, Dąbrowskiego, Doły, W. Reymonta, Siedliska, Le- śnej i Obozowej w Brzeszczach; mu- rowany **kościół z lat 1874 – 76** w stylu neobarokowym pw. św. Urbana w Brzeszczach. Na uwagę zasługują także dawne **osiedla robotnicze**: Sta- ra Kolonia przy ul. Górniczej, Nowa Kolonia przy ul. Nowa Kolonia, Kolo- nia Urzędnicza przy ul. T. Kościuszki w Brzeszczach oraz **brama obozowa i budynek łaźni obozowej** na terenie dawnego podobozu Jawischowitz.

Pomniki walki i męczeństwa oraz tablice pamiątkowe w Brzeszczach to m.in.: **pomnik Grunwaldzki** przy ul. Piastowskiej (obok kościoła pw. św. Urbana), cmentarz komunalny przy ul. J. Dąbrowskiego, a na nim **pomnik żołnierzy Wojska Polskiego** poległych we wrześniu 1939 r., pomnik nagrobny na **zbiorowej mogile ofiar „marszu śmierci”** poległych w styczniu 1945 r. i mogiła czworga dzieci, **pomnik ofiar faszyzmu** w parku przy kopalni (ul. Ofiar Oświęcimia), **pomnik ofiar podboju Jawischowitz** przy ul. Dworcowej, **tablica pamiątkowa ku czci Marii Bobrzeckiej** na budynku apteki przy ul. Ofiar Oświęcimia, **tablica pamiątkowa ku czci ok. 90 więźniarek francuskich**, zamordowanych w sierpniu 1942 r. na terenie karnej kompanii kobiet (budynek Szkoły Podstawowej w Brzeszczach Borze przy ul. Bór).

Pomniki walki i męczeństwa oraz tablice pamiątkowe w Jawiszowicach to: **pomnik ku czci mieszkańców wsi** pomordowanych w latach 1939 – 45 przy ul. Bielskiej, cmentarz parafialny, a na nim **pomnik ku czci lotnika amerykańskiego** zestrzelonego 17 grudnia 1944 r.

Osobliwości przyrodnicze na terenie gminy, które warto zobaczyć, to **aleja dębowa** przy ul. A. Mickiewicza i **stanowisko welnianki** na stawie Przygonnik przy ul. Bór.

Noclegi: **KS Górnik**, ul. Ofiar Oświęcimia, tel.: (032) 211 10 19 (miejsc 36); **Babel**, ul. Ofiar Oświęcimia 50 tel.: (032) 211 11 66 (miejsc 52).

CHELMEK – MIASTO I GMINA

Urząd Gminy Chelmek, ul. Krakowska 11, 32-660 Chelmek, tel.: (0-33) 846 12 30, faks: (0-33) 846 38 60, e-mail: urzadmiejski@chelmek.pl, www.chelmek.pl

Nazwę *Chelmek* miasto zawdzięcza wzniesieniu, które swym wyglądem przypomina hełm. Pierwsza wzmianka o wsi Chelmek pochodzi z 1414 r. Od połowy XV w. należała ona do znanego rodu Ligęzów. W okresie zaborów Chelmek był wsią graniczną. Poza rolnictwem mieszkańcy zajmowali się do końca XIX w. budową galarów, spławem węgla, drewna i piaskowca triasowego do Krakowa i dalej. Od 1856 r. Chelmek posiadał już **linię kolejową**, która łączyła Wiedeń z Krakowem. Przełomem w historii miejscowości stała się budowa przez czeskiego fabrykanta Tomasza Batę pierwszych w Polsce **zakładów mechanicznej produkcji obuwia**. Prawa miejskie Chelmek otrzymał w 1969 r. W skład gminy wchodzi: miasto Chelmek oraz wsie **BOBREK** i **GÓRZÓW**.

Miejsca, które warto zobaczyć

Zespół pałacowo-parkowy w Bobrku, na który składają się: **pałac Sapiehów** – wzniesiony w 1. poł. XIX w.

na miejscu zamku obronnego, na pocz. XX w. został przebudowany w stylu eklektycznym wg proj. Zygmunta Hendla, **neoklasycystyczna oficyna** z 1. poł. XIX w., **park** wielogatunkowy z licznymi pomnikami przyrody o pow. 25 ha, uznany w 1925 r. za zabytek.

Zabudowania folwarczne: murywane **czworaki dworskie z 1782 r.**, piętrowy **spichlerz z 1779 r.**, drewniany, konstrukcji zrębowej – cenny zabytek zabudowy folwarcznej, a obok przepastna **stodoła z pocz. XX w.** (zob. *Trasa 7*).

Dom Pomocy Społecznej – kontynuacja XIX-wiecznej fundacji Marii Gabrieli Ogińskiej, obecnie dom dla chłopców sprawnych inaczej.

Kościół pw. Św. Trójcy – klasycystyczny, z 2. poł. XVIII w. W 1863 r. odbudowany po pożarze.

Noclegi: **Kaprys**, ul. Krakowska 24, 32-660 Chelmek.

KĘTY – MIASTO I GMINA

Urząd Gminy Kęty, Rynek 7, 32-650 Kęty, tel.: (0-33) 844 76 00, faks: (0-33) 844 76 60, e-mail: gmina@kety.pl, <http://www.kety.pl>

Prawa miejskie Kęty uzyskała w 1277 r., zaś najwspanialszy rozkwit miasta nastąpił za panowania Jagiello-

nów, kiedy Kęty stały się własnością króla, potem królewską, a rajcy kęccy byli poręczycielami królewskich pożyczek. Miasto słynęło z patriotyzmu. Witano i goszczono tu m.in. husarię króla Jana III Sobieskiego w drodze pod Wiedeń, księcia Józefa Poniatowskiego przed bitwą pod Lipskiem, powstańców listopadowych i styczniowych, I Brygadę Legionów Polskich z komendantem Józefem Piłsudskim.

O uroku współczesnych Kęt stanowi zabytkowy rynek ze średniowiecznym układem uliczek, XIX-wieczne kamieniczki, gotycko-barokowe obiekty sakralne i wiele cennych pamiątek historycznych z wszystkich ważnych okresów w dziejach naszego narodu, eksponowanych w miejscowym muzeum. Atrakcją rekreacyjno-sportową miasta są: basen, kompleks obiektów sportowych Towarzystwa Sportowego „Hejnał”, ośrodki rekreacyjno-sportowe z boiskami do tenisa, siatkówki, piłki koszykowej. Wkrótce powstanie mała hala sportowa.

Pócz zwiedzenia atrakcji samego miasta warto także wybrać się do położonych na terenie gminy **BULO-WIC**, gdzie obejrzeć można interesujący zamek.

Miejsca, które warto zobaczyć

Kościół parafialny pw. św. Małgorzaty i św. Katarzyny, wzniesiony w XIV w. w stylu gotyckim. Odbudowany w 1685 r. (po pożarze) w stylu barokowym, z zachowaniem gotyckiego prezbiterium. W prawej bocznej nawie znajduje się ol-

tarz z cudownym obrazem Matki Bożej Pocieszenia z XV w. w typie bizantyjskiej Hodegetrii (koronowany w 1988 r.), otoczony głębokim kultem maryjnym.

Kościół pw. św. Jana Kantego, jednonawowy, zbudowany w 1648 r., rozbudowany w 1715 r. Utrzymany w stylu barokowym. Ołtarz główny z 1722 r. z obrazem patrona i herbem Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Kościół i klasztor oo. Franciszkanów Reformatów pw. Niepokalanej Poczęcia NMP, zbudowany w latach 1705 – 12 dla konwentu sprowadzonego do Kęt w 1699 r. Kościół jednonawowy, bezwieżowy, w stylu barokowym, cenne rzeźby: Pieta z początku XV w. i renesansowy alabastrowy Chrystus. **Zespół klasztorny Klarysek od Wierczystej Adoracji**, zbudowany w latach 1890 – 93, uhonorowany tytułem Sanktuarium Wierczystej Adoracji Najświętszego Sakramentu, z ciekawą snycerką miejscowego rzeźbiarza Stanisława Jarząbka w kościele Św. Trójcy.

Rynek z 2. poł. XIV w. powstał na planie kwadratu z typowym średniowiecznym lokacyjnym układem działek siedziskowych, zabudowanych obecnie jedno- i dwupiętrowymi **kamienicami** z okresu XVIII – XX w. oraz układem regularnych ulic przyrównkowych. Kilka z kamienic posiada cechy późnobarokowe i klasycystyczne z 1. poł. XIX w., w tym ratusz miejski z ok. 1800 r.

Bulowicki **pałac w stylu angielskiego gotyku**, zbudowany 1882 r., wzorcowany na szkockim zamku Huntly Castle, skąd pochodziła żona właściciela majątku.

Lasy i park na Podlesiu, a od wschodu **drzewostan na Kęckich Górach**. Przeważają tu dęby, buki, brzozy.

Nodlegi: **Piwnica Rycerska** (w hotelu restauracja), Rynek 8, 32-650 Kęty, tel./faks.: (0-33) 845 25 05, 845 28 24, e-mail: pocza@rycerska.pl; hotel **Relax**, ul. Młodzieży Polskiej 1 (obok T.S. Hejnał Kęty), 32-650 Kęty, tel.: (0-33) 845 20 88, e-mail: relax@mix.pl; hotel **Martex**, ul. Bielska 231, 32-625 Bulowice, tel.: (0-33) 845 13 82, faks: (0-33) 844 75 31.

OSIEK – GMINA

Urząd Gminy Osiek, ul. Główna 125, 32-608 Osiek, tel.: (0-33) 845 82 23 lub 845 82 61, faks: (0-33) 845 81 24, e-mail: gmina@osiek.pl, http://www.osiek.pl

Osiek to miejscowość na Wysoczyźnie Osieckiej, rozlokowana po obu stronach doliny Osieczanki. Pierwsza wzmianka o niej pochodzi z 1278 r. Do 1457 r. wchodziła w skład dóbr książęcych, natomiast od pocz. XVI w. do 1945 r. stanowiła własność prywatną. W XVII i XVIII w. była to jedna z najbogatszych podościwiciemskich posiadłości zwana „państwem osieckim”.

Pierwsza informacja o kościele w Osieku pojawiła się w dokumencie Bolesława Wstydlivego w 1278 r. jako *ecclesia de ossech*, natomiast o parafii w 1326 r. Obecna świątynia pochodzi z 1558 r., a do budowy jej nawy użyto wtórnie materiału z poprzedniego kościoła z pocz. XVI w.

Bezpieczeństwa w „państwie osieckim” strzegło wzmiankowane w 1653 r. fortalicjum. Około poł. XVIII w. w podmokły teren, z natury obronny, wbito kilkunastometrowej długości pale dębowe, na których zaczęto wznosić późnobarokowy pałac, przebudowany w XIX w. w stylu neogotyckim.

Na zaproszenie barona Karola Larysza trzykrotnie przebywał tu z wizytą malarz Artur Grottger. Następnych właścicieli Rudzińskich odwiedzali: na pocz. XX w. malarz Julian Fałat – współtwórca Panoramy Ber-

lińskiej, w 1915 r. brygadier Józef Piłsudski, w 1929 r. prezydent RP Ignacy Mościcki, a w 1937 r. zaprzyjaźniony z rodziną kardynał Adam Sapieha.

GŁĘBOWICE, leżące na terenie gminy, to miejscowość położona w centrum Wysoczyzny Osieckiej. Pierwsza wzmianka o głębowickim kościele pochodzi z 1326 r. Była wieś książęca, od XV w. stanowiła własność rodów: Głębowickich Korniczów, Gierałtowskich, Komorowskich, Pisarzowskich i Dunińów. Od poł. XVI w. do pocz. XVII w. Głębowice były ważnym ośrodkiem

Dąb „Pręgiarz” z Osieka

W Osieku, niedaleko parku, rośnie stary dąb zwany „Pręgiarzem”. Ile ma lat? – tego nikt nie wie. Może pięćset albo i więcej. Rósł na pewno wtedy, gdy Osieka broniło fortalicjum, a w Polsce dominował folwark szlachecki. Z tymi czasami związana jest pewna historia.

Bogate „państwo osieckie” – bo tak zwano te włości – ochoczo przystało na nową formę gospodarowania. Kiesa pańska szybko pęczniała, ale włościom żyło się coraz gorzej. Zmuszani do odrabiania pańszczyzny, niejednokrotnie przewyższającej ich siły, nie mogli sprostać wymaganiom ekonoma. Powszechną karą za przewinienia była chłosta.

Z rozkazu dziedzica drzewo rosnące przy folwarku opasano żelaznymi obręczami, do których przywiązywano skaźniców w celu wymierzenia chłosty. Przez dziesiątki lat było ono niemy świadkiem cierpień i tragedii chłopów. Rósł, a obręcze coraz bardziej wrzynały się w jego pień. Oprócz tego, że musiało patrzeć na krzywdę ludzką, trapienie było swoimi problemami. Niemłode już przecież opierało się wiatrowi, przeciwstawiało się burzom. Tak przez wieki „świadczyło” swoje usługi dziedzicom, ekonomom. Nie mówiono o nim: – „Ten stary, poczczywy dąb”, tylko złowieszczę: – „Pręgiarz”.

Pewnego dnia przyprowadzono do niego skaźnicę. Przywiązano biednego wyrobnika do obręczy i z polecenia ekonoma wymierzono karę batogiem. Po kilku uderzeniach upadł na kolana i zawiśł na łańcuchach. W chwilę później zmarł. Drzewo nie mogło dłużej na to wszystko patrzeć. Cierpiało na równi ze skaźnicami. Następnego dnia przepelnione żalem i litością zerwało metalowe pęta, pękło i wyłowało gromadzoną od wieków gorycz.

Tak stoi do dnia dzisiejszego. Od strony drogi widać jego potęgę i sędziwość, ale kto zechce poznać jego „duszę”, niech spojrzysz od strony parku. W po części zmurszałym pnieniu widać ślady wielowiekowej historii Osieka. Tym, którzy usiądą pod nim, szumem liści, skrzypieniem konarów opowiada dawne wydarzenia, których było świadkiem.

oprac. Leszek Żak

WAŻNIEJSZA WYKORZYSTANA LITERATURA

- *25-lecie działalności salezjańskiej w Polsce, 1898 – 1923*, Mikołów 1923.
- *Auschwitz. Nazistowski obóz śmierci*, (tzw. „mała monografia historii KL Auschwitz”), red. F. Piper, T. Świebocka, Oświęcim 1991.
- Biuletyny PMAB „Pro Memoria”, nr 1-20.
- Czech D., *Kalendarium wydarzeń w KL Auschwitz*, Oświęcim 1992.
- Filip L., *Miasto otwarte*, „Wprost” 1998, nr 39.
- Filip L., *Oświęcimska Synagoga*, „Pro Memoria” 1998, nr 8.
- Filip L., *Żydzi w Oświęcimiu 1918 – 1941*, Oświęcim 2003.
- Gątkowski J. N., *Rys dziejów księstwa oświęcimskiego i zatorskiego*, Lwów 1867.
- Komoniecki A., *Chronografia albo dziejopis żywiecki, 1704 r.*, wyd. S. Grodziski, A. Dwornicka, w ramach Pracowni Wydawnictw Źródłowych UJ, TMZŻ, Żywiec 1987.
- Łepkowski J., *Okrąg Dawnej Rzeczypospolitej Krakowskiej. Obwód Wadowicki*, Warszawa 1863.
- Mączka S., *Oświęcimska Jerozolima*, „Głos Ziemi Oświęcimskiej” 1997, nr 5 (dodatek specjalny).
- „Miejski Informator Kulturalny”, XI 1997 – III 1999, OCK, Oświęcim.
- Niepublikowane materiały zgromadzone w Zbiorach Historyczno – Etnograficznych Oświęcimskiego Centrum Kultury.
- *Oświęcim. Informator turystyczny*, opr. E. Skalińska – Dindorf, J. W. Lachendro, wyd. Urząd Miejski w Oświęcimiu, Oświęcim 1990.
- „Oświęcim. Studium historyczno – urbanistyczne”, opr. L. Sulerzyska, B. Wojnar, L. Danilczyk, Kraków 1990, maszynopis, PKZ O/Kraków.
- *Oświęcim. Zamek. Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w latach 1999 – 2000*, opr. L. Dębowska, T. Dębowski, Kraków 2000.
- Skalińska-Dindorf E., *Kalendarium*, „Pro Memoria. Biuletyn Informacyjny” 2000, nr 12.
- Skalińska-Dindorf E., *Kronika Oświęcimia*, wyd. Oświęcimskie Centrum Kultury, Oświęcim 2002.
- Skalińska-Dindorf E., *Oświęcim wczoraj i dzisiaj*, Oświęcim 2001.
- Skalińska-Dindorf E., *Oświęcim. Zarys dziejów*, wyd. Urząd Miejski w Oświęcimiu, Cieszyn 1989.
- Skalińska-Dindorf E., *Oświęcimscy Żydzi*, „Głos Ziemi Oświęcimskiej” 2000, nr 9 (dodatek specjalny).
- *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, red. S. Kozakiewicza, wyd. PWN, Warszawa 1969.

